

A NYELVTÖRVÉNY KÉPVISELŐHÁZI VITÁJA

(GYORSÍRÓI JEGYZŐKÖNYV ALAPJÁN)

Elnök:

Rátérünk A nyelv és írás hivatalos használatáról szóló törvény tárgyalására.

Az előterjesztett szövegre kézhez kapták Radoš Terzić, Behlul Nasufi, Momčilo Grubač, Páll Sándor népképviselők és a képviselői csoportok módosító javaslatait;

— ugyancsak kikézbcsítettük a Törvényhozási Bizottság jelentését a törvényjavaslat megvitatásáról, továbbá a Kormány álláspontjait a benyújtott módosító javaslatokról, valamint az Oktatási, Testnevelési és Sportbizottság véleményezését azok egy részéről;

— megkapták Milan Miković, Ivica Čolak és Várady Tibor népképviselők, valamint Batric Jovanović képviselő módosító indítványait is.

Kérem a Kormány és az illetékes bizottság képviselőjét, hogy az általuk még nem véleményezett módosító javaslatokra is tegyék meg észrevételeiket.

A Törvényhozási Bizottság véleményezése ezekről a módosítási javaslatokról viszont már mindannyiunknak a rendelkezésére áll . . . Megnyitom a törvényjavaslat elvi vitáját.

Csubela Ferenc:

Tisztelt Elnökség, tisztelt képviselők, uraim és hölgyeim, egy ilyen törvény meghozatalának alapját és kiindulási pontját az Alkotmány képezi, azt most nem kívánom idézni, de emlékeztetem Önöket, hogy ezt a kérdést az Alkotmány nagyon pontosan és jól szabályozza, tiszteletben tartva az emberek személyiségét és méltóságát, nemzeti hovatartozásuk szabad kinyilvánítását, és kultúrájuk ápolását, írásuk és nyelvük szabad használatát.

A kérdésnek egy másik vonatkozását vetném fel, amely szintén figyelmet érdemel, ez pedig a több évszázados gyakorlat népeink együttélésében. Önök számára is bátorító lehet Vajdaság példája, ahol a kultúra, a népművészet, a zene és a nyelv kölcsönhatásainak rendkívül nagy jelentősége van az együtt élő népekre. Ezen az alapon vált gazdagabbá a kultúra, a hagyománytisztelet, az együttélés minden formája; ezen alapozódik a különböző nyelvű, vallású és nemzetiségű polgárok kölcsönös tisztelete és megbecsülése.

Ezt számtalan példával lehetne bizonyítani, de az idő rövidségére való tekintettel, engedelmükkel, csupán néhányat említenék. Itt van, mondjuk, a zene és a dalok terjedése. Az elmúlt évszázadban a Pannon-síkság és a Balkán vegyes nemzetiségű vidékein egyaránt ismertek voltak az ügyeskező szerb és más délszláv nemzetiségű kézművesek, akik saját céhüktől csak úgy kaphatták meg mesteri címüket, ha előzőleg öt évet dolgoztak valahol külföldön. Így jutottak el a franciák, a németek, az olaszok közé, ahonnan magukkal hozták

az ott élő népek zenéjét és dalait, s elvegyítették az itteni új szerzeményekkel és városi dalokkal.

Uraim és hölgyeim, akár kétszáz, sőt több olyan dalt is felsorolhatnék, melyet a magyarok magyarul, a szerbek szerbül énekeltek azonos tartalommal és dallammal, s nagyon sok az olyan magyar és szerb, aki ezeket a dalokat mind a két nyelven el tudja énekelni. Az irodalmi művek egymásba szövődéséről, kölcsönhatásairól pedig már régtől fogva sok-sok tanulmány, gyűjtemény, antológia jelent meg.

Ez alkalommal csupán a többnemzetiségű közösségek és az egymás mellett élő népek gazdag kulturális örökségének jelentőségéről szólnék.

Engedjék meg, hogy egy történelmi példával éljek. Ismeretes, hogy a szomszédos népek az elmúlt évszázadokon át sokat háborúztak egymással. Így volt ez a magyarokkal és szerbekkel is. Ezek a népek is háborúztak egymással, de harcoltak együtt is egy harmadikkal, az ellenséggel szemben.

A XV. sz. elején és közepén az az érdekes helyzet állt elő, hogy Hunyadi János Szerbia területén, sőt Kosovo Poljén is harcolt a török ellen. Ő volt az, akit a szerbek Sibirjanin Jankónak neveztek. Természetes jelenség tehát, hogy még ugyanazt az embert is mindenki úgy nevezi meg, ahogyan a saját népe elfogadta.

Végül említést kell tennem a hivatalos és nem hivatalos nyelv- és íráshasználat gazdag vajdasági tapasztalatairól. Számos szép példája van annak, hogy a plakátokat két nyelven nyomtatják, a menetrendet mind a két nyelven kiírják. Még az esküvői meghívók is két nyelven szólnak, ugyanazon a papíron, de a gyógyszerek és más termékek használati utasításai is többnyelvűek.

A nyelv a kommunikáció eszköze, de eszköze az emberi jogok és szabadságok megvalósításának is, eszköze a demokráciáért vívott harcnak. A nyelv gazdagság és kultúra.

A nemzetiségi nyelvek hivatalos használatának biztosítása részét képezi a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásának és szavatolásának.

A Törvény előterjesztője nyilván nem vette figyelembe a nemzetiségek alkotmányosan szavatolt jogait, hiszen olyan megoldást irányozott elő a földrajzi és más elnevezések, valamint a közfeliratok kiírására a javasolt Törvény 5. szakaszában, amellyel lealázoan viszonyul nyelvünk autentikusságához, semmibe veszi önálló létét. A nemzetek vagy nemzetiségek identitását a nyelv is kifejezésre juttatja.

Amennyiben elfogadnánk a javasolt megoldást, egyáltalán miben nyilvánulna meg az identitás elismerése, tiszteletben tartása, pusztá fennállása? Ez nagyon érzékeny kérdés. A módosítási javaslatok tartalmaznak néhány lehetséges megoldást, híven alkalmazkodva a jogállamiság, az emberi szabadságok és jogok, s egyáltalán a demokrácia követelményeihez.

Engedelmeikkal egy példával élünk. Én Moravicán élek, amelyet szerbül Stara Moravicának, magyarul Ómoravicának hívnak. Hét és fél ezer főnyi lakosságának 95 százaléka magyar nemzetiségű. Létrejött a XV. századra tehető, amikor a népvándorlás időszakában, a törökök elől menekülve itt telepedtek le a Morava menti szerbek, akik talán annak mellékfolyója, a Moravica mellől jöttek, s arról nevezték el a helységet Stara Moravicának. Később azután, 1786-ban azokra a helyekre, ahonnan Szerbia lakosai eltűntek, ismét magyarok telepedtek le, de a helység nevét nem változtatták meg, csupán magyarosították, Ómoravicára keresztelték, ami szerbül Stara Moravicát jelent.

És egy másik példa. Valamivel több mint 100 évvel ezelőtt Dél-Bánátban, a Duna mellett székelyek, azaz erdélyi magyarok telepedtek le, és saját etnikai csoportjuk nevét megörökítve az új települést Székelykevének nevezték el. Ugyanezt a helységet szerbül Skorenovacnak hívják.

Tisztelt képviselők, ha a tervezetben javasolt megoldást fogadjuk el, kérdésessé válik ennek a népcsoportnak az elismerése, sőt a pusztá léte is.

Azokon a területeken, ahol magyarok élnek Jugoszláviában, léteznek 100, 200, 600 és 1000 éves települések is. Gondolják meg, mit jelentene az eredeti magyar elnevezések kiírásának megtiltása.

Van egy könyvem, amely gyűjteményesen magában foglalja a jugoszláv helységek magyar elnevezéseit. E gyűjtemény tanúsága szerint összesen 650 jugoszláv településnek létezik eredeti magyar megnevezése. Összevetésül íme néhány példa: Žitište magyar neve Begaszentgyörgy, Bačko Petrovo Selo = Péterréve, Debeljača = Torontálvásárhely, Jermenovci = Ürményháza stb., stb.

Meggyőződésem, hogy ez a Parlament helyes döntést fog hozni. Végül is, az utóbbi időben, figyelmünket azok a kérdések kötik le, amelyek elválasztanak bennünket egymástól, az emberek millióit azonban, köztársaságunk polgárait inkább azok a kérdések érdeklik, amelyek összekötnek minket, amelyek gazdagabbá és szabadabbá tesznek bennünket. Hiszem és vallom, hogy ez egy ilyen kérdés, összeköthet, s nem szétválaszthat bennünket. Több népet összeköthet egymással.

Elnök:

Köszönöm Varga Zoltán jelentkezett szólásra.

Varga Zoltán:

Tisztelt alelnök úr, nagyrabecsült népképviselők, uraim és hölgyeim, engedjék meg, hogy tömören megindokoljam, miért nem fogadhatom el adott megfogalmazásában a hivatalos nyelvhasználatot szabályozó törvényjavaslatot, amennyiben azt a néhány szakaszt, amelyet problematikusnak tekintünk, érveink figyelembe vételével nem módosítjuk.

Véleményem szerint a törvényjavaslat 1. és 5. szakasza szétrombolja annak az együttélésnek, egyenrangúságnak a modelljét, amelyet 40 éven át építettünk Vajdaságban, ahol . . . (az újabb vitaanyagok kiosztásával keletkezett zajban nem hallatszik tovább — a gyorsíró megjegyzése).

Kérem Önöket, legyenek szívesek meghallgatni. Én talán második vagy harmadik alkalommal jelentkeztem szólásra. Nagyon rövid leszek. Három perc alatt befejezem. Kérem a tisztelt figyelmüket. Én mindig mindenkinek megadtam a tiszteletet, és figyelemmel meghallgattam szavait.

Mi a valódi egyenrangúságért szálltunk síkra az élet minden területén. Állítom, hogy kiváló eredményeket értünk el. Azt akartuk, hogy minden nemzet és nemzetiség, illetve nemzeti kisebbség megismerje a vele azonos területen élő minden nemzet és kisebbség nyelvét és kultúráját, művelődési hagyományait. Vajdaságban 71 általános iskola szerbhorvát osztályaiban tanulják a magyar nyelvet mint a társadalmi környezet nyelvét. Minden magyar nyelvű általános és középiskolában, habár hosszú időn át fakultatív jelleggel tették, tanulják a szerbhorvát nyelvet. A felirataink mindig kétnyelvűek voltak. A városok a falvak, az utcák, az intézmények és a vállalatok megnevezésében szintén a kétnyelvűség elve érvényesült. Mi ezt az egyenrangú nemzetek és nemzetiségek együttélésének vívmányaként tartottuk számon, amire rendkívül büszkék voltunk. Úgy véltük, hogy ez egyben kifejezője az európai civilizációs vívmányoknak is.

A törvényjavaslat 5. szakasza azt jelenti (idézem), hogy „a nemzetiségek nyelvén nem írhatók ki eredeti formájukban a városnevek, például Novi Sad — Újvidék”, mint ahogyan az indoklásban olvashatjuk, ami a magyar nyelvű elnevezés használatának megtiltását jelentené, noha ezeket a neveket már évszázadok óta használja a magyar kisebbség.

Felteszem a kérdést: összhangban van-e ez a tilalom a Szerb Köztársaság polgárainak kinyilvánított egyenrangúságával? Veszélyezteteti-e a magyar elnevezések eredeti formában való használata bármilyen módon is a szerbhorvát nyelv és írás hivatalos használatát? Vajon a szerbhorvát nyelvben nem ugyanilyen honos-e a városok, falvak, országok eredeti szerbhorvát formájú megnevezése? Szó esik Beč-ről, és ugyanígy Pecujról, Segedinről, Budimpešťáról, Blatno jezeroról, s nem használatos az eredeti Wien, Pécs, Szeged, Budapest, Balaton stb. kifejezés. Árt-e bárkinek is? Szilárd meggyőződése, hogy nem árt.

A törvényjavaslat indokolása világosan rámutat, hogy a kérdéses szakaszokat Kosovo miatt fogalmazták meg ilyen formában. Legalábbis én így értelmezem. De kérem én, miért kell Vajdaságot, elsősorban a Vajdaságban élő magyar nemzeti kisebbséget büntetni olyan etnikai ellentétek miatt, amelyek már évek óta fennállnak Kosovóban?

Erről a kérdésről nem kívánok szólni, minthogy egész életemben mindössze egyetlen egyszer jártam Prištinában, s akkor is csupán egy napot töltöttem ott. Csak most szombaton, illetve pénteken jutok el másodszor is Kosovóba, hogy részt vegyek a Jugoszláv Egyetemek Közösségének ülésén Prištinában.

Különbözik pedig a Törvényjavaslatnak az a megfogalmazása, mely szerint a földrajzi és más nevek, valamint a közfeliratok nem módosíthatók, tehát a nemzetiségek nyelvén is csupán az írásmódszabályaihoz igazíthatók (ezt mondja ki az 5. szakasz), valójában a magyar nyelv alapvető helyesírási szabályainak durva megsértését jelenti. A javaslattevőknek a nyelvészek véleményét is ki kellett volna kérniük. Nem akarok nyelvtudományi kérdésekre kitérni. A magyar helyesírásnak azonban egyik alapvető elve, hogy a latin betűs elnevezéseket eredeti írásmódszával vesszük át. Ez azt jelenti, hogy a horvát, és így a szerb, de a cseh, a német, az angol neveket is eredeti formájukban használjuk. Az új törvény által felkínált modell azonban eltér ettől, s nekünk egyszerűen a magyar helyesírás alapvető szabályait is meg kellene változtatnunk.

Végül, még néhány megállapítás. A Törvény bizonyos elemei és szakaszai egészen jó és elfogadható módon szabályozzák a hivatalos nyelv- és íráshasználatot. Az 1. és 5. szakasz azonban ellentmond a Szerb Köztársaságban élő polgárok kinyilatkoztatott egyenrangúságának, s nincs összhangban az európai civilizációs normákkal és gyakorlatokkal sem, amit Finnországban, Svájcban, Tirolban vagy akár a Magyar Köztársaságban alkalmaznak. Szeretném, ha tisztelt képviselőtársaim áttekintenék a dél-magyarországi helyzetet. Pedig ott viszonylag kicsi a szerb népesség, mindössze 5000 lelket számlál, s közülük is csupán 1300-an beszélnek a szerbhorvát nyelvet. Ezek a hivatalos adatok. Arról viszont nem beszélnek, hogy milyen okok vezettek el ehhez a nagyfokú asszimilációhoz, amit én nem fogadok el.

Annyi azonban bizonyos, hogy Európában ma mindenütt, ahol kisebbségek is élnek használatos a nemzetiségi nyelvek írása is. Vegyék figyelembe, hogy a nyelv mellett az írás is alapvető kifejezője a nemzeti identitásnak. Gondolom, ezt mindannyiunknak el kell fogadnunk.

Számomra talán azért is különös a felkínált megfogalmazás, amely kérdésessé teszi egy nemzeti kisebbség — a magyarok nyelvénck egyenrangú használatát, mert olyan környezetből származom, ahol mindig több nemzet élt együtt, s ahol abban a szerencsében volt részem, hogy sohasem kellett bezárkóznom egyetlen nyelv keretei közé. Egész eddigi életemet több kultúra kisugárzásában éltem le. Ezért nem tudom megérteni, miért törekszünk most azoknak a neveknek a kiirtására és eltörlésére, amelyek a legkisebb mértékben sem veszélyeztetik a szerbhorvát nyelv és a cirill írásmód elsőbbségét és hivatalos használatát.

Nem szeretném, ha a Szerb Köztársaság most egy olyan törvényt hozna meg, amelyet Európában eddig csak egy országban alkalmaztak. Sajnos meg kell mondanom, hogy Ceaușescu idejében hoztak olyan törvényt, amely Erdélyben megtiltotta a földrajzi fogalmak magyar elnevezéseinek használatát, tekintet nélkül arra, hogy ott mintegy két és fél millió magyar él. Megköszönöm figyelmüket, és elnézésüket kérem robbanékonyágom és felindultságom miatt.

Elnökölő:

Predrag Mijailović következik szólásra.

Predrag Mijailović:

Népképviselő urak, én tudom, hogy az Alkotmány előírása szerint a szerbhorvát nyelvnek kell betöltenie a hivatalos nyelv szerepét. Azt azonban meg kell értenünk, hogy gyökeresen megváltozott a helyzet, s ma már homlokegyenesen kezd különbözni a horvát nyelvtől. Ezt a horvátok akarták így. Nem mondhatjuk mi „zoropecac”-nak azt, ami náluk „zoroklik”, ez már nem szerb nyelv.

Ezek szerint az Alkotmánynak ezt a szakaszát módosítani kell, s nevezzük nevén a gyereket: szerbnek a nyelvet és cirillnek az írásmódot. Annak pedig semmi értelmét nem látom, hogy a latin betűnek is helyt kell adni a hivatalos használatban, s hogy ezt a megoldást valamiféle törvénnyel kellene védenünk. Az egyedüli, ami fontos és szükséges, az az, hogy a cirill betűt végérvényesen visszahelyezzük az iskolákba. De ezt sem lesz könnyű. Nézzünk csak utána, minden írógép latin betűs.

Ami pedig az elnevezéseket illeti, meg a fordításos változatokat, annak ellene vagyok, mert Uroševac soha nem lehet Ferezej. Vagy megfordítva. Kérem, ez tipikus, így beszéltek a siptárok — nincs probléma, „nema probljema”, és egyszer csak beütött a forradalom problémája.

Így hát, uraim, nem fordíthatunk semmit. Ha egyszer valami szerb, azt szerbül is írjuk, nem másként. Ha egyszer valamiben engedményt teszünk, az csak katasztrófához és összeomláshoz vezethet.

Továbbá azt is megkérdezhetem itt, hogy hol vannak szerb elnevezések Magyarországon, kiírva és szerbre fordítva? És hány ilyen elnevezés van Albániában, Görögországban, és akárhol másutt, például Romániában stb.? Mi megegyezhetünk, lépjen ebben az irányban egyet a magyar kormány, lépjen az albán kormány, s akkor létrejöhet a reciprocitás. Másikoldon nincs alapja az érvelésnek és az érzékenykedésnek. A szerbeket egyébként is a túlzott érzékenység juttatta idáig, csaknem a kipusztulásig. Nekünk szerbeknek most végképp öntudatra kell ébrednünk. Mindenkit tiszteletben tartva és megbecsülve.

Középiskolákat is adni kell a magyaroknak, és általános iskolákat az albánoknak, de tovább nem mehetünk, emberek. Nekünk a saját nemzetünket is védenünk kell valami módon, mint ahogy ezt teszi és így cselekszik minden más állam is.

Njegovan Kljajić:

Tisztelt képviselők, én nem Mijailović képviselő vitájával, hanem az előző képviselő felszólalásával kapcsolatban kértem szót (elnézést kérek, hogy nem jegyeztem meg a nevét, csak arra emlékszem, hogy Zoltánnak hívják). Ki kell emelnem ugyanis, hogy az ő részéről két-három olyan alaptalan durva pontatlanság hangzott el teljes autoritással kimondva, azt állítva, hogy ez a törvény valamit semmissé nyilvánít, megtilt, tehát olyasmit tesz, amit egyáltalán nem tesz. Ez nem maradhat válasz nélkül.

A Kormány valóban felhívja nemcsak az említett képviselőt, de a többieket is, hogy olvassák el a Szerb Köztársaság Alkotmányának 8. szakaszát, és nézzék meg, miben tér el ezektől az alkotmányos rendelkezésektől az előterjesztett Törvény 1. szakasza. Semmiben.

Elnézést, de akkor nem beszélhetünk arról, hogy valamit megsemmisítünk, megszüntetünk, s hogy az itt megemlített magyar nyelvet, de a Szerb Köztársaságban élő többi nemzetiség nyelvét is majdhogynem olyan helyzetbe hozzuk, hogy azokat már-már használni sem lehet, sem ezeket az embereket, a saját nevükön nevezni.

Az ilyen viták kicsengése valóban arra készítet, hogy rámutassak a tényekre, mindenkéltől a pontatlanságokra, hiszen a két szöveget szó szerint is összehasonlíthatjuk, s könnyen beláthatjuk, hogy közöttük semmiféle különbségek nincsenek. Ha azonban valaki úgy gondolja, hogy az alkotmányos rendelkezés, amely a szerbhorvátot nyilvánítja hivatalos nyelvvé a Köztársaságban, sérti a nemzetiségek jogait, akkor ez más kérdés. Ilyesmit az 1974-es Alkotmány valóban nem írt elő.

Ennek a népnek azonban joga van ahhoz, hogy saját köztársaságában a maga nyelve legyen hivatalos használatban. Ehhez nem férhet kétség. Az Alkotmány és ez a törvény viszont azt is szavatolja, hogy a nemzetiségek nyelve egyidejűleg szintén hivatalos használatban legyen azokban a területi egységekben, ahol az illetékes képviselőtestületek ilyen döntést hoznak.

A törvény előterjesztője (a Kormány) e tekintetben olyan messzire ment, hogy még csak korlátozó mércéket sem állított fel, szabad kifejezési lehetőséget nyújtva mindazoknak a megoldásoknak, amelyek eddig is érvényre jutottak északi tartományunkban, hogy azok továbbra is fennmaradhassanak.

A Kormánynak tehát nem állt szándékában megnyirbálni a nemzetiségek eddig megvalósított jogait saját nyelvük hivatalos használatában a Köztársaság területén.

Annyi azonban bizonyos, hogy egyes részkérdéseket és megoldásokat most szabatosabbá és pontosabbá tettünk. Ez igaz.

Létezik azonban egy vitás kérdés is, amelyről egyesek azt állítják, hogy az most megtiltja bizonyos földrajzi fogalmaknak a nemzetiségek nyelvén való megnevezését. Ez viszont nem igaz.

Ez a törvény ugyanis csak a hivatalos használatot szabályozza, míg a nyilvános és köznyelvi használatot egyáltalán nem érinti. Ezek szerint e tekintetben teljes a szabadság, mint ahogy a mindennapi érintkezésben mi is valóban Bécsről beszélünk, s nem Wienről, de ettől függetlenül Bécs bejáratánál nem ez a megnevezés, hanem az osztrák Wien szerepel. Nyilván ez ellen sem lehet kifogásunk, s ugyanakkor az osztrákok sem ellenzik, hogy mi továbbra is Bécset emlegessük.

Itt tehát senki sem akar a fogalomkörök használatának rendezésébe beavatkozni. Csúpan azt az elvet kívánjuk érvényre juttatni, hogy minden földrajzi megnevezés valójában az ország és az államterület egy meghatározott részének személyneve, márpedig a személynevek nem változathatók meg és nem cserélhetők fel, mert az már valami mást jelentene. A kormány következetesen ehhez az elvhez tartotta magát.

Elnézésüket kérem, hogy az eddigi vita vetületében kénytelen voltam ezt a néhány kérdést jobban megvilágítani, miután olyan megállapítások hangzottak el, amelyeknek valóban semmi alapjuk nincs, legalábbis ennek a törvénynek a szövegében.

Milan Paroški:

Képviselő urak, ez egy nagyon rossz törvény, s szerintem a Kormánynak nem lett volna szabad egy ilyen zavaros szöveggel előállni, amikor a Parlamentnek ezt a nagyon fontos kérdéskört kell rendeznie. Azt hiszem, az lenne a leghelyesebb, ha a most elhangzó általános elvi vita után a Kormány teljes egészében átdolgozná a törvény szövegét.

Elsősorban is, egyetlen törvényszöveg sem hamisíthatja meg előttünk a történelmet, a nyelvet, a kultúrát, a nemzeti érzelmeket és felfogásokat. Azért, mert az Alkotmány egy

archaikus fogalmat, „szerbhorvát nyelvet” említ, nem alapozódhat egész törvényhozásunk esetleg még 100 éven át egy bizonyos szerbhorvát nyelvre, amit nem beszél egyetlen ember sem ezen a földkerekségen. Ezzel valójában csak összetűzéseket válthatunk ki a horvátok és a szerbek között, mert olyasmit sajátítunk ki magunknak, amihez nincs jogunk. Végére is, mikor engedélyezte számunkra a horvát nép vagy annak bármelyik hivatalos intézménye, hogy a szerb nép nyelvének nevéhez hozzáadjuk az ő horvát nyelvük nevét? Mikor kaptunk mi erre jóváhagyást?

Miért van nekünk kominterni komplexusunk, miért nem birtokoljuk a saját nyelvünket, miért nem nevezzük a nevén? Hát még mindig a megbocsátás húrján kell játszanunk, s továbbra is érvényes a szerb nép állítólagos unitarizmusa, ami miatt még a nyelvt is meg kell tagadnia? Ha a Kormány egyáltalán rendezni akarja ezt a kérdést, akkor mindenképp ezekről a kominterni-KB-és értelmezésektől kell megszabadítania bennünket arról, aminek megvan a maga rendes neve és nagyon pontos meghatározása.

Ebben az államban, ebben a Parlamentben, minden iskolánkban, minden nyilvános helyen kizárólag szerb nyelven kell és lehet beszélni és írni. Igaz, két írásmódon. De minthogy az elsődleges írásmód a szerbek (és mondjuk, a ruszinok) körében, a cirill, ideológiai okokból már kerek 50 éve örületesen vissza van szorítva, ezt az írásmódot újra emancipálni kell kifejezetten a törvényhozásban is. Ezért senki sem készíthet minket továbbra is holmi kominterni-titoista-KB-és megfogalmazásokra, amelyeknek semmi közük a valósághoz.

Ám, hogy mindez ne kerüljön szembe az Alkotmánnyal, javasoljon a törvényhozó, azaz a javaslattevő, ez esetben a Kormány egy elfogadható megoldást. Az 1. szakaszban például megmaradhatna az alkotmányos fogalom, hogy ne kerüljünk szembe az Alkotmánnyal. Szóval, itt a „szerbhorvát nyelv” kifejezéssel lehetne élni, de ehhez rögtön magyarázatot fűzni — „az Alkotmány 8. szakasza szerint” — a további szövegben viszont a nemzetileg elfogadott és igazolt, a beszélt nyelvben használatos „szerb nyelv” kifejezéssel kell élni. Egy ilyen magyarázatra okvetlenül szükség van ebben a törvényben, s a dolog máris meg van oldva. A másik kifejezéssel pedig senki sem élhet, legfeljebb formális okokból, az Alkotmányban alkalmazott kifejezés miatt, hiszen a „szerbhorvát nyelv” kifejezés miatt még pereskedésre is sor kerülhet valamilyen nemzetközi bíróság előtt, a horvátoknak joguk lenne perelni bennünket mert visszaélünk nyelvük megnevezésével.

Ennyit a nyelv elnevezéséről. Megfelelő magyarázat az egyszeri igénybevételhez, tekintettel az Alkotmányban rögzített helyzetre, s aztán helyett az otromba „szerbhorvát nyelv” kifejezés helyett az egyedüli helyes és valós értékű „szerb nyelv” kifejezéssel élni.

Ami a cirill írásmódot illeti, ennek emancipálása érdekében a törvényhozónak többet kell tennie, az anyaghoz megfelelő értelmezést kell fűznie. Ehelyett a javaslattevő nekünk a nemzeti kisebbségek nyelvéről írt törvényt. Ebben a törvényben a szövegnek csupán az egyötöde foglalkozik a szerb nyelvvel, a többi mind a kisebbségi nyelvek és a latin írásmód használatát szabályozza. Tessék megszámlálni a mondatokat és szakaszokat, amelyek ezzel foglalkoznak.

Amennyiben a törvényhozó a kisebbségi nyelvek és a szerb államban idegennek számító használatát akarja szabályozni, akkor azt így is nevezze, s ne akarjon a hivatalos nyelvhasználat örve alatt olyasmit megetetni velünk, aminek semmi köze a hivatalos nyelvhasználathoz.

Ha a szerb nyelv hivatalos használatáról van szó, akkor a törvényhozó köteles kimondani, hogy ez esetben az államnyelvről, vagy az állami érintkezés nyelvéről van szó, hiszen Szerbia szuverén köztársaság, és szükségszerű, hogy mindenki, aki hivatalosan ehhez az államhoz

fordul, s minden polgár része az államnak, hiszen állampolgári jogokat élvez, ebben az államban köteles ennek az államnak a nyelvét használni. Persze, a nemzeti kisebbségek és a más nyelvet használni kívánó polgárok számára lehetővé kell tenni, hogy saját nyelvükön, vagy ha épp olyan nagylelkűek akarunk lenni, bármely más nyelven is érintkezhessenek az állammal, de az állam ez esetben köteles megfelelő fordítási eljárásról gondoskodni. Minden más csak a szerb nyelv és a megfelelő írásmód hivatalos használatára vonatkozhat, s e tekintetben a törvényhozónak nagyon pontosnak, szabatosnak kell lennie. Mi az eljárás az iskolákban, a nyilvános helyeken, a közfeliratokkal kapcsolatban, egészen addig menően, hogy mikor jutunk el végre ennek a nyelvnek a teljes szótárához, minthogy a maticai szerbhorvát változat mellett az igaz szerb nyelvnek mind máig nincs az egész szókincsre kiterjedő szógyűjteménye. Ennek az államnak nincs joga a szerb nyelvet ideológiai okokból a vazallusi nyelvek szintjén tartani, olyan nyelvként, amelynek nincs nemzeti szótára, sem olyan intézménye, amely védené, fejlesztené, művelné és helyesen alkalmazná.

Amikor tehát a törvényhozó a hivatalos nyelv használatának anyagát szabályozza, azt az intézményt is meg kell neveznie, amely megfelelő eszközök felhasználásával tovább fejlesztheti ezt a nyelvet.

Ami a megjegyzéseket illeti, sajnálom, hogy a törvényjavaslattal kapcsolatos felszólalásomat válaszként is fel kell használnom, de itt néhány olyan észrevétel hangzott el, amelyekre választ kell adnom, nem azért, mert erre felszólítottak, hanem mert beletartozik az általam adott értelmezésbe a szerb nyelv és a cirill írásmód hivatalos használatának szabályozásáról Szerbia területén.

Szóvá kell tennem néhány fontos dolgot, amelyek elősegíthetik, hogy mindannyian helyes állásponton jussunk ezzel a törvénnyel kapcsolatban.

Mindenekelőtt, a szerb nyelv építő anyaga a magyar nyelvnek is, s a Magyar Köztársaság területén a földrajzi nevek túlnyomó többsége is szerb eredetű.

Állításomat szemléletes példákkal fogom alátámasztani már csak azért is, hogy megértésük, ezeket a kérdéseket most nekünk is azonos módon kell rendeznünk a mi országunkban. A Pest, valójában peht, szerb eredetű szó, s ugyanilyen eredetű a Buda, tehát mind a két szó, melynek összetétele adja a magyar főváros hivatalos nevét.

A Pečujat nevet a magyarok sokkal pontosabban használják, mint a szerbek, s habár szerb városról van szó, ők azt Pécsnek nevezik, jóllehet a „cs” hang használata a magyarban nagyon ritka. Pečuj neve tehát igazában Peč. A Baja is szerb kifejezés, épp úgy, mint a folyóé, melyet a magyarok nem fordítottak le saját nyelvükre. A „baja” náluk „šugovica”, de a magyarok ezt nehezen tudják kimondani, s helyette „šugavica”-t ejtenek. Sokkal elvszerűbbek, mint mi, amikor szerb toponímiákat használnak a hivatalos magyar elnevezésekben.

A Balaton is szerb kifejezés, melynek csak a végződése magyar, épp úgy, mint a Srpski Kovin Ráckeve elnevezése, mivel a magyar zsargon szerint mi rácok vagyunk, ez teszi érthetővé ezt a fordítást, ami ugyan nem szó szerinti, de épp ezért elfogadható.

Ugyanakkor Ómoravica a szerb népesség autochton kifejezése ebben a térségben még a 10. századból, tehát a magyarok megjelenése előtti időkből, hiszen a morvai állam a szerb népé, és részint a szlovákoké Cirill és Metód idejéből, vagyis a 9. századból. A Morava és Moravica egyébként is annyira beletartozik a szerb, a szlovák és a többi délszláv szókincsbe, a középkori szláv nemzetek és törzsek szótárába, hogy ennek meglétét semmiképp sem lehet érvként felhozni a szerbek valamiféle utólagos, XV. századbeli betelepülésének bizonyítására. Mi Közép-Európa autochton népessége vagyunk. Ebből ered a toponímiák soka-

sága, amiről beszéltem, s így kerültek be ezek a nevek a magyar városok hivatalos megnevezésébe, s természetesen az olyan falvak megnevezésébe is, mint amilyen Moravica.

A fordítások, amelyek létrejöttek, mint mondtam, az ideológia, a Komintern stb. hatására jöttek létre, s más okokból is, köztük a betelepülések folytán, de államunknak ezek elfogadhatók. Elfogadhatatlan viszont a toponimiák utólagos lefordítása és más kifejezésekkel való helyettesítése.

Ha Budapest Budapest, akkor Mali Idos is legyen Mali Idos. A „Mali” szerb szó, az „Idos” magyar, s akkor ti most a Mali Idost írjátok Kisigyosnak, majd meglátjátok, milyen szépen hangzik.

Tehát mindennek csak egy neve van, s az állami szabályozás dolga, hogy eldöntse, melyik a hivatalos név. Ez esetben a megválasztás magyar is, szerb is lehet, de a mi kötelességünk, hogy a történelem ismeretében, komoly tudományos intézetek véleményezése alapján, elismerve a nép nyelvét, végérvényesen meghatározzuk ezt az egy nevet.

Erre, többek között, a szóbeli érintkezés miatt is szükség van. Tudják, a javaslattevő minket valójában félrevezet, amikor azt állítja, hogy szükség van egy bizonyos mechanizmusra, amely lehetővé teszi egyes települések ill. községek nevének a kisebbségek nyelvén való kiírását is, ahol ők többségben élnek. A községi státútum egyszeriben felülkerekedik a köztársasági Alkotmányán, s a községi képviselőtestület döntése kiegyenlítődik a Köztársasági Képviselőház határozatával, mert ez a Ház nagyon gavallérosan, de törvényellenesen megengedi a községeknek, hogy alkotmányos és törvényes szabályozással foglalkozzon, mégha ennek nincs is törvényes alapja.

Ha tehát a községeket olyan jogokkal ruházzuk fel, hogy ők szabályozzák státútumuk útján a latin írásmód és a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát, akkor valójában a Köztársaság, illetve a Köztársasági Képviselőház funkcióját engedjük át a községeknek. Nem bízhatjuk a törvényes szabályozás befejezését a községekre, amikor erre az Alkotmány szerint csak ez a Ház jogosult. E tekintetben túlságosan is kényelmesen viselkedünk. Megengedjük, hogy a kisebbségi községek, vagyis a kisebbségek által lakott községek tényleges és jogi értelemben is kis köztársaságokká váljanak. Márpedig, hogy visszatérjek erre a kérdésre, arra egyáltalán nincs szükség, hogy egyes helységek nevét a kisebbségek nyelvén, kisebbségi megnevezéssel és más nyelvek írásmódján is kiírjuk, hisz akik ott élnek, azok egyébként is tudják, mi a neve az adott helységnek. Azoknak, akik a helység bejáratánál vagy kijáratánál találkoznak a névtáblával, a helység intézményével kell találkozniuk, s azt az érintkezés nyelvén, illetve az államnyelven kell felismerniük. Ez nem veszélyezteti a kisebbséget, hisz senki sem akkor tanulja meg saját falujának nevét, amikor épp a határból tér vissza, hanem már odahaza megtanulja a saját anyjától és nagyanyjától. Neki nem kell olvasnia a bejáratú táblát, ez csupán egy hamisítvány ebben a törvényben, ami még a régi, 1974-es alkotmány anyagából került ide, azaz a Komintern idejéből, amikor még a szerb kulturális térség szétzilálása volt a cél, s ezt szolgálták a kettős megnevezések is, az átírások, amelyek általában a nemzetiségek nyelvén szóltak, s ahol csak lehetett, a hivatalos helyeken is előtérbe kerültek.

Szerintem ez a fajta szabályozás fölösleges, szükségtelen, alkotmányellenes és anacionális. A hivatalos érintkezés az állammal a nemzeti kisebbségek számára a saját nyelvükön csak akkor engedélyezhető, s ezt szó szerint ki kell mondani, amikor a kisebbségek hivatalos állami szerveiről van szó, tehát, s most jól figyeljenek, amikor a törvényhozó, vagyis az alkotmány által is elismert, hivatalos kisebbségi nemzeti intézmény fordul az államhoz, például amikor a hivatalos állami szervként elismert Szlovák Matica, azaz a szlovák nép nemzeti kisebbségi szerve folyamodik a szerb államhoz, ilyenkor a Szlovák Maticának igenis

joga van, és kötelessége is szlovák nyelven és latin írásmóddal fordulni hozzánk, mert ez hivatalos állami érintkezés. Ha viszont, már megbocsásson az illető, valamelyik művelődési egyesület kíván az állammal kapcsolatba lépni, s ez az egyesület ebben az államban működik, akkor, legyen szíves, írjon az állam nyelvén, használja a hivatalos nyelvet, hiszen miféle kapcsolatot lehet ott teremteni, ahol fordítók és kisebbségi nyelvi szakértők közreműködésére van szükség. Valójában épp az ő érdekükben áll, hogy minél közvetlenebb legyen ez a kapcsolat, ami csak jó szerbséggel, az állam és a hivatalos érintkezés nyelvén valósulhat meg.

A kisebbségek nemzetközi-jogi státusa egyszer már rendeződött, s elnézést kérek a magyaroktól az ismételt aposztrofálásért, de az albánokról nem beszélnék, mert róluk, mint Szerbia legális polgáraitól nem lehet szólni, hiszen ők háborús kolonisták és politikai menekültek, polgári jogok nélkül, ezért csak arról a 250—300 000 vajdasági magyarról beszélhetek, aki a nemzetközi jogok alapján szerezte meg státusát. A Versailles-i értekezleten megtörtént a területek felosztása Magyarország és Jugoszlávia, illetve Szerbia között, s a területek reciprocitásos felosztásában, többek között, a lakossági számarányokat is figyelembe vették a két állam kérdéses területein. Így Magyarországon 250 000 szerb maradt, Jugoszláviában pedig 250 000 magyar. Az egyszer megoldott kérdés így egyszer és mindenkorra megoldódott, de legalábbis a következő békeértekezletig.

Mit jelent ez az adott esetben? Azt jelenti, hogy a Magyarországon maradt 250 000 szerb ott ugyanolyan státust élvez örök időkre, mint amilyen státust az itteni magyarok élveznek. Jogaik összessége azonos a reciprocitás elve alapján. Abban a pillanatban, amikor az az 1600 — de ez az adat engem zavarba hoz, én 2500-ról beszéltem, ami csaknem a kétszerese, tehát nagyot tévedtem — szóval, amikor az az 1600 ember, aki még beszél szerbül, megkapja a kulturális autonómiát, a nyelvi autonómiát, azonos értékben a 250 000-es számhoz, minden intézménnyel és kiváltsággal együtt, akkor majd Szerbia is köteles lesz ezzel egyenértékű nyelvi és nemzeti jogokat biztosítani az itt élő 250 000 magyarnak. Kizárólag így lehet értelmezni a Versailles-i egyezményt.

Mi, szerbek, meghamisítjuk a történelmet, noha nem asszimiláltunk egyetlen magyart sem, s ennek a gondolata is távol áll tőlünk, sőt a saját pénzalapjainkból, és a saját nemzeti jogainkból olyan jogokat adunk egyeseknek, amilyeneket ők nem is kérnek. Hiszen a magyar kisebbség jogai csakis kölcsönösök lehetnek. Követelt-e ez a Képviselőház valaha is kulturális autonómiát annak a 250 000 szerbnek, akit a mai napig erőszakkal beolvasztottak? Magyarországon még 1968-ban arra kényszerítettek minden szerb értelmiséget, hogy változtassa meg a vezeték- és keresztnévét, mert különben kenyér nélkül marad, és gyűjtőtáborba kerül. Vajon eszébe jutott-e saját Államunk adminisztrációjának, hogy ez genocídium és erőszakos asszimiláció, amit ha nem is kíván kölcsönösségi alapon az itt élő magyar polgárok ellen alkalmazni, de legalább a nemzetközi intézményekhez fordulhatna az erőszakos beolvasztás, a szerb kultúra és a nyelvi autonómia megsemmisítése miatt Magyarországon, hiszen a magyar kisebbség státuskérdése Szerbiában megfelelő minőségben csak úgy oldható meg, ha azonos módon rendezzük ezt a kérdést, mint 1918-ban, vagyis ha egyenértékűvé válik a magyarországi helyzettel.

Így tehát, kérem szépen, ha ez a Ház ilyen fontos kérdésben kíván dönteni, vagy a Kormány arra vállalkozik, hogy törvényt alkosson a nyelv és írás hivatalos használatáról (szörnyű megfogalmazás), akkor legalább ismerje meg a legfontosabb mozzanatokat a jogok elismerésének kérdésköréből. Ezért az a véleményem, hogy a törvényt vissza kell adni átdolgozásra, és meg kell akadályozni, hogy még egyszer ilyen dilettáns megfogalmazásban kerüljön a Parlament elé.

Csubela Ferenc:

Tisztelt képviselők, Paroški úrnak azt kell válaszolnom Moravica helységnevével kapcsolatban, hogy épp most írjuk a róla szóló monográfiát, s a történészek már megállapították, hogy Nyugat-Moravica vidékéről a XV. században telepedtek ide a szerbek, s akkor itt már létezett egy középkori település. Azt, különben, Pothornak hívták. Ezt azonban nem tartotam fontosnak megemlíteni saját felszólalásomban.

Másodsor, amit mondtam, azt azzal a jószándékkal tettem, hogy az együttélés és a nyelvhasználat valós igényeiből induljunk ki. Én úgy gondolom, hogy ez egy civilizációs és európai kérdés, amely lehetőségeket nyújt és biztosítékokat ad, de ezek nem olyan jogok, amelyekről valamelyik népnek le kell mondania.

Semmivel sem lesz szegényebb a szerb nép, ha nekünk is van egy ilyen lehetőségünk, sőt csak gazdagabb lehet az a nép, amelyikkel együtt élünk, ha ezt a lehetőséget kihasználjuk.

És még valamit, Paroški úr. Nem először történik meg, hogy vitájában Ön a történelemre hivatkozik, de azt mindig ügyesen meghamisítja. A magyar lakosság számára vonatkozó adatai pontatlanok, a magyarországi szerb népesség lélekszámára vonatkozó adatai nem felelnek meg a valóságnak. stb. Javasolom, hogy ilyen célból ne használjunk szándékosan olyan adatokat, amelyek pontatlanok.

Milan Paroški:

Képviselő urak, a civilizált európaisággal, és egyáltalán a nemzetiségi nyelvek demokratikus használatával kapcsolatban csupán arra emlékeztetem Önöket, hogy az Egyesült Nemzetek alapokmánya és több más nemzetközi okirat erre vonatkozóan csak azt állapítja meg, hogy a nemzeti kisebbségeknek szavatolni kell a jogot a szabad, a nyelvi, a kulturális stb. fejlődésre.

Ezt a mi Alkotmányunk is szavatolja, de a gyakorlat szerint az állam ehhez anyagilag is hozzájárul, s az eszközöket átengedi önrendelkezésre az illető közösségnek. Az állami szabályozás, az állami ügyintézés, az állami költségvetés azonban semmiképp sem vállalhat anyagi kötelezettségeket a szabad és egyenrangú nyelvhasználat biztosítása kapcsán.

Így tehát ennek a törvénynek is ki kell mondania, hogy a nemzetiségi nyelvek használata szabad, egyenrangú stb., s hogy ezt a rendelkezést a nemzetközi gyakorlattal összhangban alkalmazzák. Nekem tehát semmi kifogásom sincs az ellen, hogy a magyarok, ha nekik úgy tetszik, mint kisebbség megalakítsák saját nemzeti intézményeiket, akár a tudományos akadémiájukat is, de csak akkor, ha ezt ők maguk megfizetik, s akkor erről ők dönthetnek, megszabhatják a viselkedési normákat, de ez semmiképp sem kerülhet be az állami szabályozásba, ezek nem lehetnek olyan intézmények, melyeket a szerb állam hoz létre. A szerb állam ezzel a kisebbség státusát csorbítaná meg, s olyan ügyekbe avatkozna, amelyek nem tartoznak rá.

Ez az európai és a nemzetköziki mérce. A szerb államnak eszközöket kell találnia arra, hogy támogatást nyújtson a kislétszámú nemzeti kisebbségnek, amelyeknek nincsenek gazdasági lehetőségeik saját kulturális, gazdasági, nemzeti, nyelvi identitásuk megőrzésére, de a szerb állam e tekintetben mindenkiel egyenrangúan jár el, s erre külön tételt irányoz elő a költségvetésben, nem pedig holmiféle álnormatívákat alkalmaz, amelyek egyeseknek nagyobb jogokat biztosítanak, mint más kisebbségeknek, vagy mint az állam egész népének.

Ami Moravicát illeti, meg kell vizsgálnunk a dolgot, ha valóban igayi adatforrás áll rendelkezésre, én azonban ezúttal inkább Sibirjanin Janko vagy Hunyadi János szép példájára emlékeztetnék. Azt a történelmi adatot schol Magyarországon nem találhatnánk meg, hogy Hunyadi János, illetve Sibirjanin Janko, a magyar királyi család ösatyja valójában Lazarevics István despota törvénytelen gyermeke volt, s meghatározott igényei voltak a szerb

trónra. Ezért folytatott igen sikeres harcokat Szerbiában Brankovics Györggyel együttesen egészen Szófiaig, s többek között ezért vetette börtönbe Brankovics György is, amikor Kosovón vereséget szenvedett, azután pedig Hunyadi, együttesen Mátyással, a nagy királlyal kemény bosszút állt a szerbekben, megsemmisítette azt a három-négy szerb megyét, amelyekre Lazarevics István az 1402-es egyezmény alapján tett szert Magyarországon, és kiirtotta a Magyarországon élő szerbek identitásának minden kulturális, nemzeti és etnikai gyökerét, noha azok ott őslakosok, nem pedig betelepített szerbek voltak.

Nagyon fontos néha pontosan ragaszkodni a kifejezésekhez. Én teljes pontossággal említettem az 1600-as számot azokra vonatkozóan, akik még beszélnek a nyelvet, hiszen ezt itt hallottam, s magam is meglepődtem, amikor nyilvánvaló tévedésből 2500-ról kezdtem beszélni.

Nagyon is pontos voltam tehát, s ezért kérem a Kormányt — az ilyesféle félreértések és fölösleges viták elkerülése végett —, hogy fordítson külön figyelmet ezekre a kérdésekre, s alkalmazzon szakértőket, ha már önmagában nem képes ilyen törvényeket megfogalmazni.

Radovan Pankov:

Csubela Ferenc népképviselő másodszori felszólalásában a jószándék és az együttélés szükségességéből indult ki, s magam is valóban ezt tartom a legfontosabbnak, amikor megállapítom, hogy mindazzal, amit itt a Parlamentben csinálunk, s amikor az alkotmányos elveket törvényerőre emeljük, mindenekelőtt a barátságot, a jószomszédi viszonyokat, a bizalomkeltést szolgáljuk, amikor ezek a fogalmak manapság a legnagyobb kísértésnek vannak kitéve.

De épp ezért megkérdezném nagyrabecsült Csubela Ferenc kollégámat, hogyan is értelmezhető mindaz, ami a Magyar Szó ez év július 5-i száma szerint a moravikai ünnepségen elhangzott, ahol Ön a Magyar Szó szerint kijelentette, hogy az SZSZP maga gyártja az ellenséget, hogy megtarthassa hatalmát, s ennek a politikának, ennek a rendszernek meg kell buknia. Ez, Ön szerint, csak idő kérdése, de nem mindegy, hogy előbb vagy utóbb következik-e be. Továbbá: ezzel a háborúval is (valószínűleg a szlovéniai háborúra gondolt) csak a nagy gazdasági nehézségekről akarják elterelni a figyelmet, arról nem is szólva, hogy a kisebbségek, tehát a magyarok semmiféle kollektív igényeinek nem tesznek eleget.

Mi tehát az Ön valódi meggyőződése, tisztelt Csubela elvtárs?

Csubela Ferenc:

Hölgyeim és uraim, ezúttal a felszólításnak teszek eleget. Nem tagadom, hogy egy összejövetelen, amelyet Ómoravicán rendeztek meg (a helyi közösség volt a szervező), talán szó szerint ezeket mondtam (habár itt fordításról van szó) a hazánkat sújtó gazdasági nehézségekről, s azt is kijelentettem, hogy szerintem az uralkodó párt késelteti a gazdasági kérdések megoldását, mert más kérdésekre tereli a figyelmet, s mindent elodázunk. Elodázódnak a megoldások. Engedjék meg, s ez már a másik kérdés, amiről azon az összejövetelen beszéltem, de ez a mostani parlamenti munkában is kifejeződségre jut, hogy nem találunk megértésre a kollektivitások, a magyarok kollektív jogainak kérdéseiben. Azon az összejövetelen engedjék meg, két példával éltem, s Önöket is emlékeztetem, hogy amikor a minisztériumok megalakításáról volt szó, s mi egy nemzetiségi minisztérium felállítását kértük azzal az érveléssel, hogy Szerbiában a lakosság egyharmada nem szerb nemzetiségű, ezt a javaslatot a Képviselőház nem fogadta el.

A másik eset a nyilvános tájékoztatásról szóló törvény elfogadásakor történt. Külön módosítási javaslatban kértük, hogy csupán egy mondatot iktassunk be a törvény szövegébe, amely kimondaná, hogy a nemzetiségek nyelvén is kötelező a tájékoztatás. Emlékeznék rá, hogy ez a javaslatunk is megbukott. Ilát, ezzel a példával éltem beszédemben. Köszönöm.

Elnöklő:

Rizab Gruda népképviselő a szó.

Rizab Gruda:

Tisztelt népképviselők, tisztelt Elnökség, minden emberi lény a maga anyanyelvén beszél, s joga van ahhoz, hogy anyanyelvét úgy nevezze, ahogy neki megfelel, nem pedig ahogyan mások akarják. A Szerb Köztársaság Alkotmányának 49. szakasza szavatolja a nyelv- és íráshasználat szabadságát.

A nyelvhasználati törvényjavaslat 1. szakaszát ki kell egészíteni, s kimondani, hogy a cirill és a latin betűs írásmód teljesen egyenrangú.

Javaslom, hogy a szerb és a horvát nyelv mellett a bosnyák és a Crna Gora-i nyelv is hivatalos használatban legyen. (A képviselők többsége nevetni kezd. Az elnöklő csöngetéssel figyelmezteti őket.)

Kérem szépen, ezek új javaslatok.

Irodalmi nyelvünk alapjait a muzulmánok, a Crna Gora-iak, a hercegovinai szerbek és az užicei szerbek beszédéből teremtették meg. Ez adta meg nyelvünk szépségét — így mondta Vuk Stefanović Karadžić. (A népképviselők körében zajongás.)

Miért tagadjuk meg ennek a két népnek a nyelvét? A Crna Gora-i és a muzulmán poltronok, elsősorban az irodalmárok és a politikusok az ő soraikból, a háború előtt és után is elfogadták a nyelvi asszimilációt.

Felhívom az írókat, a nyelvészeket és a nyelvtudomány minden szakértőjét, hogy ismételten indítsanak vitát a nyelvről. Javaslatomra pedig az irodalomtanároktól, az íróktól várom a választ, mert ők hivatottak arra, hogy saját részükről hozzájáruljanak a megoldáshoz. A bosnyák nyelv egyébként létezett és ma is létezik, s azzal a boszniai cirill betűs írással (bosančica) írták, amelyet 1907-ben szüntették meg az osztrák-magyar hatóságok. Köszönöm.

Elnöklő:

Páll Sándor népképviselő a szó.

Páll Sándor:

Tisztelt kollégák, engedjék meg, hogy csupán néhány elvi megjegyzést tegyek erre a törvényre. Meg kell jegyezni, hogy a törvénynek ez a változata már sokkal jobb, mint amilyen a tavalyi volt, tehát a Minisztérium valóban arra törekedett, hogy kiküszöböljön bizonyos hibákat, s elfogadjon egyes megjegyzéseket, amelyek az akkori nyilvános vitában hangzottak el. Néhány mozzanatra azonban így is ki kell térnem az itt folyó eddigi vita alapján.

Bocsánatot kérek, de Kljajić úr kétségbe vonta Zoltán kollégánk esetében, hogy kellő autoritással szólhatott ezekről a kérdésekről. Meg kell mondanom, hogy Varga Zoltán kollega úr az egyetlen ember itt, akinek két doktorátusa van a filológia tudományának területéről, ily módon való diszkvalifikálása ugyanannyit jelentene, mintha én most azt mondanám, hogy Kljajić úr nem végezte el a jogi egyetemet, amit persze senki sem vitat el tőle. Nekünk bizonyos szakmai kérdésekről is vitáznunk kell, és ellentétes véleményekre is helyezkedhetünk, de attól tartok, hogy ez olyan dolog, amit mégiscsak szóvá kellett tenni.

Ami a toponímiákat illeti, kérem szépen, az nem vitás, hogy ezeket a földrajzi neveket a Szerb Köztársaságban szerbhorvát nyelven és cirill betűkkel kell kiírni. Ami viszont az általunk és a mások által benyújtott módosítási javaslatok többségét illeti, azokban csak az áll, hogy ezeken a névtáblákon emellett az illető települések nevét a nemzetiségek nyelvén is fel kell tüntetni. E tekintetben az egyes toponímiák eredetére vonatkozó viták nagyon

messzire vinnének bennünket, hogy melyik a régebbi, és melyik az újabb keletű, hiszen mondjuk például a szerbiai „Čačak” toponímia sem szerb, hanem török eredetű, amelynek jelentése — sárgöröngy. Az „Ibar” viszont az illír-trák nyelven „gyors habzó folyót” jelent, s mégis a szerbhorvát nyelv használja. De mindezzel csak azt akarom mondani, hogy a toponímiáknak megvan az a sajátosságuk, hogy a legnehezebben változnak meg egy-egy adott területen, s mindazok a népek, amelyek betelepülnek egy-egy vidékre, többé-kevésbé átveszik őket.

Fontos itt azt is kiemelni, hogy Vajdaságban, kedves kollégák, nem érvényesül a kosovói példa. Kérem, hogy ezt értsék meg. Vajdaságban nem szerbhorvát helységneveket fordítunk albánra. Vajdaságban még azokban az időkben sem, amikor olyan autonómiáink voltak, amilyenek voltak, még akkor sem írtak ki kizárólagosan egynyelvűen e helységnevtáblákat.

Megértem Önöket, hogy aggódnak, mi lesz, ha esetleg elfogadják e módosítási javaslatok valamelyikét, s aztán Kosovóban ismét csak albán nyelven írják ki a névtáblákat, ami természetesen, érthető okokból, elfogadhatatlan lenne. Mégis arra kérem Önöket, legyenek annyira toleránsak és történelmileg bölcssek, hogy jóváhagyják azt, amit mi, akik, engedel-mükkel, nyelvtudományi szakértők vagyunk, bátorkodunk előterjeszteni.

Itt már eddig is sok vita folyt, s a nyelvi kérdések eldöntése ebben a helyzetben már-már a labdarúgó válogatott összeállítására hasonlít. Egy kicsit ehhez is mindanyijan értünk. Higgyék el, a szándék, ami a javaslatainkban rejlik, becsületos, s csupán az a célunk, hogy a toponímiák kiírásával elismerjük: annak a népnek, amely az adott területen él, szintén joga van fenntartani identitásának bizonyos formáit.

Elmondhatom, hogy Vajdaságban nem egy toponímia kizárólagos magyar eredetű. Amennyiben elfogadjuk a törvénynek ezt a változatát, akkor ezeket a toponímiákat, ezeket a magyar szavakat csak szerbhorvát nyelven és cirill betűkkel lehetne kiírni, ami maga a képtelenség. A Tornony helységnevén tiszta magyar szó, és ilyen a Buránysor is, ami szintén egy falut jelöl, most is így hívják, s ma is ez olvasható a falu névtábláján.

Úgy gondolom tehát, hogy egy bizonyos fokú tolerancia elfogadható. Másrészt valaki itt azt mondta, hogy a földrajzi neveket személynévként kell felfogni. Nem, ezek csupán toponímiák, s a nyelvészek pontosan tudják, ez mit jelent. Köszönöm.

Elnöklő:

Dragoslav Aleksić népképviselő kért szót.

Dragoslav Aleksić:

Eredetileg Paroškival akartam vitába szállni, de most az történt, hogy inkább az utána következő felszólalóknak válaszolnék. Paroškinak csak annyit mondanék, nem áll az, hogy horvátoknak joguk lenne perelni minket a szerbhorvát nyelv miatt, mert igazában ők vették el tőlünk a szerb nyelvet, s azt nevezték el horvátnak. Ez egy vitathatatlan tény. Nekünk tehát jogunk van ezt a nyelvet úgy nevezni, ahogy akarjuk. Szerbhorvát-e vagy szerb, teljesen mindegy, mert ők vették át a mi szavainkat, nem pedig mi az övéiket, s mi nem beszélünk ça-nyelvjárásban.

Ami pedig a tárgy körül kialakult nézeteltérést illeti, a törvényről folyó eddigi vitában, azt hangsúlyoznám, hogy mind a két részről számot kell vetni a viselkedés módjával, és az ebből eredő következményekkel. Ez azt jelenti, hogy szerbiának védelmeznie kell a nemzeti kisebbségeket, meghatározott jogokat és más hasonlókat kell nyújtania nekik, de a nemzeti kisebbségeknek és az ő anyaországuknak is tudniuk kell, mit tesznek.

Ha valaki fegyvereket szállít egy másik államnak, aztán pedig a miniszter vagy miniszterelnök, nem tudom, ki, elvitatja a szerb területeket, illetve Vajdaságot, hogy az legitim módon került-e Szerbia kötelékébe, akkor világos, hogy a helyzetet élezi, és kellemtelenségbe

sodorja az illető nemzeti kisebbséget is, amely biztosan nem akar rosszat, de nem tudni, nem az efféle politika árnyékában szorgalmazták-e a magyar helységnevek kiírását, hogy aztán később rámondhassák — ezek magyar városok, vagy pedig valóban a demokrácia és tolerancia követelése jegyében szólnak.

Ami a toleranciát illeti, én a magam részéről mindenkinek megengedném, hogy nevezzen bármit ahogy akar, ha már ez valamiféle mérce. De állami érdekből ez mégsem megengedhető. A magyar állami politikának olyannak kell lennie, hogy lehetővé tegye Szerbiának a teljes toleranciát a magyar nemzeti kisebbség iránt, csak hogy a magyar állami politika nem ilyen. Sőt, éppen ellentétes. Valósággal kiprovokálja a nagyon kedvezőtlen álláspontokat a nemzeti kisebbségekkel szemben, holott a magyar államnak vitális érdeke lenne, hogy úgy viszonyuljon Szerbiához, mint ahogyan mi viszonyulunk Magyarországhoz. Nincsenek területi igényeink, nem foglalunk el velük szemben politikai vagy más álláspontokat, nem szállítunk fegyvereket. Mert mi lenne, ha mi a románoknak szállítanánk fegyvereket? Ezek egyszerűen érthetetlen dolgok egy komoly állampolitika szempontjából. Ennek ellenére egyértelműen az a véleményem, hogy emiatt senkit sem kell üldözni, de mindenkinek szem előtt kell tartania, hogy ha valakinek jó a szándéka és kölcsönös toleranciát kíván, akkor úgy is kell viselkednie, s nem csak Szerbiától követelni a türelmességet, miközben a többiek úgy viselkednek, ahogy nekik tetszik. Szerbia ezt többé senkinek sem engedheti meg, ebben az esetben pedig objektíve kihasználhatjuk a barátság hidját, ahogy eddig a nemzetiségeket neveztük, hogy valóban a barátság hidját képezzék a magyar állam felé, amely még objektíve hozzáidomíthatja politikáját a jószomszédi viszonyokhoz, nem pedig a rossz-szomszédi viszonyokhoz.

Varga Zoltán:

Tisztelt népképviselők, valóban nem akartam részt venni a replikában, amikor Kljaljić úr felszólalt, mert talán nem egészen értett meg, és én nem akartam azonnal válaszolni, mert azon tépelődtem, hogy Vajdaságban mi 40 éve építgetjük az együttélést, s most ezek a változások, amiket szerintem ennek a törvénynek az 1. és 5. szakasza vált ki, ahogy már hangsúlyoztam is, bizonyos problémákat hoznak magukkal, megváltoztatják a nemzetek közötti viszonyokat.

Aggodalmamat tolmácsoltam emiatt, ez volt a célom, s egyáltalán nem mondtam olyasmit, hogy itt a magyar nyelv veszélyeztetéséről van szó. Én ugyanis nyelvész vagyok, tanára annak a nyelvnek, amelyet tanítok, tehát ismerem a témakört, és nagyon büszke vagyok arra, hogy Vajdaságban a szerbek tízezrei tanulták és tanulják jelenleg is a magyar nyelvet az általános és a középiskolákban.

A másik dolog, amire rá kell mutatnom, az az, kérem szépen, hogy én nem fogadhatom el a vajdasági magyarok azonosítását a Magyar Köztársaság kormányával és annak tetteivel. Én Szerbia polgára vagyok, és emiatt nem vállalhatom a felelősséget. Mi lenne, ha holnap Romániában is valamelyik ottani szerbet vonnák felelősségre Zelenović úr kormányának eljárása miatt? Ez abszurdum. Én egész életemet ebben a környezetben éltem le, s úgy vélem, hogy ha továbbra is toleránsak akarunk maradni, akkor e tekintetben a reciprocitás elvét sem alkalmazhatjuk. Erről különben Paroški kolléga beszélt.

Kérem, én nem vagyok jogász, de azt tudom, hogy a nemzetközi jog nem foglalja magába a reciprocitás elvét. Ha mi valamilyen szerződést kötünk, amelyben bizonyos jogokat szavatolunk, azt nem követelhetjük meg, hogy mások is így járjanak el, mert ez csak a mi feladatunk, nekünk kell teljesíteni.

Szerintem mi valóban, ahogy már hangsúlyoztam is, a legkisebb mértékben sem veszélyeztetnénk a szerbhorvát nyelv hivatalos használatát ha megengednék, hogy azokat a

feliratokat, amelyeket használunk, s amely a mi vívmányunk lenne egész Vajdaságban, ahol kétnyelvűek a feliratok, továbbra is használhassuk. Úgy vélem, ennek helyénvalóságát ennek a nagyrabecsült testületnek kell megítélnie.

Megköszönöm figyelmüket, s nem szeretném továbbra is lefoglalni drága idejüket.

Milan Paroški:

Képviselő urak, ezúttal csatlakozom az előttem szólóhoz. Aleksic úr szörnyű tévedésbe esett — kérem szépen, egy rögtönzött törvény ilyen rögtönzött ítéletekhez vezet. Nekünk nincs mit tárgyalni Magyarországgal a Szerbiában élő magyar kisebbség helyzetéről. Uraim, ők egyenrangú polgárai ennek az államnak, ahogyan Alkotmányunk első szakasza meghatározza.

Államunk diplomáciájának alkalmat kellett volna találnia, s volt is rá alkalma, hogy megmagyarázza Árpád úrnak és a többi nagy magyar uraságnak, hogy ezekre a területekre nem tarthat igényt. Aleksic úr azonban még nem nőtt fel ezekhez a politikai ügyekhez, amikor ezt a nyelvi, tehát igen hideg, nyugodt és okos témát arra használja fel, hogy megüzenje Árpád úrnak azt, amit megüzent. Üzenhetett volna még rosszat is, de nem kellett volna ehhez a témához kötnie.

Én már javasoltam, hogy a Kormány vonja vissza ezt a javaslatot, s végső ideje, hogy ezt megtegye, mert ki tudja, hová lyukadunk ki vele.

El kell még mondanom, milyen tapasztalatokra tett szert ezen a téren a Néppárt?, amelynek véletlenül én vagyok az elnöke, s amely Vajdaság térségein működik, és visel gondot ezekről a kérdésekről. Mi egyébként már ezt a témát is megoldottuk, vagy legalábbis igyekeztünk megoldani, akárcsak a siptárok, a háborús kolonisták és a politikai menekültek kiűzetését.

Ezért kérem a pártokat, amilyen az SZSZP is, amelynek megvan a maga képviselő csoportja, hogy hozzánk, e jóval kisebb létszámú párthoz hasonlóan, az előzetes konzultációkon rendezze az egyes képviselők felszólalását. Nem lehet a magyar politikának, illetve Magyarországnak Szerbiához való viszonyulásának kérdését e témához kötve kiprovokálni, mert így csak mi lehetünk a vesztesek.

A magyarok, ez 250 000 magyar, Szerbiának a polgárai, s ezt a kérdést ennek a Parlamentnek kell megoldania, összhangban a nemzetközi jogi normákkal. Árpád politikájáról itt nem eshet szó, s ha mégis valaki arról beszél, az hazatérő. Ha bárki a magyarok közösségéből ilyen ügybe keveredik, s volt már ilyen eset — hisz a magyar kormány alelnöke nem Belgrádba jött el, hanem a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének a kongresszusára, ahol valamiféle perszonális autonómiát kiáltottak ki — akkor ez egy egészen más eset, ami nem tartozik ennek a Parlamentnek a törvényhozási ténykedésébe.

Kérem, urak, vonják vissza ezt a törvényjavaslatot, az okosabb pártok pedig rendezzék felszólalásaikat ebben a Parlamentben, hogy ne történjen újabb árulás, amilyen megtörtént.

Zoran Čiković:

Népképviselő urak, nekem valóban nincs szánékomban . . . a Demokratikus Akció Pártjának képviselője. Novi Pazarból . . . de tanácsosnak tartom a figyelmeztetést. Igazán, meddig emlegetjük még azt a hibrid bosnyák nyelvet? Nincsen bosnyák nyelv, mint ahogyan nincs Novi Pazar-i, sjednicai-tutuni sem, de léteznek nyelvjárások a szerb nyelv kebelében. Ilyen alapon akár priboji nyelvről is beszélhetnénk, amivel én egyáltalán nem érthetek egyet.

Gruda kolléga nem szakértője a nyelvi kérdéseknek, és én sem vagyok az, de ő engem azonnal megpróbált diszkvalifikálni, amikor válaszolni akartam. Én ezt a magam kockázatára teszem, de az a szakvélemény, amit ő írt, hogy itt felolvasson, gyanúsnak tűnik, tehát jó lenne kivizsgálni szakértelmét abban, amit leírt. Felhívnam a figyelmét Gruda úrnak még egy

tényre: azokban az időkben, amikor az Ottomán Birodalom a legnagyobb hódításait élte, a szerb nyelv volt a török Porta diplomáciai nyelve. Akkor nem jutot eszünkbe bosnyák nyelven beszélni, és Novi Pazar sem szállt síkra ennek érdekében a magas Portánál.

Persze, mindezt csak azért említettem, hogy megkérdézzem Gruda urat, mikor értesült a bosnyák nyelv létezéséről, mert a DAP megalapításáig erről nyilván nem tudhatott, tehát ez mindenképpen újabb keletű felfedezés. Köszönöm.

Batrić Jovanović:

Meghökkenítő Rizah Gruda úr „bátorsága” . . . Elképeszt, hogy a DAP egyik képviselője a Crna Gora-i nyelvért kardoskodik.

Léteznek a Crna Gora-i-aknak egy csoportja, amelynek tagjai Zágrábban szereztek úgymond doktori címet, akik ma is Tudman pénzalapjain élnek, s akik még bizonyos lapokat is megjelentetnek Crna Gorában, mint amilyenek a Monitor és a Liberal, amelyeket Crna Gorán kívül nyomtatnak, és Tudman kasszájából pénzelnek.

A nagy-horvátoknak mindig bizonyos komplexusaik voltak a sokkal népesebb szerbekkel szemben. Ezért mindig zsoldosokat igyekeztek toborozni a szerbek köréből, hogy legalábbis csökkentse a létszámukat. Ilyen zsoldosok azok néhányan Crna Gorából is. Az ő egyik nyelvészük, névszerint Vojislav Nikčević terjeszti a Crna Gora-i nyelv téziseit. Crna Gorában azonban a nép már ősidők óta szerbnek nevezi a maga nyelvét. Ősidők óta.

A fő tankönyvek Szerbiában és Crna Gora iskoláiban 1916-ig a következő címetek viselték: Szerb olvasókönyv, Szerb nyelvtan, A szerb országok földrajza, Szerb történelem. Crna Gora polgárainak személyigazolványában és útleveleiben ezt írta: állampolgársága — Crna Gora-i, nemzetisége — szerb, vallása — keleti pravoszláv.

Mit mondhatunk az összes íróról, kezdve Njegoštól egészen Lalićig, Pekićig, Bečkovićig és másokig? Gruda úr számára ezek poltronok. És mit mondhatunk a legnagyobb Crna Gora-i ill. szerb nyelvészekről, köztük Mihajlo Stevanovićról, Boškovićről, Pešikanról, Čupićról és a többiekről?

Úgy tűnik, nincs értelme minderről Rizah Grudának beszélni, de azt elmondanám, hogy mindarról, amit ő itt szóvá tett, beszéltek az ő pártbelieji Crna Gorában is, hogy megvédjék Crna Gorát Szerbiától. Néhányan szavazatukat is Tudman zsoldosaira adták le, úgyhogy némelyikük Crna Gora Parlamentjébe is bekerült. Hogy mekkora a befolyásuk, azt a következő tények szemléltetik. Ők főleg cetinjeiek, s ebben a Cetinjében az ő jelöltjük, Slavko Perović négyszer kevesebb szavazatot kapott magában Cetinjében Crna Gora elnökségének tagjelöltjeként, mint a másik jelölt, egy muzulmán, akit Momir Bulatović pártja jelölt erre a tisztségre.

Kérem önt, efendi, hagyjon bennünket békén, a saját nyelvét pedig nevezze aminek akarja.

Rizah Gruda:

Az én nagymamám, nagyapám, dédapám és ükapám egyaránt bosnyák nyelven beszélt. Ez nálunk hagyomány. És ez nem tartozik a DAP fegyvertárába.

Elnöklő:

Várady Tibor népképviselő kért szót.

Várady Tibor:

Tisztelt képviselők, itt ma sokféle kérdés vetődött fel. Vannak dolgok és kérdések, melyekhez én, egészen biztosan, nem tudok érdemlegesen hozzászólni. Fogalmam sincs, ki volt itt az első a kilencedik században. Fogalmam sincs, hogy Hunyadi, illetve Sibirjanin Janko törvényes vagy törvénytelen gyermek-e. Ezt csakugyan nem tudom. Gondolom, ezt nem is itt kell megoldanunk, Szerbia Képviselőházában.

Amit tudok, az az a tény, hogy ebben a mi köztársaságunkban, amelynek polgárai vagyunk, szerbek élnek, és számottevő arányban kisebbségek is. Azt is tudom, hogy emiatt nagyon fontos, hogy a nyelv- és íráshasználat kérdését civilizált módon rendezzük, ami a kisebbségek tagjait is normális jogi helyzetbe hozza, s lehetővé teszi, hogy ezek az emberek is lojális polgárai legyenek ennek a Szerbiának, a szerb államnak.

Ez nem csak Szerbia problémája. Ez bizonyosan mondhatom, Jugoszlávia problémája. És problémája Európa nagy részének is: megtalálni a helyes mértéket, az igazi egyensúlyt a nemzeti kisebbségek jogi helyzetében, és biztosítani, hogy ezek a kisebbségek valóban ne legyenek forrásai a problémáknak, hanem hogy a saját kultúrájukkal gazdagítsák az országot, és lojális tagjai legyenek ennek az államnak. Azt hiszem, ez nagyon fontos. Ez az, ami a napirendhez tartozik.

Az a véleményem, hogy ez a törvényjavaslat, alapján véve, helyesen közelíti meg ezt a kérdést. Az alapmegoldások jók. A felvetődő problémák viszont, amelyekről itt különböző véleményeket hallottunk, nem áthidalhatatlanok, legalábbis szerintem. Azt hiszem, van olyan megoldás, ami kompromisszumhoz vezethet.

A földrajzi és más nevekkel kapcsolatban felvetődött az írásmód kérdése. A törvény előírnyozza, hogy ezeket elsőként szerbhorvát nyelven, cirill betűkkel lehet és kell kiírni. Ez nem vitás, és nem is szabad, hogy vitás legyen. Ilyen felirat kerül az első helyre. Ez a többség nyelve ebben a köztársaságban. Erről, egyszerűen, nem kell vitatkozni.

Ezután a törvényjavaslat előírnyozza, hogy a feliratok a nemzetiségek nyelvén is kiírhatók. És itt érkezünk el az első valóban vitás kérdéshez: ahhoz, hogy milyen módon. Az Alkotmány 8. szakasza kimondja, hogy a Szerb Köztársaságnak azon a területén, ahol nemzetiségek élnek, egyidejűleg az ő nyelvük és írásuk is hivatalos használatban van a törvény által meghatározott módon. Mi most ezt a módot határozzuk meg ezzel a törvény-nyel. Az elv, ismételtlen, világos. A nemzetiségek nyelve és írása tehát hivatalosan használható. A módozatra vonatkozóan az 5. szakasz 2. bekezdése azt mondja, hogy ezeket a megnevezéseket, neveket, egyéb szövegrészeket nem lehet lefordítani, hanem csak a nemzetiségek nyelvének helyesírási szabályai szerint kiírni. De amit így eredményül kapnánk, az már semmiféle nyelven sem lenne érthető. Ha például egy órásról van szó, az román nyelven „orlogar” vagy ilyesmi lenne, magyarul pedig „órás”, annak viszont semmi értelme, hogy román, szlovák vagy magyar helyesírás szerint írjuk ki a „časovničar” szót. Ez már sem szerbül, sem románul, sem magyarul nem jelentene semmit.

Kérdés, hogy ezek a nyelvek így egyáltalán hivatalos használatban lennének-e? Ez csak íráshasználat lenne, és egy nyelv, ami semmire sem hasonlít. Lényegében ez vonatkozik a toponimiákra is. Nyilvánvaló, hogy a név és a tartalom nem változtatható. Ha egy iskola a Sonja Marinković nevet viseli, akkor az az iskola nem lehet Kossuth Lajos, mégha magyar gyermekek is tanulnak benne, vagy Jan Hus, ha szlovák gyermekek a tanulók, vagy mit tudom én mi, ha ott román gyermekeket tanítanak, de Skender Beg sem lehet, ha abba az iskolába albán diákok járnak. Tehát a név változatlan marad. Ez nem vitás. Ám az „általános iskola” megjelölést, ha azt a nemzetiségek nyelvén írják ki, csakis azon a nyelven lehet kiírni. Tehát: Osnovna škola Sonja Marinković szerbül, Sonja Marinković Általános Iskola magyarul stb.

Ez eléggé természetes. Ugyanígy léteznek helységnevek, amelyeket már évszázadok óta használnak. Zenta csak a szerbeknek Senta. Én nem tudom, melyik volt az első. Magyarul mindenesetre csak Zenta lehet. Hogy előbb volt-e a Zenta vagy a Senta, esetleg a magyarok és a szerbek is a törököktől örökölték ezt a nevet, ezt én valóban nem tudom. De évszázadok óta használatos egyik is, a másik is.

Javaslatunk lényege tehát, hogy legyen hivatalos megnevezés a hivatalos használatra, s hogy ez legyen a szerbhorvát megnevezés, amelynek tartalma nem módosítható, de hogy a nemzetiségek nyelvén is ki lehessen írni azt a megnevezést, amely már évszázadok óta használatban van. Ezzel megakadályozható, hogy valamiféle újonnan gyártott kifejezések jelenjenek meg.

Az a véleményem tehát, hogy erre a kérdésre is találhatunk megoldást, anélkül, hogy olyan témákat is felvetnénk, amelyek nem okvetlenül szükségesek, mert léteznie kell olyan becsületes kompromisszumnak, ami beillik az európai megoldásokba, s összhangban van azzal is, hogy itt mégiscsak a szerbhorvát nyelv van hivatalos használatban, azt nem teszi kétségesé, csak helyet ad a nemzetiségi nyelvek tekintetében annak az egyszerű civilizált gyakorlatnak, ami eddig is érvényben volt.

Miloš Bojović:

Én csak nagyon röviden szeretnék szólni, kedves képviselőtársak. Nem lepott meg, hogy ez a vita ilyen folyamatot vett, és hogy a medréből is kilépett, sőt még azokat a képviselőtársaimat sem hibáztatom, akik egyes városokat emlegettek (Čačak stb.). Ez jogukban áll.

Csakhogy minden civilizált népnek, és minden civilizált országnak tartania kell magát a saját alkotmányához. Ez törvényszerű. Aki nem tartja magát az alkotmányhoz, az civilizált sem lehet. A mi alkotmányunk 8. szakaszában pedig, ahogyan ezt ennek a törvényjavaslatnak az indokolásában olvashatjuk, pontosan az áll, amit Tibor mondott, hogy t. i. a Szerb Köztársaságban a szerbhorvát nyelv és a cirill írásmód van hivatalos használatban, a latin betűs írásmód hivatalos használatát pedig törvény szabályozza. Ezt olvashatjuk elsőként a 2. bekezdésben, felidézve az előző szakaszokat, miszerint a Szerb Köztársaság demokratikus állam, amely az emberi szabadságokon és jogokon alapozódik, s amely alkotmányosan szavatolja az emberek kulturális, nemzetiségi és más jogait, hogy ne soroljam tovább.

Mindez tehát szabályos sorrendben követi egymást, egy jogszabályi sorrendben, s így folytatódik: a Szerb Köztársaságnak azon a területén, ahol nemzetiségek élnek, egyidejűleg az ő nyelvük és írásuk is hivatalos használatban van a törvény által meghatározott módon.

Én egyébként boldog vagyok, hogy ebben az államban élek, egy olyan államban, amelyben nem csak szerbek élnek, hanem más népek is, és úgy gondolom, hogy ezt a gazdagságot helyes módon kell kihasználni. Engem tehát ez nem zavar.

De meg kell mondanom, amit már a Törvényhozási Bizottságban is kiemeltem (ezt Várady Tibor kolléga is tudja, aki mindannyiunkat megdicsért), hogy ezt egyhangúlag fogadtuk el, tiszta meggyőződésből (ami nem kell, hogy indokolt legyen), habár soha egyetlen másik ország sem járt így el, mert ha például Münchenbe megyünk, ott sem ír a hivatalos névtáblán semmi mást. Éppen e törvény alapján, mert holnap már a területi szerveződésről szóló törvényjavaslat kerül a bizottság napirendjére, azt fogjuk javasolni, hogy maradjon meg a községek, vagyis az egyes helységek és a kataszteri községek elnevezése ennek a törvénynek megfelelően, mert ennek alapján nem cserélhetők fel más nevekkel, és pont. A folytatást töröljük.

És épp mert ez a törvény az Alkotmányon alapszik, javasolom, hogy elvileg fogadjuk el, hiszen már az 1. szakasza is kimondja, hogy mi a fő alapelve és gerince ennek a törvénynek: a Szerb Köztársaságban a szerbhorvát nyelv és írás van hivatalos használatban. Aztán a 3. szakasz utolsó bekezdése a hivatalos használat lényegét is pontosan megvilágítja: A nyelv és írás hivatalos használatának tekintjük a helységnevek és más földrajzi nevek, a terek és utcák, a szervek nevének kiírását is. Ez tiszta, mint a kristály.

Ami pedig ezt a mi módosítási javaslatunkat illeti, én úgy gondoltam (amit már Várady Tibor is elmondott), hogy valóban vannak nekünk vidékeink, ahol szinte kizárólag, vagy

nagy többségben különböző nemzeti kisebbségek élnek. Miért akadályoznánk meg, hogy a kötelező szerbhorvát nyelvű névkírás — pl. Osnovna škola Sonja Marinković — mellett meglegyen a magyar, a cseh stb. nyelvű kírás is? Ez lényegileg nem sértene a törvény alapvető állásfoglalását, ezért azt indítványozom, illetve az a véleményem, hogy ezt a törvényjavaslatot elvileg jóvá kell hagynunk.

Mikuš Jan:

Amikor első ízben itt megjelentem, megkaptuk azt a kék könyvecskét, amit alkotmánynak nevezünk. Egyetlen mondata, egyetlen szava túnt a szemembe, amely azt jelezte, hogy a polgár került a nemzet elé, s ezt én nagyon komolyan fogtam fel, amolyan középkori módon, mint amikor azok a testőrök azt mondták: mindenki egyért, egy mindenkiért. Gy gondoltam, ez itt csakugyan így lesz. Aztán találkoznom kellett valamivel, ami nagyon letaglózott, amikor látnom kellett, hogy mi mindannyian kénytelenek vagyunk harcot vívni a saját igazunkért, ténylegesen harcba szállni. És azok a szerencsések, akiknek itt van a képviselőjük, ők legalább harcolhatnak. De mi van azokkal, akiknek nincsen?

Nagyon elégedetlen vagyok (ezt itt nyilvánosan kijelenthetem), és ezt komolyan felróvom a magyar nemzetiségű képviselőknek, hogy ők kizárólag a magyar nemzeti kisebbség problémáiról beszélnek. Mi van a többiekkel?

A körülményeknél fogva én szlovák vagyok. A szlovákoknak tehát, ennek a nagyon kislétszámú nemzetnek megvan a maguk szlovákja. Van egy románunk is. Ami a ruszinokat illeti, nekik itt senkijük nincs, tehát egyszerűen leírhatók, kérdelem én? Azt hiszem, nem elsősorban azt kellene számba vennünk, hogy ki mit veszít (ezzel a törvénnyel), hanem inkább azt nézni, nyerünk-e általa valamit.

Egy olyan választási egységben élek, ahol egyelőre nincsenek semmilyen nemzeti és kisebbségi vagy nyelvi problémák, sőt talán politikai különbségek sincsenek. Ami a cirill betű használatát illeti, csak egyet mondhatok — már régóta kérdezem magamtól, miféle ez a szerb nép, amely már teljesen kiküszöbölte a maga írását? (Taps.)

Azt hiszem, teljesen rendjén való, hogy a szerb nép, mint olyan, visszatér önmagához. Nekem más valami szúrja a szemem. Mivel egyesek nem tisztelik a szerb népet, nem fogadják el sem őt, sem létezését, kultúráját, írását és minden mást, amivel ma sok helyen találkozhatunk, de legdrámiaibban a mostani horvátországi eseményekben nyilvánul meg, emiatt még a szerb nép tagjai is (nem mindannyian), s itt is sokan megpróbálnak a reciprocitásra hivatkozni. Azt hiszem, ez nagyon helytelen.

Ila a szerb nép valamiféle reciprocitást követel azoktól, akik szemben állnak vele, akkor mi van azokkal, akik évszázadokon át mindig lojálisak voltak a szerb nép iránt, akiket soha nem árnyékolt be semmi, s akik soha nem róttak fel semmit a szerb népnek. Velük mi lesz?

Megengedhető-e, hogy ezek a politikai intrikák egyszerűen egybeőröljenek bennünket, mint egy darab húst a húsdaráló? Ezt én nem fogadom el.

Forduljunk jobban önmagunk felé, de mint közösség. S végül, hadd mondjak csak még egyet. Itt már többszörösen is kimondták azt a bizonyos, számomra nagyon famózusan, nagyon rosszul hangzó kifejezést — a reciprocitást. Ila a szerb nép reciprocitást akar azzal, ami Magyarországon a szerb néppel történik, ha reciprocitáson alapon akarja a magyar nép helyzetét rendezni Szerbiában, s mindezt összekapcsoljuk az albán néppel, meg a románokkal stb., akkor mit követeljek én, a szlovák?

Én ugyanis csak azt mondhatom, hogy Szlovákiában egyetlen szerb nyelvű felirat sincs, egyetlen szerb nyelvű iskola sem működik, kivéve a diplomáciait, aminek egyszerűen csak az az oka, hogy ott — nem élnek szerbek.

Ezért, úgy gondolom, jobban oda kell figyelnünk, amikor a reciprocitásokról beszélünk.

Elnöklő:

Paroški népképviselőc a szó.

Milan Paroški:

A témát szemmel láthatóan elproblematizáltuk, s jobb lett volna inkább félbeszakítani, a törvényt pedig visszavonni, de most csupán pontosítani akarok valamit. A felvetett kérdések ugyanis nagyon fontosak a vajdasági helyzet miatt. Kosovóra más átfogó megoldás vár.

Jano úr engem félrevezetett. Először is, nekünk nem lehet reciprocitásokos viszonyunk Szlovákiával, mert egyetlen nemzetek közötti szerződésünk sincs Szlovákiával. A reciprocitást itt nem lehet alkalmazni. De az ő számára az sem jelenthet veszélyt, hogy a magyarok és a szerbek, azaz a magyar és a szerb állam között már fennáll a történelmi, politikai, nemzetközi-jogi reciprocitás. Miért éri ő találva magát, amikor sokkal inkább ellenszegülhetne például annak az asszimilációnak, amit a magyarok folytattak a szlovákok ellen az utóbbi két-három évszázad történelmében, fő történelmi vonulatában, vagy pl. 1941 és 1945 között. Ma a szlovákok tömegei vallják magukat magyaroknak, s talán Páll Sándor is ezért ismeri jól ezt a nyelvet, hiszen néhány mondata szlovákul hangzott el.

A szerbek soha senkit sem asszimiláltak. A nemzeti kisebbségek, uraim, Jugoszláviában kizárólag a szerb nemzet történelmi és kulturális térségein maradtak fenn. Mutassanak fel nekem nemzeti kisebbséget Szlovéniában, mutassanak fel nemzeti kisebbségeket a horvát etnikai területeken. És ne említsék nekem Szlavóniát.

Uraim, a szerb olyan nép, amely soha senkit nem asszimilált, de a szerb nép írja meg a maga törvényeit is, együttesen Szerbia polgárainak többi kisebbségével, illetve nem többi, hanem a kisebbségekkel, és ezt a törvényt is arra használja fel, hogy kisebbségi törvényt alkosson, a saját nyelvéről viszont, amely Jan szavai szerint is a végsőkig veszélyeztetett és kiselejtett, nincs módja és helye törvényt hozni.

Mit akarunk mi most? Én nem fogadok el egyetlen hozzászólást sem, és ellene vagyok a pártom nevében is, amely felelősséggel tartozik a vajdasági helyzetért, hogy ezt a szószerket használjuk fel ilyen manipulációs kérdések felvetésére, s hogy ennyire kiforgassuk a dolgokat. Ezért ilyen formájában, függetlenül a bizottsági jóváhagyástól és minden számítgatástól, hogy a városoknak egy vagy két nevet kell-e előírni a törvényben, ez a szövegjavaslat nem fogadható el. Ha elfogadnánk, ez a szerb nép kapitulációját jelentené, ami roppant veszélyes lenne. Uraim, a törvényt vissza kell vonni!

(Ezt követően Páll Sándor kért szót, és szlovák nyelven beszélt, de ezt nem tartalmazza a jegyzőkönyv.)

Milan Miković:

Tisztelt Elnökség, itt már sokféle dologról szó esett, mindenki a saját szíve és belátása szerint beszélt, amire joga van. Doktor Várady azonban felhívta a figyelmet, hogy ezt a témát sokkal egyszerűbben is lehetne kezelni. Alkotmányunk 49. szakasza kimondja, hogy a polgár számára, többek közt, a saját nyelvének és írásának szabad használata is szavatolva van. Ha valami szabad, akkor annak nem lehet semmi akadálya, hacsak a törvény nem rendelkezik másként. Az adott esetben a törvény 8. szakasza megengedi, hogy a nemzetiségi nyelvek is hivatalos használatban legyenek. Az a módosítási javaslat azonban, amiről dr. Várady beszélt, valami más irányoz elő, noha e törvény kimondja, hogy Szerbia egész területén kizárólag a szerbhorvát nyelvű földrajzi nevek használhatók hivatalosan.

A második rész azokról a jogokról szól, amelyek a 49. szakaszból erednek, s ezek kimondják, hogy minden egyéb vonatkozásban mindenki szabadon használhatja a maga nyelvét, mert ezt nem tiltja az Alkotmány.

E tekintetben tehát nincs semmilyen félreértés. Vitás csupán a második mondata ennek a módosítási javaslatnak, amely kifejezetten meghatározza, mi használható a nemzetiségek nyelvén, és mi nem, s eszerint csak tartalmilag nem szabad változtatni a szerbhorvát nyelvű szövegben.

Elnöklő:

Lezárom az általános vitát, és szavazásra bocsátom a kérdést: Ki van elvi értelemben a törvényjavaslat mellett? (Többség.) Ki van ellene? (Három szavazat.) Ki tartózkodik? (Négyen.)

Megállapítom, hogy a Népképviselőház szavazattöbbséggel elvileg elfogadta a törvényjavaslatot . . . Az ülést holnap 10 órakor folytatjuk.

...

Elnök:

Átérünk A nyelv és írás hivatalos használatáról szóló törvényjavaslat részletes vitájára.

Előző ülésünkön befejeztük az elvi vitát. Mostani összejövetelünk előtt kiosztottuk a Szerb Köztársaság Kormányának módosító javaslatait, amelyek a Képviselőház előző ülésén meghozott határozatokon alapulnak. Kérem a Törvényhozási Bizottság és a Közoktatási, Testnevelési és Sportbizottság megbízottait, hogy ismertessék e két bizottság álláspontjait ezekkel a javaslatokkal kapcsolatban.

Miloš Bojović:

Tisztelt képviselők, Elnökség, Önök már megkapták a Törvényhozási Bizottság jelentését. Ma reggeli ülésén ez a bizottság megvitatta a törvényjavaslatot előterjesztő Kormány módosító javaslatait, és mind az öt módosítási javaslatot elfogadta.

Ezek szerint, különösen ami az 1. módosítási javaslatot illeti, amely az 1. szakaszt módosítja, úgy gondoljuk, hogy ez jogilag lehetséges, és összhangban van az Alkotmánnyal. A változás lényege, hogy a „szerb nyelv” válik hivatalos megnevezéssé. Ami az 5. szakaszra vonatkozik, a bizottság szerint jogilag ez a módosítás is lehetséges, s a Képviselőházon múlik, hogy elfogadja-e, vagy sem.

Danilo Marković:

A közoktatási bizottságnak nincs kizárólagos illetékessége ebben a törvényben, de a szöveget már az elvi vita előtt megtárgyalta, és bizonyos megjegyzéseket tett, amelyeket a Kormány beépített a módosító javaslatokba. Ezekre nincs észrevételünk.

Elnök:

Doktor Páll Sándor és a népképviselők egy csoportja azt javasolja, hogy a „nyelv és írás” szavakat tegyük többes számba. A Kormány és a két illetékes bizottság ezt a módosítást nem fogadta el. Szavazásra bocsátom dr. Páll Sándor népképviselő módosító javaslatát. Ki van mellette? (Hat szavazat.) Megállapítom, hogy a módosító javaslatot nem fogadtuk el.

Batrić Jovanović:

Lesz itt részletes vita a törvényről?

Elnök:

Most folyik.

Batrić Jovanović:

Én a Kormány által előterjesztett módosításokról kívánok szólni. A nyelv megnevezésének kérdését megbeszéltük a Szerb Tudományos Akadémia, illetve a Szerbhorvát Nyelvtudományi Intézet szakembereivel, és ez valóban elfogadható. Elfogadhatatlan viszont, szerintem, hogy az 1. szakaszban változatlan maradt a második bekezdés, amely, akárcsak az

előző változatban, így hangzik: A Szerb Köztársaságban a cirill írásmód van hivatalos használatban, a latin betűs írásmód hivatalos használatát pedig a Törvény szabályozza.

Ily módon Szerbiában, a szerb nép hazájában, ahol más népek is élnek a nemzeti kisebbségeken kívül, egy másik nép nemzeti írásmódját párhuzamba állítjuk a szerb nép nemzeti írásmódjával. Ez egyáltalán nem fogadható el, hanem külön rendelkezésben kellene szólni a latin írásmód használatáról, amit az Alkotmány is előír, és ezt tovább pontosítani, kimondani, hogy a latin betűs írásmód azokban a környezetekben használható, ahol meghatározott arányszámban olyan népek részei élnek, amelyeknek nemzeti írásmódja latin betűs.

Továbbra is megmaradt az 5. szakasznak az a rendelkezése, amely szerint ahol a nemzetiségi nyelvek is használatban vannak, ott az ilyen feliratok a szerb szöveg alá, vagy annak jobb oldalára kerülnek. Mire való ez az — annak jobb oldalára? Egy átlagember ezt úgy is értelmezheti, hogy a nemzetiségi írás élvez elsőbbséget. Ezt egyszer úgy nézhetjük és magyarázhatjuk, hogy jobbról van, másszor pedig, hogy balra esik. A szövegekben ez szabályszerű, de a feliratokon ami jobb oldal, az jobb oldal, és ez a lényeg.

A földrajzi nevekkel kapcsolatban ma reggel beszélgetést folytattam a Szerbhorvát Nyelvtudományi Intézet igazgatójával, s ő elmondta, hogy az Ausztriával megkötött államszerződés 7. szakasza értelmében a városnevek is lehetnek kétnyelvűek, pl. Klagenfurt neve szlovénül is ki van írva: Celovec. Szerinte azokat a földrajzi neveket, amelyeket a mostani nemzeti kisebbségek évszázadok óta használnak, nem kellene megváltoztatni, mert ez, ő szerint, botrányos eljárás lenne. Azt hiszem, ezt figyelembe kellene vennünk.

Kérem, Paroški úr, hagyja, ennek jogállamnak kell lennie, és azok a nézetek, hogy nem létezik muzulmán nemzetiség, s hogy a nemzeti kisebbségeket valami olyan kalap alá kellene helyezni, hogy a nevüket se ismerjük el, sem egy-egy városnevet az ő nyelvükön, ezt én nem fogadhatom el, sem a magam nevében, sem mint a Szocialista Párt képviselője.

(Paroški közbeszól:

Cetinje, vagy melyik város esetében?)

Kérem, Cetinje más dolog... létezik néhány szerbségből kivetkezett Crna Gora-i — Tudman zsoldosai. Ők esetleg követelni fogják, hogy valamit horvátul is kiírjanak, de ott erre nincs esélyük. Kikihathatják őket kisebbségnek, horvát kisebbségnek Crna Gorában, de csak annyian vannak, hogy két ember az ujjain megszámlolhatja őket.

Különösen tarthatatlan a 7. szakasznak az a szövegrész, miszerint a cégek, a vállalatok, az intézmények és más jogi személyek, illetve műhelyek és más tevékenységi formák nevében azt a részt, ami árumegjelölésként szolgál „csak latin betűkkel is ki lehet írni”.

Az istenért, mért kell ezt beletenni? Képzeljék el, mi lenne, ha Görögországban megengednék, hogy egyes cégek nevét csak angolul írják ki, görögül nem, vagy Japánban, hogy 800 védjegyüket csak angolul tüntessék fel, japánul nem. Ez teljességgel elfogadhatatlan, és megkérem a Kormányt, hogy ezen változtasson.

És ezután a nyilvános helyeken levő feliratok, amelyeket a törvény szerint cirill és latin betűkkel kell kiírni. Kérem, az nem igaz, hogy a cirill betű a szerb kultúra első írásmódja, a latin betű pedig a második. Egyáltalán nem áll, hogy a latin betűs a szerb kultúra írásmódja. Ez a jugoszláv latin betű a horvátok írásmódja, és nálunk erre csak ott van szükség, ahol horvát nemzetiség és muzulmán nemzetiség él, noha a muzulmánok a cirillt is használják.

Szerintem, noha Kljajić azt mondta, hogy ez lehetetlen, nekünk el kell fogadnunk, hogy minden felirat cirill betűs, meg angol nyelvű legyen a külföldi turisták miatt, hogy az idegenek is tájékozódni tudjanak, mint Görögországban, Japánban és az arab államokban,

vagyis azokban az országokban, ahol a nemzeti írásmódot az idegenek nem ismerik, s emiatt mindent angolra is lefordítanak, sőt más nyelvekre is. Nekünk is ezt kell tenni.

Szóval, az a benyomásom, hogy a Kormány nem vetett számot minden javaslattal, ami a megoldások jobbítására irányult, és mivel ennek a Törvénynek óriási a jelentősége, akárhogy is szeretnék sokan mielőbb meghozni, a sietségnek soha sem lehet jó a vége, ezért az lenne a legjobb, ha a döntést 3—4 nappal elhalasztanánk.

(Paroški képviselő feláll, és jelzi, hogy válaszolni akar.)

Elnök:

Emlékeztetni kívánom a népképviselőket, hogy az elvi vitában pontosan 15 képviselő szólalt fel, és szóvá kell tennem, hogy Batrić képviselő mindazt, amiről most beszélt, nagyobbára egyszer már elmondta itt. Kérem, hogy erről viseljünk gondot — mindenki, aki még szót kér ebben a részletes vitában, szót fog kapni, de vegyük figyelembe, hogy ezt a témát nagyrészt már kimerítettük.

Paroški népképviselő kíván szólni.

Milan Paroški:

Tisztelt urak, a Kormány által előterjesztett módosítási javaslatokról akarok beszélni, nem pedig . . .

(Batrić Jovanović népképviselő kéri, hogy válaszolhasson az elnök megállapításaira. Az elnök megadja a szót.)

Batrić Jovanović:

Tisztelt elnök úr, kizárólag a Kormány módosításairól szoltam, s ez érthető, hiszen a múltkor visszavonták a törvényt, s az lett mondva, hogy a Kormány figyelembe veszi majd az összes elhangzott megjegyzést, tehát valójában itt most egy új változatról van szó.

Így hát a hozzám intézett figyelmeztetés nem volt szükségszerű, de szükségszerű volt viszont Paroški kollégát illetően, aki eltért a napirendtől. Nekünk úgy kell élnünk és dolgoznunk, mintha a béke örökké tartana, de úgy készülünk, mintha már holnap kitorne a háború.

(Paroški képviselő, aki a szónoki emelvény mellett várja, hogy Batrić befejezze, válaszul tapsol és felkiált: Éljen Tito elvtárs!)

Nekünk a kinematográfiáról szóló törvényt is meg kell hoznunk, s meg kell adóztatnunk a dohányosokat.

Elnök:

Paroški népképviselőc a szó.

Milan Paroški:

Uraim, kérem, ez egy államalkotó törvény a szerb államiság számára, adja isten, a teljes szerb államiság megteremtésében. Így hát annak itt nincs helye, hogy Batrić Jovanović úr, egy másik nemzet tagja, egy másik kulturális térség embere, kompetensen vagy inkompetensen meghatározza nekünk, hogy minek nevezzük, mondjuk, Belgrádot. Batrić Jovanović úr arról véletlenül nem tud, hogy Belgrádnak gyönyörű magyar neve is van: Nándorfehértvár. Csak hozzák meg, uraim, ezt a törvényt, s aztán ez a tábla is megjelenik majd, a törvény szerint, Nándorfehértvár.

(Folytatná, de a képviselők tiltakoznak, az elnök csöngtet.)

Batrić Jovanović (a helyéről):

Kérem, figyelmeztessék a népképviselőt, és ne engedjék meg, hogy sértegessen. Eleget szónokolt már . . . Követelem, hogy hagyja abba a sértegetést!

Milan Paroški:

Jól van, uraim, kérem. mi már megvitattuk ezt a törvényt, s a Kormány köteles volt megfelelő módosításokba foglalni az adott megjegyzéseket. A Kormány nem foglalt állást az egyes szakaszokra vonatkozó megjegyzésekkel kapcsolatban, de azokat el sem vetette, s azt sem mondta, hogy a vita inkompetens, alaptalan stb. lett volna, ezért nem is javasolt módosításokat, hanem csak hallgatólagosan korrigál valamit, nagyon csúnya módon.

Az egyetlen, ami elfogadható, az a nyelv megnevezése. Megengedi, hogy a szerb nyelvet szerbnek nevezzük, minden egyéb megfogalmazás viszont még rosszabb, mint az alapszövegben. A latin betűs kötelező írásmód a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatában. Uraim, miért feledkezett meg a Kormány a 9. szakasz 2. bekezdéséről? Ha előírja a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatát, ezenkívül lehetővé teszi, hogy megmaradjon ez a bekezdés a 9. szakaszban, akkor az előző bekezdés értelmében a községi státútum határozza meg a latin betűs írásmód hivatalos használatát. Ezzel együtt a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatát a törvény háromszorosan is szabályozza, s előre biztosítékokat nyújt a nem-szerb nyelvnek és a nem-szerb írásmódnak a szerb államiságban. Én úgy látom, hogy a Kormány kijátssza ezt az egész vitát, s ezek a módosítások inkompetensek, rosszhiszeműek és sehova sem vezetnek. Hogy egészen világos legyek, uraim: ha Mali Idošnak megmarad a lehetőség, ahol kevesebb magyar él, mint Belgrádban, akkor ez az én javaslatom, hogy Belgrádot Nándorfehérvárnak hívjuk, számbelileg indokoltabb lehet, mint Mali Idošt Kisigyosnak nevezni. Kérem, uraim, maradjon ez csak így, ha úgy gondoljuk, hogy Belgrádot Nándorfehérvárnak kell hívni. Önök is hallottak két-három hónappal ezelőtt arról a követelésről, hogy a Belgrádi Rádió magyar műsorokat is közvetítsen — miért ne lehetne akkor Belgrád Nándorfehérvár. Uraim, nem lehet úgy törvényt alkotni, hogy nem tudjuk, mi van benne, s lopva benne maradnak mindazok a megfogalmazások, amelyek ellen ez a Képviselőház síkraszállt, és akkor azután Batrić Jovanović titóista beszédeket tarthat. Látják-e, uraim, ezt nevezik igazolásnak, amit a magyar munkás ad át a munkaadónak Bajmokon a betegszabadság után, találjanak benne egyetlen szerb szót, akárcsak latin betűset is. Uraim, ha Bajmokon magyar lesz a hivatalos nyelv, akkor ez a hivatalos irat nem véletlen lesz, hanem általános megoldás, általános magatartás. Én arról beszéltem, hogy nem lehet egy község Kisigyos. Csakis Mali Idos lehet, és a kommunikáció is csak szerb nyelvű lehet, nem azért, uraim, hogy elnyomjunk valakit, hanem azért, hogy annak a magyarnak is meglegyen az esélye a kommunikálásra, uraim. Hogyan fog ő kommunikálni a többséggel, hogyan fognak ezek az emberek kellő technológiai tudásra szert tenni? Kérem, uraim, az államnyelv, a hivatalos nyelv a technológia és a kommunikáció nyelve. Mi gettóba zárjuk őket mindaddig, amíg arra készítjük őket, hogy Kisigyost írjanak, és hogy csak magyarul írjanak. Hogyan folytasson ez a nép árucserét, ha holnap, mondjuk, privát nyomdáik, cipőműhelyük lesz, s a Mali Idos-i község határozata értelmében mindent magyarul kell kiírniuk? Hol találhatnak ők vevőre saját falujukon kívül? Mit akar ez a Képviselőház? Gettósítani a magyarokat, gettósítani a szlovákokat? Ennek a Képviselőháznak úgy kell viselkednie, ez volt a mi követelésünk, ahogyan Európa, Ausztrália és Amerika viselkedik ebben a kérdésben. A nemzetiségi nyelvek használata szavatolt, uraim. Az adott népességen belül ezt az állam és a költségvetés is támogatja, de csakis az államnyelv lehet a kommunikáció, az oktatás, az adminisztráció, a gazdaság, a technológia nyelve, s Önök a végsőkig elszegényítik őket, ha a magyar nyelvet, a muzulmán vagy bosnyák nyelvet teszik hivatalossá, mert nevezhetjük mi azt itt akár tízszer is hivatalos bosnyák nyelvnek, az esetleg törökké is válhat, de bosnyákká soha.

Batrić Jovanovićnak pedig válaszul csak azt mondhatom, hogy hiába nyilvánított egyeseket külön nemzetű 20–30 évvel ezelőtt egy bizonyos nemzetgyűlés, vagy KB, vagy elnökség, ezt annak a nemzetgyűlésnek most vissza kell vonnia. Mert az a nemzetgyűlés csakis a Komintern utasítására hozott ilyen határozatot a szerb nép felosztása érdekében, eleget téve Sztálin akarátának. A szerb népnek most megvan a maga felelős Képviselőháza, amely elveti a nemzetek és a népek ilyen megosztását. Batrić Jovanović pedig, aki maga is alkotója volt ezeknek a kominterni határozatoknak, próbálja megérteni a mai időket, és azt is, hogy erre talán azért volt szükség, hogy a mi kedves Tito elvtársunkat kárpótolhassuk, amiért ma nem juthat el ebbe a mi országunkba.

Uraim, én mellékelni fogom ezt az igazolást, ezt a hivatalos okmányt, amely kizárólag magyarul íródott Bajmokon, hadd lássák az urak a Kormányból és a Képviselőház elnökségéből, hogy az egyetlen elismert, hivatalos nyelv immár 10 község területén nagyrészt a magyar nyelv. Én hálás vagyok kollégáimnak, a VMDK képviselőinek, hogy átadták nekem ezt az értesítést Szentendréről, amelyen ezt írja: „Dobro došli u Sentandreju”. De, uraim, ez csak egy köszöntés. Én egyetértsek azzal, hogy minden helységben, ahol akárcsak egyetlen magyar is él, a hivatalos névtábla mellett, a melléktáblán magyarul is ki legyen írva a köszöntés. Mert Sentandrejában is Szentendre áll a táblán. Kizárólag magyarul, és senkinek eszébe sem jut, hogy a szerbet nyilvánítsa hivatalossá. De nem kívánom Önöket tovább untatni a paritás és az elvszerűség fontosságával ezekben a kérdésekben, ezt a papírt pedig átadom, uraim.

Batrić Jovanović:

Paroški kolléga azt mondja, hogy én itt titóista beszédeket mondok. Ezzel kapcsolatban arra emlékeztetném Paroški kollégát, hogy én mint a Jugoszláv Polgári Légiforgalmi Igazgatóság igazgatója már a messzi 1962. évben, tehát, mint látják, 26 évvel Tito halála előtt a belgrádi repülőtéren minden feliratot cirill betűkkel és angol nyelven is kiíratam, ami miatt Jovan Veselinov megvádolt engem J. B. Tito előtt, aki őt hibáztatta a cirill betű megjelenése miatt.

Paroški azt mondja, én is kreatóra voltam a kominterni megoldásoknak, a nemzetek kitalálásának. Ő nyilvánvalóan a muzulmán népre, a muzulmán nemzetre gondol. Ami az én részvételem illeti, ez valójában csak egy kitaláció, ez mindenki előtt világos, de azt egyszer már itt is elmondtam, hogy a Jugoszláv Királyság már a háború előtt, a két háború között elismerte a muzulmánok nemzeti identitását, s a muzulmánok politikai pártjaként létezett egy jugoszláv muzulmán szervezet is. A háború alatt, például, 1944-ben Draža Mihajlović úgy határozott, hogy a maga csetnik szervezetében négy szerb hadsereget hoz létre Marko tábornok irányításával (azt magyarázom, ki találta ki ezt a nemzetet), és egy muzulmán hadsereget Derdeles tábornok parancsnokságával. A háború után a muzulmánok csak szerbeknek vagy horvátoknak mondhatták magukat, majd jugoszlávoknak, s csak a végén muzulmánoknak. Erről semmiféle nemzetgyűlés nem döntött, ilyen határozat nincsen, és mivel a Szerb Köztársaság elismeri a muzulmán nemzet, a muzulmán nép létezését, szerintem, erről a szószékről nem lenne szabad kétségbevonni a muzulmán nép létezését. Egészen más dolog a kominterni kitaláció a Crna Gora-i nemzetéről, a nagy Horvátországról, a nagy Bulgáriáról, a cél az volt, hogy új nemzeteket teremtsenek, s hogy csökkentsék a szerbek számát, mert a hovátoknak is, a bolgároknak is komplexusaik voltak a szerbekkel mint nagyobb és harciasabb nemzettel szemben, s lényegében ez a komplexus vezet el a szerbek feletti szörnyűséges genocídiumhoz is.

Így hát, Paroški úr, foglalkozzon inkább azzal, hogy mit csinált Ön ellenzékként amióta nagykorú lett, opponált-e bármit is Vajdaságban egészen 1989-ig.

Milan Miković:

Tisztelt Elnökség, tisztelt kollégák, Paroški képviselőtársam említést tett az egyik rendelkezésről, csak azt nem mondta, amit kellett volna, hogy a 109. szakasz 2. bekezdéséről van szó. Ő csak megkérdőjelezte ezt a rendelkezést, holott, szerintem, arról van szó, hogy ez a rendelkezés nincs összhangban az Alkotmány 8. szakaszával, amely a latin betűs írásmód használatáról rendelkezik.

Az Alkotmány 8. szakasza kimondja, hogy a latin betűs írásmód hivatalos használatát törvény szabályozza. Ilyen törvényt csak a Szerb Köztársaság Képviselőháza hozhat. Erre tehát sem a tartományi képviselőház, sem a községi képviselőtestület nem jogosult, ami miatt a 9. sz. 2. bekezdése ellentétben áll Szerbia Alkotmányával. Emiatt Paroški állítása, minden egyéb magyarázatától függetlenül, helytálló.

Másfelől ugyanaz a 8. szakasz (a 2. bekezdésben) kimondja, hogy a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatát szintén törvény szabályozza. Emiatt azután felvetődik a kérdés, hogy miért utalja az Alkotmány 109. szakasza, amely a tartományok hatáskörével foglalkozik, a nemzetiségi nyelvek és íráskivitel hivatalos használatának egyes kérdéseit is a tartományok hatáskörébe. Lehetséges-e, hogy már az Alkotmánynak ez a 109. szakasza is ellentétben áll Szerbia Alkotmányának 8. szakaszával? E pillanatban ez ugyan mellékes, mert a törvény ezt nem irányozza elő, de ez a rendelkezés mindenképpen ellentétes az Alkotmánnyal. És minthogy ez alkalommal már többször is szembe kerültünk vele, ezt a kérdést semmiképp sem kerülhetjük meg.

A latin betűs írásmód kérdésének megoldása távolról sem olyan könnyű, mint első pillantásra gondolnánk. Amennyiben elfogadjuk a Kormány módosító javaslatát, és eltöröljük a 6. szakaszt, ezzel valójában kizárjuk azt a lehetőséget, hogy a polgár, aki történetesen szerb nemzetiségű, latin betűs írással forduljon valamelyik állami szervhez, tehát hogy azt hivatalosan használja. Ez érzékeny kérdés. Egyrészt korlátozza az emberi jogokat, s ezért fontolóra kellene venni, nem kínál-e mégis jobb megoldást az alapszöveg 6. szakasza, amely kiterjeszti a jogokat. Másrészt viszont, ha így határozunk, akkor azt is meg kell nézni, hogy mi legyen a latin betűs írásmóddal az iskolákban.

Ez tehát egy nagyon komplex kérdés. A latin betűkre szükségünk van más nyelvek tanulásához is, vagy egyéb célra. Következésképpen olyan kérdés ez, amelyről nem dönthetünk elsietve. Ezen gondolkoznunk kell.

És egy harmadik dolog. Ha ezt a törvényt, így, ahogy van, ma elfogadjuk, és holnap közreadjuk, 8 nap után minden bíróságunknak, minden állami szervünknek cirill betűkkel kellene leírniuk minden határozatukat. Van-e erre gyakorlati lehetőség? Ha igen, az egy dolog, de egészen más, ha ebben nem vagyunk biztosak, mert akkor a határidőkről még feltétlenül gondolkodnunk kell.

Elnök:

Páll Sándor kért szót.

Páll Sándor:

Tisztelt kollégák, tudom, hogy egy kicsit már fárasztó ez a nyelvi vita, de engedjék meg, elvi jellegű kérdésekről van szó.

Sajnálom, hogy a Kormány képviselője nem indokolta meg az általa előterjesztett módosításokat. Azt hiszem, ezzel sok félreértést elkerülhettünk volna, és könnyebb lenne a munkánk. Gondolok itt elsősorban a II. módosító javaslat 3. bekezdésére, amely a földrajzi nevekre vonatkozik, s amely kimondja — számomra nem eléggé világosan —, hogy ezek az elnevezések nem cserélhetők fel más elnevezésekkel.

Azt jelentené ez, hogy párhuzamosan viszont használhatók? Úgy vélem, hogy a Kormány eredeti javaslata, amely másfél-két hónappal ezelőtt került eléünk, jobb megoldást irányozott elő. Így a Művelődési Minisztérium is igen szakszerűen nyúlt ehhez a kérdéshez. Ha megengedik, én ezt felolvasnám, mert ez a legjobb és a legtömörebb megfogalmazása ennek a témának. A törvényjavaslat véleményezésében a Művelődési Minisztérium a következőket írta le a Kormánynak:

„Ennek az álláspontnak a megfogalmazásában figyelembe vettük a Szerbhorvát Nyelvtudományi Intézet szakembereinek tanácsait és a nyilvános vita tapasztalatait, valamint saját alapelvünket, hogy a szavatoit és elsőként feltüntetett szerb megnevezés mellé szabadon csatolni lehet annak különböző más megnevezését és kiírási formáját. Pl. Újvidéket Novi Sad és Szabadkát Subotica mellett, hogy senki se érezze megrövidítve vagy sértve magát. Ha kiírható Neoplanta, Sirmium stb., akkor kiírható Újvidék is.”

Ezenkívül mi is azt mondjuk: Beč és nem Wien, Celovec és nem Klagenfurt, Grčka és nem Hellász, Nemačka és nem Deutschland, Sveta Gora és nem Athosz, kivéve néhány esetet, amire másoknak is joguk van, akár a saját állampolgárainkról, akár a más fajú és nyelvű szomszédainkról van szó.

Más dolog viszont, ha saját hagyományainkkal is ellentétben fordítással próbálkozunk, vagy más tövű és eredetű elnevezést találunk ki, ami szintén előfordul, vagy esetleg előfordulhat . . .”

Azt hiszem, ez a lényeg, amit a Művelődési Minisztérium mond, hogy miért kellene a szerbhorvát és természetesen cirill betűs megnevezés, tehát például a Subotica mellett Szabadkát, a magyar elnevezést is kiírni, nem pedig ugyanazt valamiféle magyar helyesírással, olyan nyelven és formában, ami nem jelentene semmit sem.

Batrici kollégától tudjuk, mit mondott a nyelvtudományi intézet igazgatója a földrajzi nevek kiírásáról más országokban, s hogy ott milyen a gyakorlat. Azt hiszem, ezt méltányolnunk kell.

Ezenkívül megkérdezném a Kormánytól, mi van ezzel a minimális arányszámmal a 12. szakaszban, amely szerint a község akkor engedélyezheti egy-egy nemzetiség nyelvének hivatalos használatát, ha arányszámuk a lakosság összetételében eléri a 10%-ot.

Elnök:

Šarović miniszter úr kíván válaszolni.

Radomir Šarović:

Tisztelt Elnökség és képviselők, itt egy olyan szöveggel történt hivatkozás a Művelődési Minisztériumra, amely számomra a végsőkéig elfogadhatatlan, és amely soha nem jutott el a Kormányhoz, mert ez csupán egy munkajellegű változat volt, amit azonnal visszavontam, amikor a kezembe került, mert ez nem a Művelődési Minisztérium álláspontja.

Őnök is láthatják, hogy Novi Sad így két nevet kapna, és a helységek, a városok és falvak tömege kapna két nevet Szerbia szerte, s már azt sem tudhatnánk, melyik várost hogy hívják, melyik néven kellene odafordulnunk. Számomra csak Novi Sad létezik, és világos, hogy a Kormány javaslata alapján ezt latin betűkkel és a nemzetiségek nyelvén is ki lehet írni, de kizárólag Novi Sad formában. Képzelnék csak el, miféle zűrzavart és kavarodást idéznének elő a különféle elnevezések.

A Művelődési Minisztérium, sajnos, soha nem tette magáévá ezt a munkajellegű változatot, amelyet a munkatársak egy csoportja dolgozott ki, s amely nem tudom, hogyan kerülhetett egy népképviselőhöz, amikor ez nem jutott el soha Szerbia köztársasági kormányához.

Elnök:

Köszönöm.

Milan Paroški:

Akkor ez egy obstrukció a Kormánnyal és a Képviselőházzal szemben. Tiszta obstrukció.

Elnök:

Tessék, Páll Sándor. Válaszolni kíván?

Páll Sándor:

A törvényjavaslatra vonatkozó minisztériumi véleményezéseket ez a szöveggyűjtemény foglalja magában. Első az Oktatásügyi Minisztérium, második a Törvényhozási Titkárság, azután következik a Tartományi Közlekedésügyi Titkárság stb. És itt van, kérem szépen, a következő irat: Szerb Köztársaság, Művelődési Minisztérium, iktatószám: 011-962/91, kelt 1991. április 19-én, Belgrádban, beiktatva 1991. április 23-án. Ebből idéztem a Művelődési Minisztérium véleményezését, amelyet Šaranović miniszter úr írt alá. Ime, itt van a vége, hacsak nem hamis az aláírás.

Radomir Šaranović:

Nem, az aláírás az enyém, de ez nem jutott el a Kormányhoz, mert amint elolvastam a szöveget, azonnal visszavontam.

Páll Sándor:

Én csak hozzátenném még, hogy azt hiszem, a Művelődési Minisztériumnak ez a véleményezése európai gondolkodásra vall a nyelvi kérdésekben, és pozitív, megerősítő példaként akartam felhozni, nem pedig, hogy visszaéljek vele. Úgy gondoltam, és most is úgy gondolom, hogy a Művelődési Minisztériumban ezt hozzáértő emberek, szakértők fogalmazták így meg. Ők is megemlítik, hogy erről a Nyelvtudományi Intézet és az Akadémia véleményét is kikérték. Én megértem, hogy Ön nem szakértője ennek a kérdésnek, és erre nincs is szükség, de ha a munkatársai ezt így írták le, biztos lehet benne, hogy tudják, mit csinálnak. Köszönöm szépen.

Elnök:

Várady Tibor kért szót, utána pedig a Kormány képviselője következik.

Várady Tibor:

Tisztelt elnök úr, képviselőtársaim, én a ma megkapott módosító javaslatokról szólnék, amelyeknek száma nem túl nagy.

Először is, ami a nyelv megnevezésére vonatkozó módosítást illeti, személyesen úgy gondolom, minden népnek joga van úgy nevezni a maga nyelvét, ahogyan neki tetszik. Ha a szerb nép a maga nyelvét szerbnek nevezi, akkor az szerb nyelv, ha szerbhorvátnak nevezi, akkor az szerbhorvát nyelv. Erről megvan az alkotmányos rendelkezés is, de úgy gondolom, hogy ez a megoldás összhangban van az Alkotmánnyal, az általános hozzáállással, tehát szerintem ez egy jó megoldás.

A következő módosítás a helységnevek kiírására vonatkozik. Ez az a kérdés, amelyről mi már eddig is sokat vitáztunk, és én most csak néhány megjegyzést tennék a módosító javaslatra. Úgy gondolom, hogy ez megközelíti azt, amit mi hárman — képviselőtársaim, Čolak és Miković, valamint én — terjesztettünk elő, és amit a Törvényhozási Bizottság is elfogadott. Az alapvető különbség a földrajzi nevek írásmódjában van.

Ez csakugyan érzékeny kérdés. Ez nemcsak nálunk, hanem más országokban is nyitott kérdés, de amennyire én megállapíthattam, azokban az országokban, ahol más nyelvek is vannak, valóban léteznek többnyelvű feliratok. Ez természetesen nem vonatkozhat a Köztársaság egész területére, s eszébe sem jut senkinek, hogy Belgrád vagy Cetinje nevét megváltoztassa.

(Miloš Bojović közbeszól: Cetinje nem Szerbiában van.)

Nem Szerbiában van, de valaki megemlítette, és ezért mondom. Kizárólag ezért.

Ez tehát csak azokra a területekre vonatkozhat, ahol a kérdéses nyelv egyenrangú használatban van. Ez az alapvető különbség a nemzetiségi nyelvek és a latin betűs írásmód között a szerb nyelvhez és a cirill betűs íráshoz viszonyítva. A szerb nyelv és a cirill betű hivatalos használata kiterjed Szerbia egész területére, minden falura, mégha ott egyetlen szerb sem él, mert ez ennek a Köztársaságnak a nyelve. Ezzel szemben a nemzetiségi nyelvek csak ott használatosak, ahol az illető nemzetiségek vagy népcsoportok élnek. Ami különben évszázados gyakorlat, és ma is így van. Az általunk előterjesztett módosítási javaslat is csupán azt a lehetőséget hivatott kizárni, amire Šaranović miniszter úr is rámutatott, hogy esetleg valamilyen újonnan kitalált nevek kerüljenek használatba. Ezért egészítette ki indítványunkat a Törvényhozási Bizottság, hisz itt csak az évszázadosan használt nevek jöhetnek számításba. Az évszázadokon át párhuzamosan használt nevekről van szó.

Egyébként pontosan ilyen a gyakorlat másutt is: Nagy-Britanniában, Hollandiában, Ausztriában, de Csehszlovákiában és Magyarországon is. Nagyon sok országban, úgyszólván mindenütt. Ez természetesen nem csorbítja a hivatalos elnevezést, és a mi előterjesztésünk a szerbhorvátot hivatalos használatban levő nyelvnek tekintti a Köztársaság egész területén.

A következő kérdés, ha megengedik, én szigorúan a témánál maradok — a 6. szakaszra vonatkozó módosítás. Akárcsak Miković kollégám, én is úgy gondolom, hogy ez a módosítási javaslat problémákat idézhet elő. Nekem persze eszemben sincs a latin betűt valamiféle európaisággal, a cirill betűt pedig valamiféle nem-európaisággal összekötni. Tudják, az ember nagyon európai lehet cirill írásmóddal is, és nagyon nem-európai latin betűs írásmóddal, úgyhogy ennek semmi köze a lényeghez.

Ami itt problematikus, az a következő: szerintem más eset a nyelv hivatalos használata, és más a nyelvhasználat kérdése amikor a hivatalos szervekhez fordulunk. Tegyük fel, hogy egy ügyvéd latin betűkkel adja be fellebbezését; ha ez az írásmód nincs hivatalos használatban, elvethető-e ez a fellebbezés késedelem és szabálytalanság címén? Ha igen, akkor ezt a következményt aligha tekinthetnénk méltányosnak.

Egészen bizonyos, és azt senki sem vitatja el, hogy a cirill betű mindenütt lehetséges írásmódja a folyamodványnak, s szerintem a 6. szakasz csak azt teszi lehetővé, hogy ilyen legyen a másik is, a latin írásmód is, minden jogvesztés nélkül. Ezért tartom ezt a szakaszt jelentősnek, amelyet nem lenne szabad törölni. Ez nem cáfolja, és nem teszi kétséssé a megelőző előírásokat.

És még egy mondat a végén. A törvény érzékeny kérdés. Olyan állam vagyunk, amelyben számottevő kisebbség él. A kisebbségtől okkal várunk el lojalitást, de ehhez, úgy gondolom, olyan feltételeket kell teremtenünk, amelyek az eddigi hagyományokon alapozódnak. Ennyi az, amit mondani akartam a módosításokkal kapcsolatosan. Köszönöm.

Milan Paroški:

Beszélhetek?

Elnök:

Ha replikáról van szó, és szigorúan a témánál marad.

Milan Paroški:

Azt hiszem, Várady Tibor úr, mint népképviselő, címe szerint a legelhivatottabb ember, aki értelmezhet és magyarázhat egy törvényt. De hogyan mondhat Várady úr olyasmit, hogy amit a törvény megenged, esetleg nem fogják alkalmazni, mert ők nem fogják követelni?

Kérem, ha a törvény megengedi egy másik név használatát a nemzetiség nyelvén, mi legfeljebb abban reménykedhetünk, hogy Várady Tibor úr és a VMDK, íme, jószándékú

engedményt tesz a szerb államnak és a szerb népnek, és nem fogja követelni, hogy Belgrád Nándorfehérvár legyen.

Csupán emlékeztetőül, uraim: ahogyan ő magyarázza az ezeréves neveket, ez teljesen megfelel Nándorfehérvárnak, hiszen Novi Sad, uraim, csak mintegy 250 éve áll fenn, és eredetileg a péterváradai sánc volt, Nándorfehérvár viszont IV. Béla fennhatósága alá tartozott, s akkor miért ne neveznénk Belgrádot ezen a IV. Béla idejéből származó, ezeréves néven, ha már egy 250 éves városnak sem felel meg a szerb forradalomban meghatározott Novi Sad név, hanem Újvidéknek kell hívni.

Félek, hogy ez nagyon képmutató magyarázat volt a szakértő úr részéről az alkotmányos és minden egyéb jogokról.

Ha már a Törvény megenged vagy előír valamit, akkor már csak az marad hátra, hogy a VMDK megkövetelje: a Nándorfehérvár név is ott legyen, ugyanolyan nagyságú és formájú betűkkel, azonos grafikai megoldással Belgrád bejáratánál.

Nem tudom, Várady Tibornak ez-e a szándéka, de, mondjuk, Páll Sándor megkövetelheti, mivel ő veszélyeztetve érzi magát, mert habár neki szerb volt az anyja — nem akarom személyében sérteni —, és maga is a szerb államban él, mégis kizárólagosan magyarnak vallja magát. Magyarországon nyilván nem történhetne meg ilyesmi, hogy valaki, akinek az anyja vagy az apja magyar volt, valami másnak tartsa magát a magyarok államában. Én a kérdés paritásos megoldásának szükségességéről beszéltem. A szerb állam köteles ahhoz a paritáshoz ragaszkodni, ami a Magyarország és Jugoszlávia közötti határ meghatározásakor állt elő.

Uraim, egy inkompetens kormány ne forduljon ehhez a képviselőházhoz hamis törvénnyel, amely ilyen értelmezéseket tesz lehetővé. Javaslom, hogy úgy szavazzunk, amikor a Törvény részleteiről szavazunk, hogy ennek a törvénynek egyetlen szakaszáról sem tárgyalhatunk, amíg nem úgy lesz megírva, ahogy kell.

Páll Sándortól pedig elnézést kérek.

Elnök:

Ne vegyék zokon, de fel kell hívnom a figyelmüket, hogy egyes képviselők itt úgy viselkednek, mintha egyedül lennének ebben a Képviselőházban, s mintha a Képviselőház csak miattuk létezne. Mi komoly munkát végzünk, és természetes, hogy sok a nézetkülönbség az egyes rendelkezéseket illetően. De itt érvelni kell, nem pedig másokat sértegetni. Még egyszer apellálok Önökhöz, ne kényszerítsenek olyan népszerűtlen intézkedésekre, hogy mint a Képviselőház elnöke vagy elnöklője, kénytelen legyek figyelmeztetni és kizárni egyes képviselőket az ülésről. Ezt soha nem akartam, és mindig bóknak vettem, ha valaki felrótta, hogy toleránsabban vezetem ezeket az üléseket, mint ahogy mások tennék.

Felkérem tehát a képviselőket, hogy szigorúan maradjanak a témánál, és kizárólag érvekkel szolgáljanak.

Többször is szó esett itt Belgrádról. Engedjék meg, hogy elmondjam, ez a város pontosan 1113 éve viseli a Beograd nevet. Ebben a konkrét esetben sincs jogunk meghamisítani a történelmet.

Rövid replikára jelentkezett előbb Várady Tibor, majd Páll Sándor.

Várady Tibor:

Előjáróban csak annyit, hogy nem a VMDK képviselője vagyok. Tisztelem a VMDK-t, mint minden pártot, de nem vagyok tagja ennek a szervezetnek.

Ami Belgrádot illeti, megköszönöm a Képviselőház elnökének, hogy elmondta azt, ami egyébként is nyilvánvaló és magától értetődő. Miért nem engedhet meg a törvény ilyen értelmezést? A 19. szakasz világosan kimondja, hogy ilyen megoldás csak azokon a területe-

teken alkalmazható, ahol valamelyik nemzetiség nyelve is hivatalos használatban van. Belgrád nem ilyen terület. Az 5. szakasz pedig előírja a földrajzi és más nevek kiírásának módját, s ha ezt kapcsolatba hozzuk a 19. szakasszal, világos, hogy ez csak azokra a területekre vonatkozhat, ahol a kérdéses nyelv hivatalosan használható, s nem vonatkozhat a Köztársaság egész területére. Ez a megszorítás benne van a törvényben, és benne van a módosító javaslatban is. Másféle értelmezés tehát, szerintem, nem jöhet számításba.

Páll Sándor:

Tisztelt kollégák, Paroški úrral nem először történik meg, hogy faji és nemzeti gyűlöletet szít, s a nemzetek közötti szenvedélyeket provokálja. Őt emiatt az elnöknek, szerintem, legalább erről az ülésről feltétlenül ki kellene zárnia.

Arra, hogy anyám szerb, én büszke vagyok, hogy megértsük egymást, és ez egyáltalán nem titok abban a környezetben, ahol élek. Épp ezért úgy gondolom, hogy a nyelv kérdéseiről, amiről itt ma szóltam, sokkal kompetensebben beszélhetek, mint többen Önök közül, és mint Paroški úr, mert tudom, mi a magyar nyelv, tudom, mi a szerbhorvát nyelv, tudom, hogyan működik az egyik nyelv, tudom, hogyan működik a másik nyelv, tudom, és azt is tudom, hogy a szerbhorvát név magyar nyelvű kiírásának, amit a javaslat irányoz elő, nincs értelme sem nyelvi, sem civilizációs szempontból. Arról, hogy az anyán szerb nemzetiségű, itt nem akartam beszélni, de ha ez genetikailag igazolja, hogy szándékom becsületes, ám legyen. És a másik dolog: én egész eddigi életemet a jugoszláv-magyar irodalmi és kulturális kölcsönösség kérdéseinek szenteltem, a doktori értekezésemet is erről írtam, és már néhány könyvet is megjelentettem erről, méghozzá a saját költségemen.

Így hát, ha valakinek joga van azért harcolni, hogy az állam ne favorizálja, akkor nekem jogom van erre. Ha én megérkezem az én falumba, Péterrévére, és ott csak azt olvashatom cirill betűkkel és szerbhorvátul, hogy Bačko Petrovo Selo, akkor én, kedves uraim, megkérdezhetem, hogy kinek van joga ebben az országban az én szerb felelet előnyben részesíteni a magam magyar félével szemben? Vegyék ezt fontolóra.

Elnök:

Milan Paroški jelentkezett rövid replikára.

Milan Paroški:

Elnézést kérek Páll Sándor úrtól, amiért megengedtem magamnak, hogy a származásáról beszéljek, de nem azért, hogy rosszat mondjak róla. Különbösen is, miért lenne az rossz, ha valakinek a származásáról beszélünk? Mi köze ennek a genocídiumhoz, miért lenne ez sértő? Én csak azt magyaráztam, hogy Magyarországon egyetlen egyes nemzetiségű családból származó ember sincs, aki nem magyarnak vallaná magát, s emellett most is kitarok.

Továbbá, hogy egészen világos legyen, uraim, az ilyen kétnyelvű táblák egyáltalán nem kizárólag arra valók, hogy esetleg jelt adjanak az ott élő nemzeti kisebbségről. Miért nem jut eszükbe, hogy ezek a táblák olyan térségeket is jelezhetnek, amelyekre mások igényt tartanak, mondjuk azok, akik az ott élő kisebbségről akarnak gondot viselni, s ezzel megnyirbálni a Köztársaság jogkörét. A területek automatikusan más nevekkel való jelzése tehát nem a kommunikálást szolgálja, hiszen megmondtuk már, hogy a kommunikálást és épp a kisebbségek favorizálását is a szerb nyelv szolgálja, mert lehetőséget nyújt nekik a teljes kommunikálásra. Nagyon nehéz ugyanis kisebbségi sorsban élni, korlátozott számú népeséggel, korlátozott erőforrásokkal, korlátozott nevekkel megvalósítani a teljes kommunikációt, tanulni, kereskedni, dolgozni, élni a teljes szerb térségben.

A kétnyelvű tábláknak az a feladatuk, hogy megjelöljék, kinek meddig terjedhet a határa. Mi még nem hallottuk, mit követelnek a siptárok, mit követelnek a bosnyákok, de attól tartok, ezek kiterjednek csakugyan egészen Belgrádig, egészen Kragujeváig. Uraim, ez

Szerbia, és mindenkinek a szerb nyelv és a szerb írás ad csélyt az érvényesülésre, s ezt senki sem tekintheti holmiféle genocídium megnyilvánulásának.

S csak még egy észrevétel. uraim. Én egyetlen szép szót sem hallottam Páll Sándor úrtól a maga foglalkozásáról, márpedig ő a szerb nyelv tanára. Szép szavakkal ez ideig csak a magyar nyelvről beszélt.

Elnök:

A kormány képviselője. Njegovan Kljajić jelentkezett szólásra.

Njegovan Kljajić:

Tisztelt elnök úr, tisztelt népképviselők, a Kormány módosító javaslatairól és törvényjavaslatáról többféle olyan ítélet is elhangzott már itt, amelyek kölcsönösen kizárják egymást. Sürgették a Kormány képviselőjének magyarázatát is, hogy érthetőbbé tegye a módosítások szövegét. Kihasználom hát az alkalmat, hogy néhány mondatral áttekintsem a vita eddigi folyamatát.

Felhasználva a törvényjavaslatról folytatott elvi vita tanulságait és a népképviselők által benyújtott módosítási javaslatokat, a Kormány, miután erre csélyt kapott a részletes vita elnapolásával, öt módosítási javaslatot dolgozott ki. figyelembe véve az említett vitában elhangzott ötletek lényegét, s beépítve ezeket a lehetséges megoldásokat a törvény szövegébe. A Kormány tehát alkotmányos meghatalmazása alapján, mint a törvényjavaslat előterjesztője fogalmazta meg ezt az öt módosítási javaslatot.

Az I. módosítás, úgy látszik, nagyobbára vitán felül áll, de részint el is vitatható Batrić Jovanović népképviselő szerint. Igaz, ő maga is elismeri, hogy ez az Alkotmányból van átirva, de mégis elvitatta. Én csak arra hívhatom fel a figyelmet, hogy ez alapvető rendelkezés, aminek csak úgy van értelme, ha átvesszük az Alkotmányból. Más értelme ennek a rendelkezésnek nem lehet.

A törvényjavaslat 5. szakaszára vonatkozó módosítási javaslatban a Kormány figyelembe vette a népképviselők módosító javaslatait és a nyilvános vita eredményeit, de fenntartva azt a meggyőződését, hogy az eredeti alpmegoldáson nem kell változtatni, olyan módosítást fogalmazott meg, amely érthetőbbé teszi saját elképzelését, de magába foglal bizonyos elképzeléseket egyes képviselők módosító javaslataiból is. Ez itt nem képezte vita tárgyát. Ennek a módosításnak eszerint csupán a dolog világosabbá tétele a célja, azt szabályozza, hogy milyen módon kell leírni a földrajzi fogalmakat, neveket és más szövegeket, amikor az adott területen a nemzetiség nyelve is hivatalos használatban van.

Itt azonban vissza kell térnem magára a kezdetre, mert itt már azt is kétségbe vonták, hogy a Kormány egyáltalán kompetens-e egy ilyen szöveg megfogalmazására és előterjesztésére. Nekem igazán semmi kifogásom az efféle ítéletek ellen, kiváltképpen ha ezeket kellő érvekkel is alátámasztják, hiszen ezek önmagukban is sokat mondanak, de erről a szövegről csak úgy ítélezhetünk, ha az alkotmányos rendelkezéseket is figyelembe vesszük, mert egy ilyen törvény csakis az Alkotmányon alapulhat. Márpedig a Kormány ezt a törvényt az alkotmányra építette.

Mindjárt itt megmagyarázok egy másik kérdést is, amivel kapcsolatban kételyek merültek fel. Nem valamelyik módosításról, hanem a 9. szakaszról és a hozzá kötődő más rendelkezésekről van szó, amelyek, állítólag, nincsenek összhangban az Alkotmánnyal.

Sajnálom, de a népképviselő tévesen tolmácsolta az Alkotmányt, amikor a kormány javaslatát elvetve azt állította, hogy ezt a kérdést a törvény rendezi. Itt van az Alkotmány, megnézhetjük, azt írja: „az Alkotmányban megállapított módon”. Annyira általában is ismernünk kell a dolgokat, hogy amikor a polgárok szabadságairól és jogairól van szó, a meghatározás leginkább „a szabadságok és jogok megvalósításának módjára” vonatkozik,

nem pedig annak feltételeire vagy más vonatkozásaira. A „mód” viszont egyúttal az alkalmazás feltételeit is tisztázza.

Sok félreértéshez vezet az is, ha figyelmen kívül hagyjuk az 1. szakasz 1. bekezdésének alkotmányos rendelkezését. Az ugyanis egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy minden e törvény által hivatalosnak tekintett helyen és helyzetben a szerb nyelv van hivatalos használatban. A nemzetiségi nyelvek és a latin betűs írásmód csak ezzel egyidejűleg lehet hivatalos használatban, de a szerb nyelvet nem helyettesítheti. Ez beletartozik a törvény alapértelmébe, de ha ezt a követelményt tovább akarnánk bővíteni, akkor már az alkotmányos rendelkezésen is változtatni kellene, bevezetve az ún. államnyelvet, amely mellett más nyelvek nem lehetnek hivatalos használatban.

Az eredeti törvényjavaslat 6. szakaszával kapcsolatban, amely valójában csak deklaratív módon foglalkozott a latin betűs írásmód kérdésével, egyes népképviselők azt követelték módosítási javaslataikban, hogy ezt a jogot szűkítsük le a polgárok bizonyos köreire, de a Kormány szerint ez a megoldás kérdésessé tenné a többi polgár alkotmányjogi helyzetét. Ezenfelül az említett rendelkezés, a Kormány szerint, egyébként sem elengedhetetlen a hivatalos nyelv használata szempontjából. Kiegészítette, teljessé tette ugyan a törvény egyik fejezetét, de szigorúan véve nem befolyásolja a nyelv hivatalos használatát. És, minthogy a módosítási javaslatok restriktív jellegűek voltak, a Kormány olyan következtetésre jutott, hogy jobb lesz inkább kihagyni ezt a rendelkezést, egyáltalán nem befolyásolva annak a jognak az érvényesítését, amellyel a 6. szakasz foglalkozott.

Ami a cégnevek, illetve árumegnevezések és szavakkal kifejezett védjegyek kiírását illeti, a Kormány figyelembe vette azokat a megjegyzéseket, amelyek az 5. szakasz elveiből kiindulva arra mutattak rá, hogy ha itt valamilyen névről van szó, akkor objektíve lehetetlen lenne mindig a cirill betűhöz ragaszkodni, mert az jellegében és tartalmában is megváltoztatná a szöveget.

(Batrić Jovanović közbeszól: Itt azt írja, „csak latin betűkkel”.)

Lebet csak latin betűkkel. Ez ugyanis kivétel a szabály alól, hogy mindent cirill betűkkel kell kiírni. A Karnex szót tehát nem kell cirill betűkkel kiírni, mert annak nem lenne értelme. Azt méltányoljuk, hogy egyes cégek ilyen néven vagy védjeggyel szerepelnek a piacon, s ezen nem lehet változtatni. Ennek lehetőségét is be kell tehát építeni a rendszerbe, mert nem állíthatjuk le az áruforgalmat. Persze, hallottam én másféle véleményt is, de az már olyan téma, ami nem ide tartozik.

Az V. módosítás, amely a 13. szakasz rendelkezéseire vonatkozik, tartalmilag nem jelent változtatást, de minthogy a Közoktatási Bizottság elfogadta az egyik népképviselő idevágó módosító javaslatát, és mivel más elképzelések is voltak a rendelkezés pontosítására, a Kormány átdolgozta a szöveget, nem változtatva a polgárnak a nemzetiségi nyelvre való jogán a hivatalos eljárásokban, függetlenül minden egypártiságtól és többpártiságtól.

Ezekkel a módosítási javaslatokkal a Kormány minden egyéb megjegyzésre is választ adott, s ezekről a különböző indítványokról a véleményét is kifejtette a bizottsági üléseken. Úgy gondoltuk, hogy ezekre itt most nem szükséges külön kitérni.

A Kormány tehát csak azokat az indítványokat méltányolta, amelyek, véleménye szerint, ennek a szövegnek és elképzelésnek a szolgáltatásban állnak, s a nyelv hivatalos használatában beilleszkednek a nemzetiségek alkotmányos helyzetébe, még világosabbá, nyelviileg szabatosabbá téve a törvény szövegét. Így jutottunk el ehhez az öt módosítási javaslathoz. Minden egyéb elképzelés, a Kormány szerint, nem szolgálná a kérdés megnyugtató rendezését, noha a vita még, természetesen, nyitva áll, és talán szükség van másfajta véleményekre is egyes dolgokról.

Nem kívánom most minden rendelkezéssel, minden felhozott témával kapcsolatban felsorolni az érveket. Ha szükség lesz rá, az egyes rendelkezések vonatkozásában is kifejtem majd a Kormány álláspontját és indítékait a szöveg adott megfogalmazásában.

Elnök:

Mint tudják, az elnök köteles szót adni a Kormány képviselőjének, ha szólásra jelentkezik. Közlöm továbbá, hogy ebben a vitában még néhány népképviselő kért szót. A jelentkezés sorrendjében olvasom a neveket: Csubela Ferenc, Vojislav Šešelj, Zoran Ilić, Dušan Bulajić és Dragan Pavković. (Hangok a teremből: Ismétелgetjük a dolgokat!)

Még egyszer kérem, vegyük figyelembe, hogy már a múltkori ülésen lebonyolítottuk a vita nagy részét, s így most valóban csak az új mozzanatokról kell szólni. Ha valamit feltétlenül meg akarunk ismételni, tegyük azt a lehető legrövidebb formában.

Csubela Ferencé a szó.

Csubela Ferenc:

Tisztelt Elnökség, tisztelt népképviselők, uraim és hölgyeim, a törvényjavaslat részletes vitája van folyamatban, s engedjék meg a megállapítást, hogy ez az anyag a művelődés területére tartozik, kulturális kérdés a szó legszorosabb értelmében. Itt mégis vannak képviselők, kis számban ugyan, de vannak, akik nem a kultúra kérdéscével összhangban közelítik meg ezt a témát.

Engedelmükkel ki kell mondanom, hogy sem az eddigi vitában, sem a Kormány álláspontjában nem érzem a törekvést, hogy figyelembe vegyünk azt, amit már elértünk, amit a kétnyelvűségben és az egyenrangú nyelvhasználatban kiépítettünk és elrendeztünk, bárhogyan is értelmezzük a szerb nyelv és a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatának kérdését.

Mi ugyanis ezen a téren gazdag tapasztalatokkal rendelkezünk, különösen Vajdaságban. A fennálló gyakorlatot nem hatósági segédlettel értük el, hanem évszázados együttéléssel. Nagyon rossz politikai húzás lenne ezt megtagadni, félretenni, lerombolni mindazt, amit együttes életünkben a népek eddig felépítettek. Én az értelemre apellálok, arra apellálok, hogy vegyük figyelembe azokat az érveket, amelyeket figyelembe kell venni, és senki ne gondolja, hogy képviselői csoportunk a másik nyelv kárára akar valamit elérni.

Nem tudom felfogni, sehogyan sem értem, miért félnek a képviselők attól, hogy a szerb nyelv és a cirill betű mellett más nyelvek is használatban lesznek. Kinek árt ez? Ha közelebbről megvizsgálánk ezeket a hagyományokat, ezt a gyakorlatot, amelyben több nyelv és írás van használatban, azt láthatnánk, hogy ez csak gazdagít, olyan értékekkel szolgál, amelyeket mi Vajdaságban ki is használunk.

Ez a válaszom Paroški úr fejtegetéseire, és én is hivatkozhatom a bajmoki példára. Én ugyanis alig 12 kilométerre élek Bajmoktól, egy olyan környezetben, ahol a különböző munkaszervezetektől, a községtől, a bíróságtól a polgárok kétnyelvű vagy csupán egynyelvű leiratokat, végzéseket kapnak például a munkaviszonyukból eredő jogaikról, szerbül és magyarul. A szerbek szerb nyelven, a magyarok magyar nyelven. Miért ártana ez bárkinek is, nem árt, és mi ezt egyszerűen oldjuk meg.

Ha nem fizettük be az áram díját, egyik és a másik nyelven is megkapjuk a figyelmeztetést. Így van ez a postával, és a többi közszolgáltatással is, amelyeknek kapcsolatot kell fenntartaniuk az emberekkel, a polgárokkal. Ez is civilizációs vívmány, az együttélés gyakorlati elismerése, és mi ilyenek vagyunk. Mert ha nem így lenne, azzal kétségbe vonnánk a nemzetiségek létezését.

Keveset hivatkozunk itt az Alkotmányra, pedig az kinyilvánította ezeket az elveket. Ha azokat most eltörölnénk, és nem ilyen fokon alkalmaznánk, akkor kérdéssé tennénk a

nemzetiségek elismerését, itteni életét, létezését, munkáját stb. Ennyit a magam hozzászólása keretében.

Egyik társam azonban, *dr. Körömdi Ferenc* tanár, akivel egyazon képviselői csoportba tartozom, megkért, hogy az ő hozzászólását is olvassam fel:

„Én csatlakozom ahhoz a módosító javaslatához, amely az 5. szakasz 2. bekezdésének jobbítását szorgalmazza, mégpedig a következő okokból. Egyetlen parlament sem dönthet a nyelvszabályokról, vagy azok megváltoztatásáról, ami itt történik, még az államnyelv, illetve a hivatalos nyelv esetében sem. Így Szerbia parlamentje sem illetékes a szerb nyelv és írás szabályozásában, amiről itt szó van. Ez precedens lenne nemcsak Szerbia, hanem a világ minden más képviselőházának munkájában.

Másodszor, a felkínált szöveg elfogadásával ez a Parlament kérdéssé tenné a másik országokban eddig alkalmazott szerb nyelv és írás törvényességét. Hiszen más országokban is léteznek nyilvánosan elhelyezett, újabb vagy régebbi keletű szerb kulturális emlékek, emléktáblák, feliratok a pravoszláv templomokban stb., amelyeknek szövege szerb nyelvű, beleértve a földrajzi nevek kiírásának szabályait is.

Egy ilyen megfogalmazású törvény, és hasonlók elfogadása pótolhatatlan károkat okozna ezeknek a szerb kulturális emlékeknek az adott országokban.

Úgy vélem, ez a Parlament köteles óvni minden kulturális emléket, köztük a szerb nép emlékeit is. Ehhez tudni kell, hogy a helységek neve, ahol nemzetiségek is élnek, az illető nemzetiség nyelvén vannak kiírva, összhangban az adott nyelv szabályaival Ausztriában és Magyarországon is.

Harmadszor, ma már általánosan elfogadott nemzetközi szabványok léteznek a nemzetiségi nyelvek használatáról, beleértve a földrajzi nevek kiírását is a kérdéses nyelveken, amiről összeurópai értekezleteken döntöttek. Ezekben a napokban is egy ilyen értekezletet tartanak Gensben ezeknek a szabványoknak az alkalmazásáról és a nemzetiségi jogokról, amelyen első ízben Albánia is részt vesz, szemmel láthatóan a nemzetközi közösségre való ráutaltságának okán.

A nemzetközi szabványok elvetése e törvény által azt jelentené, hogy kilépünk ebből a közösségből, amelybe immár Albánia is beletartozik, s ez aligha lenne hízelgő Szerbia nemzetközi helyzetére nézve.

Hogy jobban megérthessék és könnyebben elfogadhassák módosítási javaslatunkat, arra kérem képviselőtársaimat, képzeljék el egy pillantásra, hogy maguk is a nemzeti kisebbségek tagjainak sorába tartoznak. Lelkükben, egész bizonyosan, mindannyian azt fogják kívánni, hogy megőrizhessék saját anyanyelvüket minden olyan próbálkozással szemben, amely nyelvük szabályainak megváltoztatására irányul.

Aláírás: Doktor Körömdi Ferenc tanár."

Vojislav Šešelj:

Uraim és hölgyeim, népképviselők, mi már hosszabb ideje egy olyan kérdéstről vitázunk, amely hibásan van megfogalmazva. A földrajzi nevek kérdését mi itt úgy vetjük fel, mint a nemzetiségi nyelvek és a többségi nyelv egyenrangúságának kérdését. Senki sem vonja kétségbe a nemzeti kisebbségek jogát a maguk nyelvén hivatalos használatára ott, ahol az illetékes szerv kompetensen úgy dönt, hogy ez a nyelv is hivatalosan használható, s a törvényjavaslat ezt az illetékességet a községi képviselőtestület hatáskörébe utalja.

A földrajzi nevek kérdése nem nyelvi kérdés. Ezeket a kifejezéseket már minden modern európai állam unifikálta. Hogy ez nem nyelvi kérdés, arra jó példával szolgálhat néhány eset a mi gyakorlatunkból is. Előfordul, mondjuk, hogy az egyik falu lakosai, akik a hegy egyik lábánál élnek, másként hívják ugyanazt a hegyet, mint a hegy másik lábánál levő falu lakosai. Szerbek ezek is, szerbek azok is, mégis másként nevezik ugyanazt a hegyet.

Ilyen esetben csak az állam döntheti el, s ezt mindenkor el is döntheti, hogy a kettő közül melyik válik hivatalossá. Abban viszont senki sem akadályozza a lakosokat, hogy saját magánbeszélgetéseikben azt a nevet használják, amelyik nekik tetszik. Így kell tekintenünk erre a kérdésre itt is, amikor a földrajzi fogalmak hivatalos megnevezésének módjáról vitázunk.

Senkit sem zavar az, hogy a magyar nemzeti kisebbség tagjai, magánbeszélgetéseik során, melyik földrajzi fogalmakra milyen nevet használnak. A hivatalos használatban azonban csak egy elnevezés lehet érvényes, nehogy bárki félreérthesse, melyik földrajzi fogalmakról van szó.

Különbösen is, a földrajzi nevek nem fordíthatóak. Nincs olyan idegennyelvi szótár, amely a földrajzi nevek fordításait tartalmazná. Nem tudom, mi van a szerb-magyar szótárban, ha egyáltalán van ilyen, az még nem volt a kezemben, de ismerem a szerb-angol, a szerb-orosz, a szerb-német szótárt, s tudom, hogy ezek nem fordítják a városneveket. Igaz, a szerbeknek vannak saját kifejezéseik bizonyos külföldi földrajzi fogalmakra. Ilyen a Beč, Rim, Solun, Carigrad. De amikor hivatalos formában fordulunk az adott országok illetékes állami szerveihez, akkor Beč, Rim, Solun, Carigrad helyett azt mondjuk: Wine, Roma, Tesseloniki, Istanbul, s habár lehetséges, hogy nem mondtam helyesen ezeket a neveket, az ottani nyelvnek megfelelően, az mindenesetre ebből is kiviláglik, hogy a nemzeti kisebbségek tagjait semmiféle jogoktól nem fosztjuk meg.

Ők a szerb állam keretében élnek. Természetes, hogy ebben az államban is egységes a földrajzi fogalmak megnevezése, s hogy elsősorban a szerb néppel való kommunikálásban minden itt élő népnek el kell fogadnia ezt az unifikált nomenklatúrát, más alkalommal viszont azt mondanak, amit akarnak.

Másfelől, itt az ilyen nevek hivatalos kiírásáról van szó, vagyis a városok, a falvak, a lakott települések és más hasonlók nevének hivatalos használatáról. Ha turisztikai feliratról van szó, megint tetszés szerinti a megoldás, s ebbe senki nem avatkozna be. Nincs olyan ország a világon, amelyik szabályozni akarná az egyes toponímiák turisztikai jellegű használatát. Ezt átengedik a turisztikai szervezeteknek, a parasztnak, akik az adott faluban élnek, a nemzeti kisebbségek tagjainak és másoknak.

Ezt illetően is szem előtt kell azonban tartanunk, hogy gyakran túl könnyen teszünk olyan politikai kijelentéseket, amelyek a gyakorlati életben nagy károkat okozhatnak.

Például, valaki itt az ausztriai gyakorlatra hivatkozott. Ausztria nekünk semmiképp sem szolgálhat példaképpül. Ausztria olyan állam, amelynek nincs teljes szuverenitása, hiszen az osztrák nép a háború óta soha nem kapott segílyt arra, hogy a maguk szabadon megválasztott képviselői útján meghozott alkotmányuk váljon az ország legfőbb jogi aktusává, s ott továbbra is az az államszerződés a legfelső jogi aktus, amelyet a nagyhatalmak írtak alá.

Így hát az osztrák állam gyakorlata számunkra nem lehet példaértékű, sem az a gyakorlat, hogy mindenütt, ahol a nemzeti kisebbségek tagjainak arányszáma eléri a 10%-ot, ott már joguk van saját nyelvük hivatalos használatára, s más hasonlók. Ausztriát tehát zárjuk ki a példalózásból.

Szó esett itt a latin írásmód használatáról is, s egyesek könnyedén kijelentették, hogy a latin betű a horvátok írásmódja. Ez nem igaz. Az a latin betűs írásmód, amit ma a szerbek és a horvátok használnak, valójában szerb-latin írásmód, mert megalkotójának, Vuk Karadžićnak és a szerb népnek szüksége volt a maga nyelvének latin betűs transzkripciójára is, mint ahogy az oroszok is megtették ezt több évvel ezelőtt.

A latin betűs írásmódnak erre a szerb transzkripciójára, vagyis a maga nyelvének latin betűs írásmódjára is szüksége lehet, kiváltképpen a nemzetközi kommunikációban, a kom-

putertechnika alkalmazásában és másutt. Könnyelműség ezt az írást horvátoknak tekinteni. szerintem épp olyan végzetes hiba, mint a nyelvet szerbhorvátoknak nevezni, mivel a horvátok ahogyan az illír mozgalom idején átvették a szerb nyelvet, és magukévá tették, ugyanígy amikor Vuk Karadžić kodifikálta az írást, a szerb latin betűs írásmódot úgy fogadták be, mint a maguk alapvető írásmódját.

Ezért nem kellene olyan sok fenntartással élni a latin betűs írásmóddal szemben, s ily módon elvetni és átengedni a horvátoknak, mint kész írásmódot, mint ahogyan oly sok hagyományos kifejezést is az ószláv és a régi szerb nyelvből, melyeket a horvátok valahogy kiástak a múltból és használni kezdtek. átengedtük nekik, mintha soha nem tartoztak volna a szerb szókincsbe.

Keressenek a horvátok más írást maguknak. Mint ahogyan ezt valószínűleg meg is teszik. És találni is fognak. Mert ők, amint elszakadnak, ha elszakadnak, semmiként sem fogják átvenni a nj, a č, a š, sem a lj, a nj betűket, amelyeket Vuk Karadžić iktatott be a latin ábécébe.

Ami pedig egyes nemzetek elismerését vagy el-nem-ismerését illeti, felszólalásomban rövid választ kell adnom Batrić Jovanović népképviselőnek is.

(Az *elnök* figyelmezteti: Ne térjen el a témától. ez nincs napirenden!)

Semmi sem lenne rosszabb, mint ha válasz nélkül hagynánk azt, amit erről mondott. Ez a Képviselőház, amelyet első ízben választottak meg demokratikus módon a háború óta, soha nem foglalkozott új nemzetek kinyilvánításával, amit pedig a totalitárius kommunista rendszerben nyilvánítottak ki a képviselőházak, nemcsak hogy nem köteleznek minket, hanem épp ellenkezőleg, arra köteleznek bennünket, hogy ellentétesen cselekedjünk, s hogy mielőbb helyére tegyük a dolgokat.

Elnök:

Mielőtt áttérnénk a döntéshozatalra, még van . . .

(Batrić Jovanović szót kér, míg a többiek viharosan tiltakoznak. Az elnök csöngetéssel figyelmeztet a rendre.)

Kérem az egyes képviselőket, ne akadályozzák az ülés vezetését. Mindenki előtt ismeretes, hogy mindenkinek köteles vagyok szót adni a jelentkezés sorrendjében. Mivel még vannak jelentkezők, legyen türelmünk őket is meghallgatni. A következő felszólaló Zoran Ilić. (Batrić Jovanović továbbra is szót kér.) Mi van? Replika? Tessék.

Batrić Jovanović:

Ausztriával kapcsolatban dr. Drago Čupićot, a Szerb Tudományos Akadémia Szerbhorvát Nyelvtudományi Intézetének igazgatóját idéztem. A latin írásmóddal kapcsolatban pedig tény, hogy sem Vuk Karadžić idejében, sem később, egészen 1945-ig, amikor a szerb nép alárendelt helyzetbe került, soha a szerb nép körében senki nem tartotta a latin betűt szerb írásmódnak, sem másodlagosan, sem harmadlagosan. Ezt bizonyítja, hogy abban az időben egyetlen szerb könyv sem készült latin betűvel, egyetlen kulturális emlékműre sem íródott latin betű.

Az tény, hogy ez az írásmód is Vuk Karadžić műve, s hogy a horvátok is magukénak fogadták el Vuk nyelvét. Ha úgy lenne, ahogy Šešelj kolléga mondja, miért lázadnának a horvátországi szerbek a cirill írásmód megszüntetése miatt? Hát nem a legelső intézkedése volt-e az osztrák-magyar hatóságoknak, amikor bevonultak Belgrádba és Crna Gorába — a cirill betű megszüntetése? Hát nem a legelső határozata volt-e az usztasa hatóságoknak is 1941 áprilisában a cirill írásmód eltörlése? S nem úgy intézkedett-e elsőként Bakarić hatósága is, hogy csendesen kiiktassa a cirill betűs írást?

Elnök:

Kérem, Önök tudják, mi minden van még ma napirenden. Ne tegyék itt most próbára tudásukat vagy féltismereteiket a történelemből ezen a szónoki emelvényen. Kérem, szorítkozzanak a témára, s ne tegyenek kirándulásokat a történelembé.

Vojislav Šešelj:

Sajnálom, de Batrić Jovanović népképviselő felszólalása túllépett a korrektség keretein. Miért keveri ő ide a cirill írásmód felszámolását és betiltását? Én csak azt mondtam, hogy a latin írás nem horvát írás. A latin írás a régi rómaiak írásmódja, amelyet úgyszólván egész Európa elfogadott, kivéve a pravoszláv államokat. Ennek semmi köze a horvátsághoz, sem a cirill írás betiltásához a mai Horvátországban. Bosznia-Hercegovina területein vagy másutt. És nem áll, hogy a szerb történelem folyamán semmi sem íródott latin betűkkel. Ne feledkezzünk meg a régi dubrovnikai irodalomról, amely, művelői szerint, a szerb irodalom része. Azszintén egészében latin betűs. Eredetileg a szerb írás cirill volt, de a modern életmód megkövetelte, hogy időről időre, meghatározott célból a latint is használjuk. Ahogyan ez az oroszokkal is megtörtént. Ma már latin átírásban is találkozhatunk az orosz nyelvvel. Léteznek latin betűs szakfolyóiratok, katalógusok, árumegevezések a Szovjetunióban. Erre tehát szükség van, mint másfajta, másodlagos, mellékes írásmódra, amely bizonyos alkalakkor, bizonyos célokra mással nem helyettesíthető.

Batrić Jovanović néhány más kijelentése sem helytálló. Például az, hogy a muzulmán nemzetet már a régi Jugoszlávia, a Jugoszláv Királyság is elismerte. Ez nem igaz. A muzulmánoknak megvolt a maguk jugoszláv-muzulmán szervezete, de ennek tagjai vallási alapon tömörültek, és nekik maguknak sem jutott eszükbe soha, hogy valamilyen külön nemzet tagjainak tekintsék magukat. És a háború után sem voltak kénytelenek szerbnek vagy horvátnak vallani magukat. Megtehették, de nem voltak kénytelenek, hisz sokan nem döntöttek nemzeti hovatartozásukról, hanem csak muzulmánoknak tartották magukat. Nézzék át a háború utáni népszámlálási adatokat, s majd meglátják. Többen voltak azok, akik nem nyilatkoztak nemzeti hovatartozásukról, mint akik szerbnek vagy horvátnak vallották magukat. Tehát nem volt muszáj, de megtehették.

Elnök:

Jelen van-e Zoran Ilić? (Nincs.)

Dušan Bulajić:

Tisztelt elnök úr, tisztelt képviselőtársaim, kérem, legyünk türelmesek, hiszen nagy horderejű, fontos kérdésről van szó, fontos az állam szempontjából, de fontos számunkra is, akik naponta szembetalálkozhatunk ezekkel a kérdésekkel a gyakorlatban, a mindennapi életben.

Mi, akik olyan területeken élünk, ahol nemzetiségileg vegyes a lakosság, ezt eddig is a legjobban éreztük. Figyelmeztetek mindenkit, amire engem is a néhai öreganyám figyelmeztetett: „Emberek, viselkedjete úgy, ahogy a világ viselkedik”. Nekünk is jó lett volna, ha legalább úgy viselkedünk, mint a szomszédaink. Nem látom okát annak, hogy mi mindig elől járunk valamiben, olyasmiben mutassunk példát, amit senki sem tett meg a közeli környékünkön, de gyakran még a távoli világban sem. Abban a demokratikus törekvésünkben és óhajunkban, hogy minél nagyobb demokratáknak mutatkozzunk, minduntalan átlépjük azt, ami a hasznunkra lenne. Íme, volt nekünk egy törvényünk már korábbról is, mondjuk, a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról. Aminek fenntartását most a nemzeti kisebbségek szorgalmazzák.

De felhívom a figyelmüket, hogy a szerb nép nagy részének épp emiatt kellett kiköltöznie Kosovából, mert egy olyan nyelvet használtak a hivatalokban, a közigazgatásban, amit nem

érthettek meg, s amit nem tudtak használni a hatósági emberekkel való kommunikálásban. Én most nem sorolom fel a sok példát, ami ennek káros hatását mutatja, de amikor most ezt a fejezetet kell tisztáznunk, amikor ezt a törvényt kell meghoznunk, jól meg kell fontolnunk, mit fogadunk el. A törvényt nem lehet naponta cserélni, látjuk, mennyi időbe telik az elfogadásuk, de amikor ilyen törvényről van szó, az idő nem vész kárba. Nekünk kötelességünk mindent megtenni ennek a közösségnek a fenntartásáért. Én még nem nevezem államnak, mert sok elemében fogyatékos még ahhoz, hogy államnak tekinthessük. Rendezzük csak, kérem, ezeket a kérdéseket sorra egymás után az állam javára, ennek a népnek a javára, minden polgárunk javára. Nem származik abból semmi jó, ha egyszerre többféle nyelven kezdünk írni, s aztán soha nem jutunk egyezségre. Vannak dokumentumok, amelyeket öt nyelven írunk. Hát ésszerű ez? Létezik-e ilyesmi bárhol másutt a világban. Szeretném én azt látni. Jártam én már sok klinikán, ahol különböző nemzetiségű orvosok dolgoznak, de egyikük sem írt minden nemzet és nemzetiség nyelvén. Csak egy nyelv szolgálhatja a kommunikálást. Ha már előbb megtettük volna azt, amit kell, és leírtuk volna, hogy az államnyelv, a hivatalos nyelv Szerbiában a szerb nyelv, most nem lenne okunk ennyit vitázni egymással. De mi azért vitázunk, mert mindig úgy valahogy döntünk, hogy az örökös vitára, belemagyarázásra ad lehetőséget. Az ilyen vitáknak aztán soha nem lehet véget vetni.

Én már a múltkor is megmondtam, hogy ez a törvény, ha meghozzuk, senkit sem tehet boldoggá, mert mindenki cégedetlen lesz vele. Amikor a nyelvről van szó, kisértetve kopog valaki a kiskapun, hogy aztán a nagykapu is megnyíljon a másfajta kíváncsalmak előtt ebben a mi Szerbiánkban. Én úgy látom, hogy ezen törvény által, ha így elfogadjuk, Szerbia lassan, de biztosan felaprózódik. Ha valaki valahol olyan helyzetet teremt, hogy valamelyik nemzetiségi nyelvet teszi hivatalossá, ezzel bizonyos módon elhatárolódik a többitől, s az országnak abban a részében idővel kizárólagosan ez a nyelv válik használatossá. Mi mondhatjuk, hogy a szerb is használatban lesz, de én ma is hozhattam volna magammal egy halom dokumentumot, ami megmutatja, milyen erős a vágy ezeken a vidékeken a szerb nyelv elsorvasztására. Erről senki nem visel gondot. De én felhívom a figyelmüket, hogy mi kötelesek vagyunk erről gondot viselni. Mert a szerbet nagyon erőteljesen szorítják háttérbe, különböző módon. Kérem szépen, mit jelent ez? Ők támadásra készülnek a szerb állam, a szerb nép ellen. Ez evidens, tudunk róla, és itt mégis annyi időt vesztegetünk el arra, hogy egyeseknek nagyobb kényelmet biztosítsunk. Hiszen ezekről a törekvésekről nem csupán egyetlen nemzeti kisebbség tett tanúbizonyítást. Amennyire én tudom, más nemzeti kisebbségek is készülnek ilyesmire. Miért? Azért, mert látják, hogy gyengék vagyunk, engedékenyek vagyunk, márpedig ha valaki enged az egyik oldalon, engedni fog a másikon is, nem hiába mondják — add oda a kisujjadat, holnap már az egész kezed kell neki. Tény, hogy eddig így viselkedtünk, s ezért jutottunk a mai helyzetbe.

Mit jelent az, hogy neked valaki más nevet akar adni, amikor az csak fordítás lenne? Ha engem Ilijának hívnak, hogy írhatja ezt valaki Alijának? Vagy ha itt, mindenkinek, akit Ilijának hívnak, én Aliját írnék, mert mindegyikük az én területemen él, stb. Aztán így szólítanék mindenkit, és az összes nevet megváltoztatnánk. Kicserélték nálunk nagyon sok földrajzi nevet is. Pedig én még nem láttam soha olyan világtérképet, amelyen különféle írással lennének. Kérem, ha belső használatról van szó, nevezzék ahogy akarják. Ezt senki sem tiltja, és ilyesféle nyomásnak senki sem lehet kitéve ebben az országban. Mi még soha nem terrorizáltunk senkit, ezt szabadon kimondhatjuk, de mi jogosan tarthatunk ettől úgyszólván mindenki részéről, aki körülvész bennünket, hisz akik állítólag testvériségben éltek velünk, ők is ezt teszik.

Emiatt van szükség a következetességre, arra, hogy csak azt fogadjuk el, ami nekünk jó és hasznos, a mi saját földünkön.

Elnök:

Ágoston András kért szót.

Ágoston András:

Tisztelt elnök úr, tisztelt képviselők, én nem vettem részt az eddigi vitában, mert csoporttársaim az én véleményem is tolmácsolták, s azt hiszem, elegendő érvet hoztak fel az általunk benyújtott javaslat mellett. Kötelességemnek érzem azonban, hogy mint polgár, akinek nem mindegy, mi lesz itt Szerbiában holnap és holnapután, elmondjam, mit gondolok ebben a pillanatban ennek a törvénynek a meghozatalával kapcsolatban.

Ha ilyen lesz a törvény, ezekkel a változtatásokkal, amelyeket a Szerb Köztársaság Kormánya terjesztett elő, mi együttesen egy lépést teszünk hátrafelé azon az úton, amelyen Európába kellene eljutnunk.

Svájc lakosságának 74%-a német, Szerbiában nincs ennyi szerb, és százalékarányban még kevesebben lesznek abban a bizonyos nagyobb Szerbiában. Ilyen helyzetben elfogadni egy törvényt, amelyből legalább három dolog hiányzik — köztük az a lehetőség, hogy a nevet magyarul is ki lehessen írni, továbbá annak a lehetőségnek a megtagadása, hogy ahol legalább 10 %-os a nemzeti kisebbség aránya, ott automatikusan alkalmazni kell a törvényt nyelvük hivatalos használatáról, s végül egy olyan megoldást bevezetni, amit a Kormány javasol a 13. szakasz módosításával, hogy csak az első fokú eljárásban lehessen használni a nemzeti kisebbségek nyelvét — mindez így együtt valami olyan lesz, amit nem fogadhat el és nem érthet meg senki azok közül, akiknek alkalmuk lesz ezekről a megoldásokról a nemzetközi érintkezések során is tanácskozni.

Így csak rezignáltan azt állapíthatom meg, hogy e pillanatban ez a Képviselőház sem azt teszi, amit tennie kellene, hogy így együtt gyorsabban eljuthassunk Európába.

Elnök:

Miloš Bojović kíván válaszolni.

Miloš Bojović:

Vitába kell szállnom Ágoston kollégával. Abból ugyanis, amit Ön mondott, Ágoston kolléga, semmi sem helytálló. Én csupán a 13. szakasz kérdését pontosítanám, amit a nemzetiségi nyelvek használatáról mondott az eljárásokkal kapcsolatban, s hogy emiatt nem kommunikálhatunk Európával. Hát ez valóban hallatlan, hiszen mi nem a nemzeti kisebbségek nyelvén kommunikálunk Európával!

Ami a javaslatot illeti, nekem, aki a Törvényhozási Bizottságot képviselem, meg kell mondanom, hogy ez a javaslat az Alkotmány 8. szakaszán alapszik, amely egyértelműen kimondja, hogy a Szerb Köztársaság egész területén a szerbhorvát nyelv és a cirill írásmód van hivatalos használatban. Ezek szerint az ország egyetlen részében, Feketićsen sem fordulhat elő, hogy hiányzik a szerbhorvát nyelvű névtábla. Ez világos.

A továbbiakban ez áll: a latin betűs írás hivatalos használatának módját a törvény szabályozza.

Kérem szépen, ha már a törvénnyel kapcsolatban a demokráciáról és a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásáról van szó, a 9. szakasz világosan kimondja, hogy Szerbia pontosan ezt akarja, Ágoston úr, nem pedig megnyirbálni valamilyen jogokat, és azután ezt írja: „a községekben, melyekben nagyobb számban élnek nemzetek tagjai” (vagyis horvátok és muzulmánok). Szóval, amit Šešelj úr mondott, neki igaza van, és ez így van.

Majd pedig ezt mondja: „A Szerb Köztársaságnak azon a területein, ahol nemzetiségek élnek, egyidejűleg az ő nyelvük és írásuk is hivatalos használatban van a törvény által meghatározott módon”. Szóval, nem csak az ő nyelvük, hanem — az ő nyelvük is.

A 12. szakasz kimondja: „Azokra a községekre vonatkozóan, ahol nemzetiségek élnek, meghatározzuk, hogy a nemzetiségi nyelv . . .” igen, itt hiányzik egy „vagy”. Márpedig a törvényben akár egy vessző is katasztrófát idézhet elő.

Így hát a törvényjavaslatnak talán gyengéje, hogy szükségtelen megállapítások is vannak benne, amelyeket már más előírások is tartalmaznak, de annyi bizonyos, hogy össze van hangolva az Alkotmánnyal, és semmiben sem sérti sem a nemzetek, sem a nemzetiségek jogait a Szerb Köztársaságban.

Elnök:

Gojko Tošić népképviselő a szó.

Gojko Tošić:

Tisztelt képviselők, én állok a vitától, mert előttem Šešelj képviselő már adott egy nagyon kompetens véleményezést. Elméleti fejtegetéseit a nyelvről, a nyelv kulturológiai használatáról én teljes egészében támogatom. Én kérem Önöket és javasolom, hogy kezdjük meg a szakaszonkénti, illetve a részletenkénti döntéshozatalt a törvény elfogadásában.

Elnök:

A vita utolsó felszólalója, Radivoje Papović következik.

Radivoje Papović:

Itt már valóban sok mindent elmondtunk. Végül azonban egy olyan kérdés került előtérbe, hogy nyelvi vagy nem nyelvi kérdés-e ez. Tekintettel a téma komolyságára, mindegyiknek azt állapítanám meg, s azt hiszem, egyetértenek velem abban, hogy ez elsősorban politikai kérdés, amellyel nekünk mint egyéneknek és mint államnak is nagyon komolyan kell foglalkoznunk, tekintettel a tapasztalatokra és problémákra, amelyekkel eddig szembekelettünk.

Hát elsősorban is, ami nyelvi, vagy nem lenne szabad, hogy nyelvi kérdés legyen, mert ha úgy fogadnánk el, mint nyelvi iránymutatót, akkor azt kellene figyelembe vennünk, amit a nyelvi szabályok írnak elő, főképpen a feliratokkal kapcsolatban. De ha tudjuk, hogy ezek személynevek, amelyek nem fordíthatóak, akkor minek kell erről annyit vitázni? Mi a vitás abban, hogy sem Belgrádot, sem Kosovo Poljet nem lehet lefordítani? Ez szabály, s ha egyszer szabály, csakugyan nem kellene így viselkednünk.

Amikor azonban megengedjük a szabály kontextusától eltérő gondolatvitelt, pontosan odajutunk, ami eddig is érvényben volt Jugoszláviában, különösen ott, ahol nemzeti kisebbségek élnek. Abban a pillanatban, kérem, amikor elfogadtuk azt a megoldást, hogy a névtáblák az ott élő nemzeti kisebbség nyelvének és írásának szabályai szerint kerüljenek kiírásra, a konkrét esetben gyakorlatilag megengedtük Kosovo elalbanosítását.

Kitehetjük-e mi az egyenlőségjelet, kérem szépen, Kosovo Polje és Fise Kosovo közé? Kinek egyenlő ez? Kinek egyenlő?? Kitehetjük-e az egyenlőségjelet Eleskan és Deneral Janković közé? Ez fokozott eltávolodás attól, aminek már egyébként nincs semmi köze a név alapértelméhez. Ez nem ugyanaz. Ki lehet-e egyenlíteni Uroševacot Ferizával? Nem lehet.

Így hát, ha megadjuk a nemzeti kisebbségeknek azt a szabadságot, hogy a hivatalos névtáblákon olyan neveket tüntessenek fel, amelyenket az ő nyelvszemléletük követel meg, ez nem más, mint belenyugvás a kérdéses területek fokozatos, előbb vagy utóbb bekövetkező elvesztésébe. Ez az, amit itt nagyon komolyan fontolóra kell vennünk. És ez egy komplex kérdés.

A másik komplex kérdés pedig az, amiről így kell gondolkoznunk: ha mi nem állapodunk meg egy közös nyelvről Szerbia egész területére vonatkozóan, nevezzük azt bárhogyan is, hivatalos szerbnek vagy a kommunikáció hivatalos nyelvének, akkor nem egyebet teszünk, mint tudatosan elidegenítjük magunktól a nemzeti kisebbségeket. Tudatosan taszítjuk őket

az elszigeteltségbe, amit nem lenne szabad megtennünk, különösen ma, amikor tudjuk, milyen következményekkel járt és jár ez ma is azokban a térségekben, ahol a nemzeti kisebbségek teljes autonómiát élveznek, s éppen ezért egyáltalán nem járulnak hozzá a közös kérdésfelvetésekhez és megoldásokhoz. Ilyen gyakorlatot egy komoly állam nem engedhet meg magának. És én remélem, hogy ez a Képviselőház erőfeszítéseket tesz azért, hogy ilyesmi ne legyen többé.

Ha pedig a nemzeti kisebbségek közelítését kívánjuk, én megengedném magamnak azt a jogot, hogy másként gondolkozzam. Egy kicsit másként, továbblépve attól is, amit az Alkotmány ír, mert amit leírtunk, az sem lehet örökös szabály, még kevésbé olyan szabály, amelyet akkor is tiszteletben tartanak, ha ellentétben áll a logikával, a logikával és a gyakorlattal.

Felvetődik a kérdés, amiről saját tényleges tapasztalatai alapján dr. Bulajčić is beszélt, milyen írást használunk az egyetemeken, ahol a nemzeti kisebbségek száma a tízest is elérheti. Tízféle fordítást készítsünk? Eddig, a tapasztalatok szerint, ezt kellett tennünk. Ez azonban, ugyancsak a tapasztalatok szerint, nem vezetett semmiféle egyesüléshez, hanem a megosztáshoz, a türelmetlenség fokozódásához, ami természetesen alakul ki mindennél, ahol a különböző nemzetek érdekei jutnak kifejezésre, azoké a nemzeteké, amelyeket semmiféle alkotmányos rendelkezéssel nem lehet megfosztani jogaitól ebben az államban. Márpedig mi, kérem szépen, ezt tesszük az Alkotmánnyal és azzal, ahogyan ezekben a törvényes rendelkezésekben viszonyulunk a saját népünkhöz, annak saját államában. Ezt szem előtt kell tartania annak is, aki az Alkotmányt kigondolta és leírta, de nekünk is itt, amikor törvényt alkotunk, amellyel a közös látásmód és problémamegoldások lehetőségét kell kibontakoztatnunk egész Szerbiában.

Ebben az értelemben kívánok felvetni egy új gondolatot, miszerint a kommunikációs vagy szerb nyelv hivatalos használata mellett létezik egy további lépés is — a nyelv nyilvános használata, vagyis a gyűlések, közös összejövetelek nyelve, miután mi arra vagyunk ítélve, hogy együtt éljünk és dolgozzunk. Itt is ennek a nyelvnek kell érvényesülnie, csupán azokat az ismert és elismert normákat tartva tiszteletben, amelyek a nemzetiségek nyelvén folyó oktatásra vonatkoznak, mégpedig az oktatás megfelelő szintjéig, és azokon a területeken, ahol nemzeti kisebbségek élnek.

Ha mi valóban egy modern Szerbiát akarunk, s ha valóban kapcsolatot akarunk teremteni a nemzeti kisebbséggel, akkor ennél se több, se kevesebb nem jöhet számításba. Mert amikor többet tettünk, és amikor a nemzeti kisebbségeknek már saját alkotmányuk is volt, épp akkor következett be Szerbia és a szerb területek legnagyobb rombolása. Ilyen gyakorlatot többé nem engedhetünk meg, ha igazában Szerbia mellett állunk. Ha nem így járunk el, akkor ennek a parlamentnek problémái lesznek a saját népével. Köszönöm.

Elnök:

A részletes vitára jelentkezett képviselők listája ezzel kimerült. Javasolom, hogy térjünk át a véleménynyilvánításra.

Először is, a Szerb Köztársaság Kormánya módosítást terjesztett elő az 1. szakaszra, amely módosítja az 1. és 2. bekezdést, s így hangzik:

— A Szerb Köztársaságban a szerbhorvát nyelv van hivatalos használatban, amelyet amikor a szerb nyelv kifejezésére szolgál — *e-zó* és *ije-zó* kiejtésben — szerb nyelvnek nevezünk (a további szövegben: szerb nyelv).

— A Szerb Köztársaságban a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban, a latin betűs írás hivatalos használatának módját pedig ez a törvény szabályozza.

— A törvényjavaslat megfelelő rendelkezéseiben a „szerbhorvát nyelv” szavak helyébe a „szerb nyelv” kifejezés kerül, a megfelelő ragos alakban.

Javasolom, hogy szavazzunk róla. Aki Szerbia Kormányának javaslata mellett van, emelje fel a kezét. (Többség.) Köszönöm. Ki van ellene? (Egy szavazat.) Tartózkodott-e valaki a szavazástól? (Senki.) Megállapítom, hogy a Szerb Köztársaság Képviselőháza szavazattöbbséggel elfogadta a Kormány I. módosító javaslatát.

Kérdezem Behlul Nasufi és Batrić Jovanović képviselőket, fenntartják-e saját módosítási javaslataikat . . . (Batrić Jovanović magyarul kezd: Én fenntartom a saját javaslatomat, amelyben a latin betűs írásmód használatát . . .)

Kérem, én azt kérdeztem, fenntartják-e javaslatukat, vagy nem? (Batrić Jovanović: Én igen.) Behlul képviselőt is kérem, hogy nyilatkozzon. (Behlul Nasufi: Elállok tőle.) Köszönöm. Szavazásra bocsátom Batrić Jovanović módosító javaslatát, amely az 1. szakasz 2. bekezdését így módosítja:

— A Szerb Köztársaság azon területein, ahol olyan territorializált nemzetek tagjai élnek, melyeknek nemzeti írása latin betűs, a cirill írásmód mellett a latin betűs írásmód is hivatalos használatban van.

A Törvényhozási Bizottság azt javasolja, hogy a Képviselőház ne fogadja el ezt a módosítást. Kérem, a Kormány képviselőjét és a Közoktatási, Testnevelési és Sportbizottság megbízottját, hogy nyilatkozzanak. Batrić Jovanović képviselő módosítási javaslatáról.

Njegovan Kljajić:

A Kormány nem fogadja el a módosítást.

Elnök:

Köszönöm. A bizottság sem hagyta jóvá. Szavazásra bocsátom Batrić Jovanović módosító javaslatát. Aki mellette van, emelje fel a kezét. (Hét szavazat.) Megállapítom, hogy a módosítást nem fogadtuk el.

Javasolom, hogy a Képviselőház a Kormány által beterjesztett módosítás szövege szerint fogadja el a Törvény első szakaszát. Aki mellette van, kérem, emelje fel a kezét. (Többség.) Ki van ellene? Kérem, technikai kérdésről van szó . . . Tessék

Várady Tibor:

Erre már a Törvényhozási Bizottság is rámutatott. Ez egy technikai hiba. Az előbb elhangzott 3. bekezdés ugyanis, amelyet Ön, elnök úr, felolvasott, nem képez törvényszöveget a Kormány módosításában. Az tehát nem tartozik a törvénybe, de mi úgy fogadtuk el, mintha beletartozna. Az csupán egy utasítás a törvényszöveg írására, hogy ne történjen félreértés.

(Az elnök és Miloš Bojović is helyesel: Jól van, világos.)

Elnök:

Köszönöm. Megyünk tovább. Batrić Jovanović képviselő módosító kiegészítést javasol a 3. szakasz 3. bekezdéséhez, a következő szöveg szerint:

— A Szerb Köztársaság gyáraiban készült ipari termékekhez mellékelt minden szükséges utasítást szerbhorvát nyelven és cirill betűkkel, angol nyelven, valamint Jugoszlávia más népeinek nyelvéen és írásmódján kell leírni.

A Törvényhozási Bizottság azt javasolja a Képviselőháznak, hogy ne fogadja el ezt a módosítást. Kérem a Kormányt és az illetékes bizottság véleményét a módosításról. (Mind a két részről: Nem fogadták el.) Szavazásra bocsátom Batrić Jovanović módosítási javaslatát. Kérem, emeljék fel a kezüket, akik mellette vannak. (Nyolc szavazat.) Megállapítom, hogy a módosítást nem fogadtuk el.

Javasolom, hogy a Képviselőház fogadja el eredeti megfogalmazásában a 3. szakaszt. Ki van mellette? (Nagy többség.) Ki van ellene? (Hat szavazat.) Ki tartózkodik? (Senki.) Megálapítom, hogy a Képviselőház szavazattöbbséggel meghatározta a 3. szakasz szövegét.

A Szerb Köztársaság Kormánya módosított szöveget terjesztett elő az 5. szakaszra, amely eszerint most így hangzik:

— A hivatalosan használt szöveget a nemzetiségek nyelvén és írásmódján (a további szövegben: nemzetiségi nyelv) a szerb nyelvű szöveg után, az alá vagy attól jobbra kell kiírni, azonos formájú és nagyságú betűkkel. Ha több nemzetiségi nyelv van hivatalos használatban, ezek a szövegek az ábécé sorrendjében követik a szerb nyelvű szöveget. A földrajzi nevek és a személynevek, amelyek más nyilvános feliratokon szerepelnek, nem cserélhetők fel más megnevezésekkel ill. nevekkel, de nemzetiségi nyelven íródnak, összhangban az illető nyelv helyesírási szabályaival.

Kíván-e valaki hozzászólni ehhez a módosítási javaslatához? . . . A Törvényhozási Bizottság elnöke, Miloš Bojović képviselő kért szót.

Miloš Bojović:

Ma reggeli ülésünkön mi úgy ítéltük meg, hogy ez jogilag elfogadható, amennyiben a Képviselőház ezt célirányosnak tekinti, de a harmadik mondatban két változtatást javasolunk. Ezeket a Kormány is elfogadta. Azt mondja: „A földrajzi nevek és személynevek, amelyek más nyilvános feliratokon szerepelnek . . .”, mi törölnénk a „más” szót, s maradna a „nyilvános feliratokon”. Ezenkívül az utolsó szavak között sem tartjuk indokoltnak a „helyesírási szabályok” említését, hanem azt íránk: „összhangban az illető nyelv helyesírásával”. A Kormány jóváhagyta ezeket a változtatásokat.

Elnök:

Ivica Čolak népképviselő kért szót.

Ivica Čolak:

Tisztelt népképviselők, minthogy a mi képviselői csoportunk, Miković, Várady és én módosítást terjesztünk elő erre a szakaszra, én kérném, hogy jogommal élve megindokoljam ezt a mi javaslatunkat.

Úgy látom, hogy a mi szövegünkkel kapcsolatban nagyon fontos lenne két dolgot megmagyarázni. Az egyik az elnevezések hivatalos használata, a másik pedig az elnevezések használata a nemzetiségek részéről. Ezek a lényeges dolgok. Szerintünk a szövegnek így kellene hangzania: „A szerbhorvát földrajzi elnevezések hivatalosak, s ezek vannak hivatalos használatban a Köztársaság egész területén, de használhatók és kiírhatók a nemzetiségek nyelvén elfogadott elnevezések is”. Mi tehát sehol nem mondjuk, hogy ezek az elnevezések hivatalosan használhatók. Kérem, hogy ezt vegyék tekintetbe.

Šešelji kolléga szépen megmondta: turisztikai célból egy-egy helység a nép körében járatos névvel is megjelölhető.

De mondanék még néhány szót. Először, hogy mi a célja ennek a törvénynek, másodszer pedig, hogy mi érhető el vele.

Elnök:

Kérem, a törvényről befejeztük mind az elvi, mind a részletes vitát. Most a módosításokról van szó.

Ivica Čolak:

Csak racionálisan akartam kihasználni az időt, hogy ne jelentkezsem két ízben is, de rendben van.

Elnök:

Az Önök módosítási javaslata is sorra kerül. De menjünk sorjában. A Kormány módosításáról hallottuk a Törvényhozási Bizottság véleményét és szöveg helyesbítési javaslatát, amelyet a Kormány is elfogadott. Szavazásra bocsátom a Kormány módosító javaslatát.

Radomír Gajić:

Ezzel megsértjük az ügyrendet.

Elnök:

Nem sértjük meg, majd megmagyarázom. Később a többi javaslat is sorra kerül, és ne legyünk türelmetlenek.

Radomír Gajić:

A szóbanforgó javaslat ugyanarra a szakaszra vonatkozik, s az ügyrend szerint előbb a képviselők módosító javaslatairól kell döntenünk, a Kormány és az illetékes bizottságok pedig csak utána következhetnek.

Elnök:

Kérem szépen, amint látták, a Kormány módosítása több dologra vonatkozik, de a továbbiakban az egyes képviselők és képviselői csoportok javaslatairól is nyilatkozni fogunk, amennyiben azok eltérnek a kormányjavaslat szövegétől.

Ezért javaslom, hogy előbb erről a javaslatról döntsünk, amelyet már felolvastam, s amelyre a Törvényhozási Bizottság is megjegyzést tett a Kormány jóváhagyásával. Aztán pedig sorra vesszük a többi, mert van néhány egyéni és csoportos javaslat is, azokról szintén döntenünk kell.

Páll Sándor népképviselő kér szót.

Páll Sándor:

Bocsánat, de úgy látom, a kollégának igaza volt. A törvénynek létezik egy alapszövege. A Kormány mint egyenrangú javaslattevő, beterjesztette módosító javaslatát a népképviselők elé. Elnézést, de nekünk előbb az alapszövegről kellene döntenünk, s utána rátérni a módosításokra, beérkezésük sorrendjében. Amennyiben elfogadjuk a Kormány javaslatát, akkor tárgytalanná válik a képviselők minden korábbi javaslata, hiszen ők nem erre a szövegre terjesztették elő módosító javaslatukat. Szóval, mindenképp a Kormány elsődleges szövegét kellene megvitatnunk, majd pedig a képviselők arra vonatkozó módosító javaslatait, mert így prejudikáljuk a dolgokat, és tárgytalanná tesszük az előterjesztéseket.

Elnök:

A kormány visszavonta az elsődleges szöveget, és V. módosító javaslatában új szöveget terjesztett elő, azt, amelyet felolvastam. Ezt a képviselők is megkapták, de ha kell, még egyszer felolvasom. (Hangok: Nem kell!)

Kérem, ki van a Kormány módosító javaslata mellett, azzal a bejavítással, amelyet a Kormány elfogadott? (A nagy többség felemeli a kezét.) Ki van ellene? (Kilenc.) Ki tartózkodik? (Senki.)

Folytatjuk. Felteszem a kérdést Behlul Nasufi képviselőnek és képviselői csoportjának, megmaradnak-e az ugyanerre a törvényszakaszra vonatkozó módosító javaslatuk mellett? Behlul Nasufi képviselő a szó.

Behlul Nasufi:

Sokféle magyarázattal lehetne itt szolgálni, de én csak egyet mondok. A népek évszázadok óta élnek együtt, és eddig soha senkit sem zavart az, hogy az albánok a maguk városait Pej-nek, Szerb Peć-nek, Török Ipek-nek nevezték. (Moraj a teremben.)

Megmaradok a módosító javaslat mellett.

Elnök:

Megyük sorjában. A képviselők szóban forgó csoportja azt javasolja, hogy az 5. szakasz 1. bekezdésének első sorában levő „nyelvek” szóhoz adjuk hozzá: „és írások”, s hogy ilyen megoldást alkalmazzunk „a többi megfelelő rendelkezésben is, amelyet a Közoktatási, Testnevelési és Sportbizottság elfogadásra ajánl a Képviselőháznak”.

A Törvényhozási Bizottság úgy véli, hogy az 5. szakasz 1. bekezdésének technikai átszövegezésével, azzal, hogy a „nyelvek” szó mellé „az írások” is odakerült, s ez kiegészült a „(további szövegben: nemzetiségi nyelvek)” szöveggel, ezzel egyszerűbb módon megoldódott a javaslatba foglalt követelés. Elégedettek-e ezzel a megoldással a javaslat előterjesztői? (Jóváhagyó helyeslés.) Igen. Köszönöm.

A népképviselők csoportja: Milan Miković, Ivica Čolak és Várady Tibor módosító javaslatot tett az 5. sz. 2. bekezdésére, amely így hangzik: „A szerbhorvát földrajzi nevek általános érvényűek, és ezek vannak hivatalos használatban a Köztársaság egész területén, de használhatók és kiírhatók a nemzetiségek nyelvében évszázadok óta létező elnevezések is. Ha más neveket és más nyilvános feliratokat írnak ki a nemzetiségek nyelvén, azok tartalmilag nem változtathatók”.

A Törvényhozási Bizottság azt javasolja a Képviselőháznak, hogy fogadja el ezt a módosítást. Kérem a Kormány, valamint a Közoktatási, Testnevelési és Sportbizottság képviselőjét, hogy közöljék állásfoglalásukat. A Kormány képviselőjében Njegovan Kljajić a szó.

Njegovan Kljajić:

Ezt a javaslatot a Kormány nem fogadta el, hanem beterjesztette saját módosítási javaslatát az 5. szakaszra, amelyet a Képviselőház már elfogadott.

Elnök:

Hallották, a Kormány nem fogadta el, mert kidolgozta saját javaslatát, amellyel, szerinte, ezt a kérdést is rendezte. Az illetékes bizottság ugyanilyen álláspontra helyezkedett. Megmarad-e saját módosítása mellett a képviselői csoport? (Igen.) Akkor szavazzunk. Ki van a képviselői csoport javaslatát mellett? (12 szavazat.) Megállapítom, hogy a javaslatot nem fogadtuk el.

Behlul népképviselő ugyancsak az 5. sz. 2. bekezdésére nyújtott be módosító javaslatot, időrendileg valamivel később, mint az előbbi képviselői csoport. Ez így hangzik: „A földrajzi és más neveket, egyéb nyilvános feliratokat a nemzetek és nemzetiségek eredeti nyelvén kell kiírni”. A Szerb Köztársaság Kormánya és a Törvényhozási Bizottság ellenzi ezt a módosítást. Szavazásra bocsátom Behlul Nasufi népképviselő módosító javaslatát. Aki mellette van, emelje fel a kezét. (Nyolc szavazat.) Megállapítom, hogy a javaslatot nem fogadtuk el.

Javasolom a Képviselőháznak, hogy az 5. szakasz szövegét a Kormány által előterjesztett módosítás és a Törvényhozási Bizottság kiegészítése szerint fogadjuk el. Kérem, aki mellette van, emelje fel a kezét. (Többség.) Ki van ellene? (Hat.) Ki tartózkodott a szavazástól? (Kettő.) Megállapítom, hogy a Képviselőház meghatározta az 5. szakasz szövegét.

Áttérünk a 6. szakaszra. Módosító javaslatában a Kormány ennek a szakasznak a törlését indítványozza. Megnyitom a vitát, ki kér szót? (Senki.) Ki van mellette? (Többség.) Ellene? (Egy.) Ki tartózkodott? (Négy.) Megállapítom, hogy a Képviselőház szótöbbséggel elfogadta a Kormány módosító javaslatát.

Fenntartja-e Batrić Jovanović képviselő a maga módosító javaslatát?

Batrić Jovanović:

Én a Kormány szövegjavaslatára terjesztettem elő módosítást, mert az valójában arra hívta fel a polgárokat, hogy latin betűvel írják beadványaikat. Javaslatommal én csak jogbiztonságot akartam nyújtani mind azoknak, akiknek nemzeti írásmódja latin betűs.

De ez alkalommal még valami mást is szóvá tennék. Ha már a latin betű a szerbek másodlagos írásmódja, akkor miért érzik magukat elnyomottnak a szerbek mindenütt, ahol elültítják őket a cirill betű használatától? Ámde, mivel a Kormány most kihagyta ezt a szakaszt, én is visszavonom a javaslatom, amely így tárgytalanná vált.

Elnök:

Javasolom, hogy a Kormány előterjesztése szerint töröljük el a 6. szakaszt. (Jóváhagyás.)

A Kormány következő javaslata új, 2. bekezdéssel egészíti ki a 7. szakaszt, s ez így hangzik: „A vállalatok, intézmények és egyéb jogi személyek, a műhelyek és más tevékenységi formák cégnevében az árujelként szolgáló rész kiírható csak latin betűkkel”.

És néhány szerkesztési változás: a 7. és 8. szakasz 4. és 5. szakasszá válik, míg az eddigi 4. és 5. szakasz a 6. és 7. helyre kerül. Ugyanakkor eggyel csökken a 9—24. szakasz sorszáma, tehát ezeknek a száma most 8—23-ig terjed. Van-e hozzászólás?

Danilo Marković:

Azt hiszem, úgy kellene mondani, „csak latin betűkkel is”, mert az „is” nélkül úgy hangzik, mintha megtiltanánk a cirill betű használatát. Ezért kérem a Kormányt, hogy fogadja el ajánlatomat.

Njegovan Kljajić:

A cirill írásmód lehetőségét már a kérdéses szakasz 1. bekezdése szavatolja. Ezt semmi szükség megismételni, csak zavart keltene. A 2. bekezdés csak a kivételt szolgálja. A cégnevek tehát, szabály szerint, cirill betűkkel íródnak, de kiírhatók csak latin betűkkel is. Mármost abban a kivételes esetben, amikor a cég nevében olyan védjegyként szolgáló kifejezés szerepel, amely csak latin betűkkel írható ki. Ez hát kivétel a szabály alól, hogy mindent cirill betűkkel kell kiírni, de mellette latin betűs kiírás is megengedhető.

Elnök:

Hallottuk Danilo Marković képviselő indítványát, és a kormányképviselő magyarázatát. Eszerint a Kormány nem fogadja el az indítványt? (Nem.) A baj az, hogy az indítvány nincs módosító javaslatba foglalva. Így csak a kormányjavaslatról szavazhatunk.

Batrić Jovanović:

Én mégis azt javasolom, hogy erről a „csak” szóról külön szavazzunk, minthogy ezek a szakaszok most jobbra-balra eltolódnak. Valójában ez a 7. sz. 2. bekezdésére vonatkozó módosító javaslat.

Elnök:

A kormánymódosítás világos, azt írásban is megkaptuk. Én kérem, hogy aki a kormány-módosítás mellett van, emelje fel a kezét. (Többség.) Ki van ellene? (12 szavazat.) Ki tartózkodik? (Négy.) Amint látjuk, a többség elfogadta a Kormány javaslatát.

Erre a szakaszra Batrić Jovanović képviselő is tett módosító indítványt. Kérdezem, kitart mellette? (Igen.) Az ő javaslata szerint a „latin betűkkel is” szavakat „angol nyelven is” szavakkal kellene kicserélni. Ezt a Törvényhozási Bizottság nem hagyta jóvá. Mint látom, a Kormány sem. Mivel Batrić Jovanović kitart mellette, szavazásra bocsátom. Aki elfogadja, emelje fel a kezét. (Három szavazat.) Megállapítom, hogy a javaslatot elvetettük.

Javasolom, hogy a Képviselőház a javasolt szöveg szerint határozza meg a 7. szakaszt, együttesen a Kormány kiegészítő szövegével. Aki mellette van, emelje fel a kezét. (Többség.)

Ki van ellene? (Senki.) Ki tartózkodik? (Hat szavazat.) Megállapítom, hogy a Képviselőház szótöbbséggel meghatározta a 7. szakasz szövegét.

A képviselők egy csoportja módosító javaslatot tett a 8. szakaszra. Eszerint:

„A közlekedési jeleket valamennyi között, a helység- és folyóneveket, az útjelzőket, az utca neveket és más feliratokat a nyilvános helyeken cirill és latin betűkkel kell kiírni közös vagy különálló táblákon és más útbaigazító lapokon”.

A Kormány és a Törvényhozási Bizottság ellene van ennek a javaslatnak. Aki mellette van, kérem, emelje fel a kezét. (Tíz szavazat.) Megállapítom, hogy a képviselői csoport módosítását elvetettük.

Batrić Jovanović képviselő azt a módosítást javasolta, hogy a 8. szakaszba foglalt rendelkezés a 3. szakasz kiegészítéseként szerepeljen. Ezt a javaslatot a Törvényhozási Bizottság elvetette.

Batrić Jovanović képviselő módosítást javasol a 11. szakaszban is az „attól jobbra” szavak kihagyásával. A Törvényhozási Bizottság ezzel sem ért egyet. Mi a Kormány és az illetékes bizottság véleménye?

Njegovan Kljajić:

A Kormány nem fogadja el.

Batrić Jovanović:

Ez nem jogi kérdés, és nem szükségszerű a Törvényhozási Bizottság belecgezése. A lényeg, hogy ez a törvény a szerb nyelvel szemben nem részcíphet előnyben más nyelvet, valamelyik nemzeti kisebbség vagy itt élő nemzet nyelvét. Elég, ha azt mondjuk, hogy ezek a feliratok a szerb szöveg alá kerülnek, de mincképpen ehhez hozzátenni — „vagy tőle jobbra”? Miért jobbra?

Njegovan Kljajić:

Felhívom a figyelmet arra, hogy a nemzetiségi nyelven való kiírást az 5. szakasz 1. bekezdése szabályozza a „jobbra vagy alá” elv alapján, ami pontosan meghatározza a kiírás szabályát. Eszerint nincs helye a további vitának, hiszen ezt a szabályt már törvényerőre emeltük.

Elnök:

Szavazásra bocsátom Batrić Jovanović módosító javaslatát. Ki ért egyet vele? (Tíz szavazat.) Megállapítom, hogy a módosítást nem fogadtuk el.

A képviselők egy csoportja 2. bekezdésként kiegészítést javasol a 12. szakaszhoz, ami így hangzana:

„A nemzetiségek nyelvét és írását hivatalosként használó területek azok a községek, ahol az egyes nemzetiségek ott született és ott élő tagjainak arányszáma eléri a lakosság 10 %-át. Amennyiben ez az arányszám kisebb, a község statútuma szabályozza a nemzetiség nyelvének és írásának hivatalos használatát.”

A Kormány és a Törvényhozási Bizottság azt javasolja, hogy a Képviselőház ne fogadja el ezt a módosítást. Szavazzunk. Ki van mellette? (Nyolc szavazat.) Megállapítom, hogy a módosítást nem fogadtuk el.

Egy bang a teremből:

Az sem indokolt, hogy a községeknek ilyen nagy meghatalmazásuk legyen egy ilyen fontos kérdésben. Ezért írjuk oda: „Szerbia Képviselőháza határozza meg, hol használható a nemzeti kisebbségek nyelve”.

Elnök:

Megállapítom, hogy nincs módosító javaslat, ami alapján ezt elfogadhatnánk.

Miloš Bojović:

A 12. szakaszt a nyolcadik szakasz alapján egy „és” beiktatásával pontosíthatnánk: „és nemzetiségi nyelven”.

Njegovan Kljajić:

Igen, így valóban a Törvény szellemében járnánk el, hiszen a szerb nyelv mindig hivatalos használatban van, a nemzetiségi nyelv pedig csak egyidejűleg a szerb nyelvvel. Így hát az „és” hozzáadása nem ferdtíli el az alapértelmet. (Egy hang a teremből: És az én javaslatom?) Arra nincs mód. Arra nincs módosító javaslat . . .

Elnök:

Ezek szerint a Kormány elfogadja Miloš Bojovićnak, a Törvényhozási Bizottság elnökének kiegészítő javaslatát az „és” beiktatásáról. Ezért javaslom, hogy mi is így fogadjuk el. (Helyeslés.)

A képviselők egy másik csoportja ugyancsak ezt a szakaszt kívánja kiegészíteni egy új bekezdéssel, amely így hangzana:

„A községi képviselőtestületek és szerveik előírásai és más általános aktusai egyidejű autentikus szövegben jelennek meg a nemzetek és nemzetiségek nyelvén ott, ahol ezek a nyelvek és írásközvetítések hivatali használatban vannak”.

A Kormány és a Törvényhozási Bizottság azt javasolja a Képviselőháznak, hogy ne fogadja el ezt a módosítást. Kérem, szavazzunk róla. Ki van mellette? (Nyolc szavazat.) Megállapítom, hogy a kiegészítést elvetettük.

Javasolom a Képviselőháznak, hogy a 12. szakaszt a javasolt megfogalmazásban határozzuk meg. Ki van mellette? (Többség.) Ellene? (Kilenc szavazat.) Ki tartózkodott? (Kettő.) Megállapítom, hogy a Képviselőház meghatározta a 12. szakasz szövegét.

A köztársasági Kormány módosító javaslatot terjesztett elő a 13. szakaszra, amely így hangzik:

„Az első fokú közigazgatási, büntető, perbeli és más eljárásokat, amelyeken a polgárok jogairól és kötelezettségeiről döntenek, szerb nyelven folytatják le.

Az 1. bekezdés szerinti eljárás azon a nemzetiségi nyelven is lefolytatható, amely hivatalos használatban van az eljárást lefolytató szervben, illetve szervezetben.

Amennyiben az eljárást folytató szerv, ill. szervezet hatásköre több községre terjed, az eljárás nyelve azok a nemzetiségi nyelvek lehetnek, amelyek hivatalos használatban vannak a szerv, ill. szervezet által felölelt községekben, mégpedig azon ügyfelek — nemzetiségek tagjai esetében, akiknek lakóhelyi községében a nemzetiségi nyelve hivatalos használatban van.

Ha az eljárásban csak egy ügyfél, valamely nemzetiség tagja vesz részt, kívánságára az eljárás azon a nemzetiségi nyelven folyik, amely hivatalos használatban van az eljárást folytató szervben, ill. szervezetben.

Ha az eljárásban több ügyfél vesz részt, akiknek nyelve nem azonos, az eljárást hivatalosan használt nyelvek egyikén folytatják le, az ügyfelek megegyezése szerint.

Ha az ügyfelek nem tudnak megegyezni az eljárási nyelvről, akkor ezt az eljárást folytató szerv, ill. szervezet határozza meg, kivéve, ha valamelyik ügyfél nem kéri a szerb nyelvű eljárást, amikor is ezen a nyelven kell lefolytatni az eljárást”.

Szavazásra bocsátom a Kormány módosító javaslatát. (Mellette: többség, ellene: nyolcan, tartózkodnak: ketten.) Megállapítom, hogy a többség elfogadta a módosítást . . . (s ezzel a 13. szakasz teljes szövegét is).

A képviselők egy csoportja módosító javaslatot tett a 3. bekezdésre, amely így hangzik: „Amíg nem határozzák meg az eljárási nyelvet (nyelveket), addig azt a nyelvet használják,

amelyen az eljárást kérő ügyfél megírta beadványát, a többi ügyféllel folyó eljárásban pedig a nemzetek és nemzetiségek azon nyelveit használják, amelyeknek a község státútuma egyenrangúságot biztosít".

A Kormány és a Törvényhozási Bizottság ezt nem tekinti elfogadhatónak. Ki szavaz mellette? (Hét szavazat.) A módosítást tehát elvetettük . . .

A 14. szakaszra nincs módosító javaslat . . . A 15., a 17. és a 19. szakaszra vonatkozóan pedig a képviselők egy csoportja egyaránt azt javasolja, hogy a „nemzetiségi nyelv” után az „írást” is oda kell tenni, amit az illetékes bizottság is helyénvalónak talált . . .

Njegovan Kljajić:

Elnézést kérek, de . . . ezek a javaslatok indokolatlanok. Ezt a megoldást ugyanis gyakorlatilag már az 5. szakasz módosításával elfogadtuk, vagyis technikailag más megoldást alkalmaztunk. Lényegében tehát ezeket a módosításokat beiktattuk a szövegbe, s nincs értelme a szavazásnak.

Elnök:

Akkor térjünk át Behlul Nasufi módosító javaslatára, amely szerint a 19. szakasz 2. bekezdésében törölni kellene az „és” szócskát. A Kormány és az illetékes bizottság ellene van ennek. Kérdezem Behlul Nasufit, kitart-e a javaslat mellett? (Nincs jelen.) Mindegy, nekünk szavaznunk kell. Ki van mellette? (Senki.) Megállapítom, hogy a módosítást elvetettük.

Átérünk a 20. szakaszra. A képviselők egy csoportja azt javasolja, hogy az eredeti szöveget a következő szavakkal egészítsük ki: „összhangban az adott nyelvek helyesírási szabályaival”. Az oktatási bizottság ezt helyénvalónak, a Kormány és a Törvényhozási Bizottság pedig fölöslegesnek tartja.

Ugyancsra a szakaszra Radoš Terzić is módosító javaslatot adott, amely szerint az ott tárgyalt „közleményeket, felhívásokat és a nyilvánosságnak szánt egyéb értesítéseket” az ő megfogalmazásában „kétnyelvűen”, előbb szerbhorvátul, majd pedig a hivatalosan használt nemzetiségi nyelven kell kiírni”.

A Kormány és a Törvényhozási Bizottság véleménye szerint erre a módosításra sincs szükség. Javasolom, hogy előbb a képviselői csoport indítványáról határozzunk. Ki szavaz mellette? (Hat szavazat.) Tehát a módosítást nem fogadtuk el.

Radoš Terzić módosító javaslata van soron. Ki van mellette? (Négy szavazat.) Megállapítom, hogy ezt a módosítást sem fogadtuk el . . .

Van itt még egy módosítási javaslat, amelyet Momčilo Grubač képviselő terjesztett elő, s amely a 24. szakasz törlését irányozza elő. A Kormány és a Törvényhozási Bizottság elfogadhatónak ítélte meg ezt az indítványt. Ki van mellette? (Mindenk.) Ellene? (Senki.) Ki tartózkodott? (Senki.) Megállapítom, hogy ezt a módosítást egyhangúlag elfogadtuk.

Ily módon, mélyen tisztelt népképviselők, a Képviselőház meghatározta mindazoknak a törvényszakaszoknak a szövegét, amelyekre módosító javaslatok érkeztek be, s így egyúttal meghatároztuk a nyelv és írás hivatalos használatáról szóló törvény végérvényes szövegét.

Nagy József fordítása